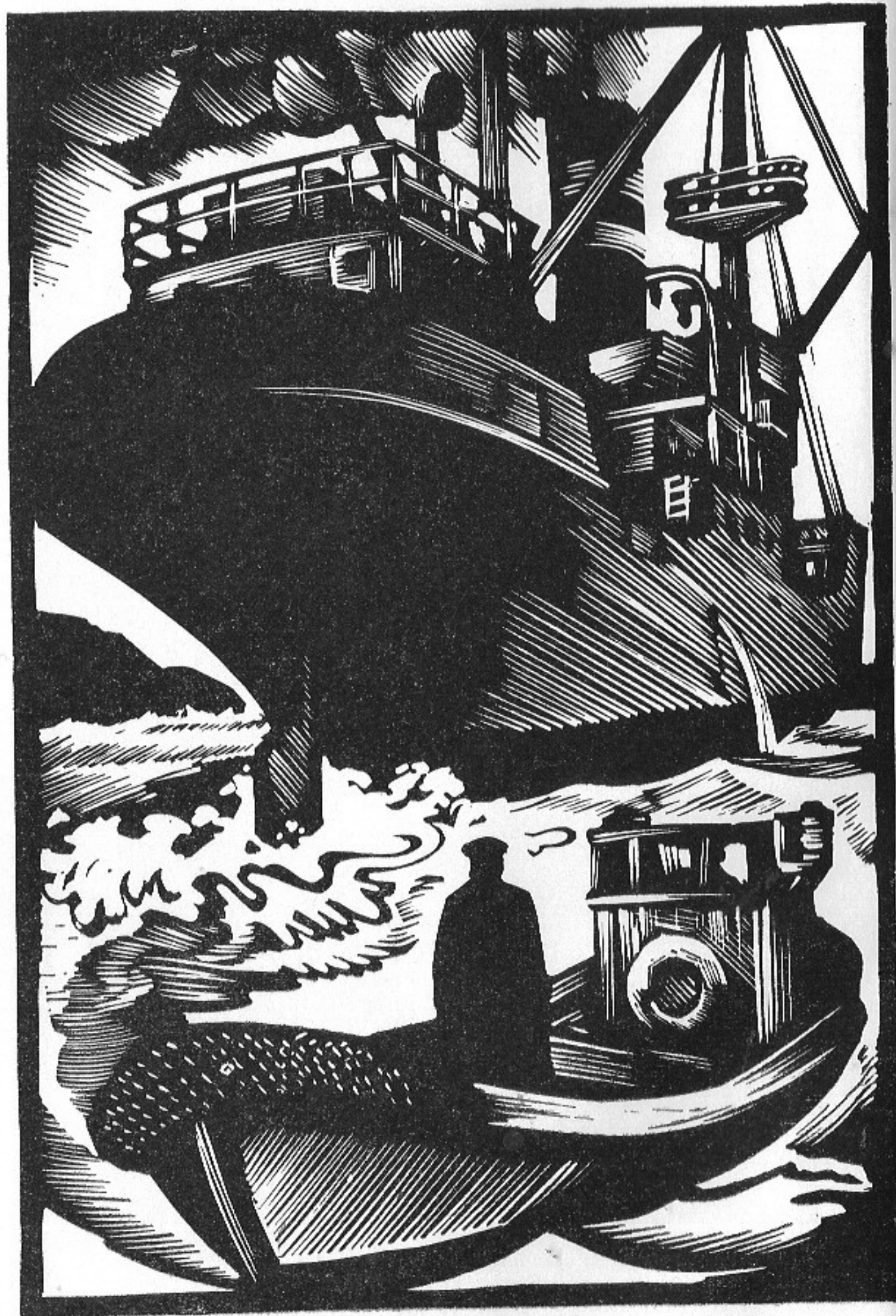

AADU HINT • TULEMEES

AADU HINT
TULEMEES

AADU HINT

TULEMEES

(TRIMMER)

KIRJASTUS „EESTI RAAMAT“

TALLINN

1 9 7 3

Kujundus: Henno Arrak

«KAPELLA»

oli väljumas sadamast. Ligi veeni laskunud niiskest pimedusest sadas paksult suuri lumekaapeid, mis tõrkudes sulasid laevade ja kraanade punastel tuledel, kleepusid inimeste riitele ja vähese aja jooksul katsid raske korraga laevade tekilaadungid.

Puksiiri ähmased tuled nihkusid sadamakaile lähemale. Masina puhkides ajas ta ennast tahmase kutsikana «KAPELLA» ahtrisse. Puksiirtross visati üle ja maalt anti otsad lahti. Laeva pikast, raskuse all sügavale vajunud kerest kostis järsk röögatus vastu läbi paistmatut taevast, tekk ja sillad värisesid teraslihaste pingutusest ja vint lõi sadamabasseini raske, tumeda vee pahisema.

«Ela hästi!» ütles kail seisev pikk kahvatu tüdruk.

«Ela hästi!» ütles Eerik Kann, äsja palgatud tulemees.

Samas vuhises kaiposti küljest lahtipäästetud terastross üle ta pea ja kostis ahtril askeldavate madruste ja tüürimehe vanne: «Jalust ära! Kuradile!»

Eerik kummardus kambüüsikatuse varju, ja kui «KAPELLA» ahter pikkamisi kaist eemale nihkus, jäid tüdruku silmad talle kord-korralt ähmasemaks. Vindilöögid kiskusid nende vahele üha laiemalt langeva lumevaiba, inimesed kail olid veel ainult mingid hallid liikuvad tombud ning siis ei paistnud pimedusest ja lumesajust enam muud kui teiste laevade, kraanade ja kaubaaitade tuled.

«Lähme!» ütles kütja ning tõmbas teda õlast.

KAPTEN

Albert Jüris ei saanud und. Ta tõusis käratult ja astus kajuti vastasseinas magava naise juurde. Läbi illuminaatori heitis vasak pardatuli selle näole tasa võbeleva punase sõõri. Eva magas sügavasti. Kaptenit kohutas naist nähes äkiline õnnesööst ja samas tundis

ta jälle kuskil hingelademetes pesitsevat hirmu: kas polnud hädaohtlik nii tugevasti rippuda ühe inimese küljes. — Ja ometi, see, mis ta oli, oli ta ainult Eva tõttu. Eva oli viinud ta oma maailma, kus kõik oli ilus ja peen ja kus tal ainult sellistel harvadel öödel meenus kunagine kerjuspoiss ja hilisem jäme piiritusejõmm.

Ripsmete ja nina vari andis naise näole mingi kannatava ilme. Kas naine teda tõesti tahab?

Mees libistas käe pikkamisi padjalt. Sillalt kostis kaks ja pool paarislööki. Masin tuksus ühetooniliselt, laev ei kulutanud aega üles-alla kõikumisega, kiirustas jõuliste tõugetega läbi vee. Kapten kohendas ennast riidesse ja tõusis mööda treppe kaardikambri. Hallipäine esimene tüürimees kummardus üle logiraamatu ega märganud ta tulekut.

«Kuidas on? Paldiskist mööda?»

«Seda küll, härra kapten, lasin võtta pool streeki* nordvesti, ei tahtnud tulla äratama.»

«Palju läbi läheb?»

«Seitsekümmend tuuri on peal, oma kolmkümmend kaheksa vahest vahis ära. Kuidas kapten arvab, meri on laud, võiks juurde panna?»

«Mis viha meil süte vastu.»

Tüürimees kummardus logiraamatu kohale. Kuigi nad Tänakut messis** tõnkasid — esimene tüürimees oli rohkem omaette ja ei klappinud hästi teise ja kolmandaga, aga teda võis usaldada nagu vanaaegset taba. Tänak kirjutas lõpuni märkuse peilingu kohta, kohendas süüdvestrit ja läks välja. Kapten võrdles oma taskukella kronomeetriga — Ristna kohal tuleb kelli nihtada. Siis tõmbas ta selga õlikuue ja läks sillale.

Lumesadu oli muutunud peeneks külmaks vihmaks ja loodest puhus nõrk, paaripalline tuul. Nähtavus oli aga endiselt väike, vaevaliselt vilkus läbi vihma Paldiski majaka tuli. Tüürimees käskis vahimadrust kohendada pakpoordi lampe, ja kui madrus tegi seda oskamatult, läks ise appi.

Jüris tavaliselt ütles märkusi madrustele tüürimeeste kaudu. See tuli korrale kasuks. Täna tegi roolimadruse

* Streek (ingl. streak) — 8°.

** Mess — juhtkonna söögiruum.

lõgistamine teda närviliseks. Ta astus roolikambri, viskas pilgu tahvlile — SW en W $\frac{3}{4}$ W — ja samas kompassile. Polnud viga, laev oli peaaegu kursis, kuid siiski ei meeldinud talle madruse roolirattaga edasi-tagasi lõnksutamine.

«Aitab — pool keerdu — jätke nüüd ratas rahule! Soo, nõnda!» Kompassi must suunajoon nihkus kursi kohale, peatus seal hetke ja hakkas siis vasemale kalduma. Kapten pööras madrusele selja ja nõjatas otsmiku vastu aknaklaasi. — Kasvatusemajaks kutsutakse «KAPELLAT». Kasvatusemaja — see polnud kõige halvem nimi. On nähtud ujuvaid lõbumaju — viinade, kakluste, naiskokkade, stjuardesside ja kõige muuga, mis sinna juurde kuulub. «KAPELLA» on igatahes korralik laev, vähemalt ühiseid orgiaid siin olla ei saa, kuna familiaarsused juhtkonna ja alluvate vahel olid keelatud ja distsipliin tugev.

Meeskonna komplekteerimine oli pool laeva teenistust. Linnameeste suhtes pidi silmad lahti hoidma. Maa-mehed tegid rohkem ja nõudsid vähem, ent ka nendega pidi ettevaatlik olema. Mida peenem kelm, seda leebema näo oskas ette teha. Kõige paremad mehed üldiselt tulid siiski saartelt, Kihnust ja Muhust, Hiiu- ja Saaremaalt.

Aga nüüd oli ta võtnud laeva selle poisi, Eeriku, oma poolvenna. Jüris pöördus ringi, võttis telefoni ja helistas alla masinasse.

«Kolmas meister kuuleb.»

«Kuidas uue trimmeriga on, olete rahul?»

«Ah soo, ei tea ju veel, aga mis siis ikka, härra kapten.»

«Kuidas, mis siis ikka?!»

«Noh, pole viga.»

— Mis see meister keerutab! Poiss on kiitsakas, nõrga kondiga — ja gümnaasiumi lõputunnistusest on sütekärutamisel pigem tüli kui abi. — Või on nad juba haistnud, et poiss on ta poolvend, ja püüavad head nägu teha... Ütles alla, võtku süsi pakpoordist, sealne punker on rohkem täis ja laev oli sinnapoole pisut kreenis — ja pani toru ära.

...Ent olid nad siis poolvennad? Külläp siiski olid, sest mis muud sundis Peeter Kannu, Tallinnas elavat vabrikutöölisi, naisemeest ja laste isa, saatma Kõlu

Juulale iga paari kuu järel taha Saaremaa-kolka mõne rahapenni. Küllap olid, sest miks muidu oli ema andnud talle Peeter Kannu aadressi. Paar ööd oli ta ju sugulasena maganudki seal. Eerik oli siis kümmeaastane, Martin käis juba keskkoolis. Kui ta paar aastat hiljem oli jälle külastanud Peeter Kannu korterit, polnud ta enam abitahtja. Ent sel korral oli siginenud ka viha isa vastu, võib-olla just sellepärast, et isa oli püüdnud olla tõeline isa.

«Jäta, on ausamaid ameteid kui piirituse vedamine.»

«Kõlu Juula pojale käib küll.» Ning järgmine kord oli joonud ennast täis ja teinud skandaali.

Varsti pärast seda oli 1. detsember. Peeter Kann, ühe salga juht, võeti kinni ja lasti maha. Elu aga oli läinud oma rada. Ja kui ta täna oli silmanud Meremeeste Kodu kohasoovijate määratu pika nimekirja seas Eerik Kannu nime ja oli tutvunud poisi paberitega — mere-mehetunnistuses polnud küll veel ainustki sõitu —, oli poisi trimmeriks palganud.

«Noh, mäletad sa mind veel?» küsis Jüris poisilt pärast seda, kui oli ta munsterrolli kandnud.

«Mäletan... tean küll.»

«Oleme ju — sugulased.»

«Jah, ema ikka rääkis...»

Poiss teietas, ei sobinudki see teisiti kapteni ja sütepoisi vahel — ja jutt oli ummikusse jooksnud.

Kapten Jüris viskas pilgu kompassile — laev oli kurnis — ja läks roolikambri välja. Tüürimees pendeldas sillal, kaugest pimedusest nihkusid lähemale auriku tuled.

««ELISABETH», ootasid teda täna-homme sisse,» ütles vana Täna.

Kapten astus mööda lumelörtsist libedaid raudtreppe tekile. Poolavatud punkriluugist paistis tuli. Ta toetas käed luugi servadele, küürutas ja vaatas alla. Esiteks ei näinud midagi, sest petropoleumitattina suitses ähmaselt — peab meistrile ütlema, et nad siia elektri paneksid —, siis aga seletas punkri tagaseinas askeldava poisi kõhna, kiitsakat kogu. Kui poiss käru aisad haaras, pingutas ta ennast nagu nõrk rabelev sälg, ja saanud kord koorma liikuma, tuli sellega pooljooksu punkriaugu poole. Siin paiskas ta käru ümber, osa varises kolinal alumisse punkrisse, osa jäi aga augu servale ning üles

tõusis paks söetolmupilv, et kapten pidi punkriluugist kaugemale nihkuma.

Kui ta uuesti alla vaatas, rabistas poiss augu kõrvale jäänud sütt ega märganud teda nüüdki veel.

«Mitu vahti siit punkrist veel kütta saab?»

Labidas kolksatas vastu laevakaart ja poiss pööras üles oma määrdunud lapsenäo. Ta oli kohkunud ega taibanud ka küsimust õieti.

«Mitmeks vahiks siit veel jätkub? Kas sein on käes?»

«Sein — jah, sealt tagant — ei, seal on veel küll.»

Kapten ei saanud muiet tagasi hoida. — Roheline, tollest tööst ei tea küll ööd ega päeva. Ja ometi tundis ta poisi vastu imelikku hellusesöösti, et oleks või ise aidanud tal mõned kärutäied viia. Ja küllap osa sellest hellusest jäi hääldegi, kui ütles: «Noh, las siis käia!»

«Seda küll, härra kapten.»

Kapten läks tagasi kaardikambri. Ta pilk jäi peatuma Marani palitule ja kalossidele, mis kirjanik oli lootsikajuti ukse taha jätnud. Katsus palitut, see oli õhuke, homme peab teisele otsima midagi tugevamat selga, muidu jääb veel haigeks. Kalossid olid uued ning nende põhja olid kinnitatud metallist nimetähed HM. Harald Maran. Kirjanik... hm... kirjanik...

Samas nägi kapten äkki väikese Reinukese pead ja silmi. Poisike naeratas ja sirutas ta poole oma väikesed õrnad lapsekäed. — Vahest ärkas ja hüüdis ema — vahest isagi, viimati polnud laps teda enam võõrastanud ega kartnud.

«Isa, sokulaadi!»

Jüris pistis käe taskusse. Seal polnud maiustusi ja nende väikesest küsijast peksis vint teda üha kaugemale. Ent talle hakkas näppu korteri sneppervõti, mis oli tasku ununenud. Ta oli üllatunud, tõmbas võtme välja ja vaatas seda ainiti. Kohe hommikul tarvis Evale anda, et ei ununeks. Ent võti tundus siiski lähedane ja Jüris otsustas ümber. Jäägu pealegi, Eva võib endale lasta ka uue teha. Ta peitis õhukese võtme oma rahakoti kõrvalisse sahtlisse.

Siis jäi ta pilk uuesti Marani palitule ja kalossidele. — Homme peab mõista andma, et ta oma kolu siit ukse tagant kajutisse viiks.

Ta läks alla salongi ja sealt tasakesi kajutisse. Aga tuli põles ja Eva oli ärkvel.

«Mul on mure poisi pärast,» sosistas ta.

«Oh, su oma ema on ju seal, küll nad juba ta eest hoolitsevad.»

Siis tekkis nende vahele vaikus. Mehe mõtted läksid jälle Maranile ning ta ei saanud rahu. Miks see mees laevas on? Mida ta siit kirjutab? Mis ongi siit kirjutada?

«Kust sa teda tunnend?»

«Keda?» küsis naine.

«Noh, Maranit. Mu meelest on ta imelik.»

«Kuidas imelik?»

«Paistab nagu pisut kergats.»

Naine lükkas mehe käed eemale. «Mis sulle pähe tuleb!» küsis ta siis pikkamisi, peaaegu tighedalt. «Sa oled ainult paar sõna inimesega rääkinud ja juba tead, et ta on kergats...»

«Ära nüüd — ma lugesin selle Marani raamatut — puha armastus ja... ma tean ju ka rannaelu, aga pole ta sedamoodi, nagu Maran kirjutab.»

Kajutisse tekkis piik vaikus. Eva oli tõsiselt pahane. Jumaluke — mida teab Albert kirjandusest? Maran on leidnud üldise tunnustuse. Üks Marani romaan on juba koguni soome keelde tõlgitud.

Ka mees hakkas taipama, et on olnud ettevaatamatu, vahest ülekohtunegi. Tõepoolest, ei saa ju inimese üle otsustada nii kergelt. Ta kobas uuesti naise käe ja ütles süüdlaslikult: «Ära... ma arvasin, et sa viimaks — hakkad vaatama seda Maranit.»

Naine naeris heledalt. «Rumaluke, miks peaksin kergatseid vaatama, peaksin ka tublisid mehi väärima.»

«Aga sa ei peagi ju Maranit kergatsiks.»

«Ta pole kergats. — Ah, räägi parem, kuidas su poolvennal läheb. See töö on liiga raske, peaks talle midagi kergemat leidma. Poiss näib olevat küllalt intelligentne.»

«Oh, pole viga, las harjub. Mul omal ajal oli palju raskem.»

«Sinul — sa oled ju poole laiem, kaalud poole rohkem kui tema. Sa oled ju tugev.»

«Kus minulgi see tugevus sündides — see pärast hädaga külge kasvanud.» Naise sõnadest soojunud, sulges mees harjunud liigutusega ta oma sülelusse. Siis lebasid nad vaikselt teineteise kõrval. Aur pahises keskküttes, kajut oli soe ja Eva jäi uuesti uniseks. Ta

hakkas hingama üha aeglasemalt ja mees läks tagasi oma diivanile.

Ent nüüdki ei saanud ta veel und. Ta terav kuulmine tajus väikesi muudatusi masina rütmis, eraldas sillal tüürimehe ja madruse samme. Siis kostis ülevalt vahivahetuse kell.

Alles vastu hommikut sai ta silmad kinni.

RUHV

Tormi polnud, aga Põhjameri andis ennast siiski tunda. Vakstu oli libe, vabad kaardid hunnikus kippusid vägisi laualt libisema. Ja kuna polnud erapooletut meest, kes kaarte oleks hoidnud, ei tahtnud ka pokkerist asja tulla.

«Ära tule nõelaga sõtta!» ütles trimmer Vihalemm ja äigas ässa välja.

Mõntu oli pannud oma lootused sellele tihile. Nähes teise ässa, mis viis ta kümne ja vastasmängija kuninga, paistis talle asi kahtlane.

«Käpad eemale, täi! Kust sa ässa mehkeldasid?»

Nüüd vihastas kahtlustatu. Ta virutas kaardid plart-satades lauale, kust need põrandale libisesid. Ka teised kolm viskasid kaardid käest. Tekipoiss hakkas neid kiiresti üles korjama. Need olid head inglise kaardid. Bristolis olid need maksnud tervelt kaks šillingit pakk.

«On loomad,» kirus tekipoiss tasakesi, «on loomad.»

Siis kuuldis paari hetke jooksul vaid masina pingutusi ja laeva visklemist pooltormises meres. Vihalemm ajas ennast püsti. Ta oli nooruke, kuid tüse poiss ja ulatudes peaaegu ruhvi lakke, kõikus ähvardavalt kaasa laeva kõikumised. Ent tõsisemat tüli siiski ei tulnud.

«Mis janti sa ajad,» ütles Seltskonnategelane. Oli näinud Vihalemma Marseille's löömas — hoop ja mees. Need olid itaallased — siin aga kõik omad poisid. Ja kui tüür saab haisu ninna, siis varsti igal mehel tuhandemargane avarii.

«Mis janti sa ajad,» rahustas ta kohevil Vihalemma ja silus samaaegselt Buu-Buud, Keeru pördikut, kes viimased päevad oli kossus ja raskemeelne. «Vanal viinad nagunii soolas. Kahju näha, kui mehed ennast selge peaga tühjaks kaklevad.»

Viina meenutamine leevendas pisut süngestunud meeleolu. Pikk trimmer nõjatus vastu ruhvi seina. — Kuradi sõrulane, tead, põrnitses ta Mõntut. Kuid tülitsejate sõnade tigidus kahanes, jutt käändus oodatavale naudingule. Ehkki «KAPELLA» oli ostetud salapiirituse eest, ei kannatanud kapten Jüris tavaliselt laevas joomist. Ainult kord aastas, jõululaupäeva õhtul, tegi ta meestele olengu ja lubas seal nii enesele kui teistele mõõdukad napsid. Muidugi ei saadud seda tuuri kätte mis kõrtsis, aga paaril mehel olid šerripudelikud koiku jalutsisse peidetud ja vana ei teinud sellest numbrit. Nüüd vanal naine ja kirjanik laevas, vaata et tuleb veel õige pitsipall.

Lõõpiv, toorevõitu jutt paisus, tegi järske, üllatavaid käänakuid, riivas jõuluõhtutel läbielatud torme, haaras prassimiste mälestusi ning ulatus samas lapsepõlve idülliliste jõulupiltideni. Nagu lainete õõtsel oli pinnaline sügavus ja kõrgus, mis ookeani alumised kihid puutumata jättis — olgu tuul kui vali tahes, samuti õõtsusid piiratud ulatuses ka meeste mõtted ja nende omavahelised suhted. Mingi sõbralik, ühine kambatupne takistas neid juttu liiga tõsiseks muutmast. Kiruti suusoojaks Leppa, teist mehaanikut, alandati kadedusest kapteni proua libuks, kelle taolisi Bordeaux' kõrtsidest saaks juba kümne frangi eest, kirjanik nimetati kehkadiveiks ja tindilakkujaks. Vana ise oli mõistagi buržui, jõllis silmadega merihärg, vaadaku tekipoiss juba varakult valmis mõni ots ja konks, kuhu saaks teise riputada.

Siis käändus jutt Meremeeste Liidu palkadele. Peaks õhtul pärima, kaua siin veel nõõritakse, pooltel laevadel juba kollektiivleping.

«Eks see räägi, kelle king pigistab,» ütles Mõntu, sõrulane. Ta oli kolmandat aastat «KAPELLAL», oli perekonnainimene ja Jüris maksis talle rohkem, kui ta oleks saanud Meremeeste Liidu normide alusel.

«Pole sind palutudki, tead. Enamjagu mehi neid, kes saavad vähem — ära siis oma kärssa ka teiste vahele topil!»

Mõntu ei öelnud midagi. Sülitas pahaselt, vaatas kella — kurat see söögiaeg kord ka ei jõua — ning viskus koisse. Tekipoiss pidi üles appi minema ja nüüd jäi laua ümber veel kolm vabavahi meest: Seltskonna-

tegelane, trimmer Vihalemm ja madrus Hagjas, kes vastu tavalist tekimeeste kommet tihti tulemeeste poolel käis.

«Mis värvi see uus mees on?»

«Kapteni sugulane, teadagi, kelle poole hoiab.»

«Sugulane! — Vend, poolvend, kurat võtaks!»

Trepil kuuldus samme ja laua ümber istujate hääled alanesid. Alles kui sammud kadusid madruste poolele ning kostis pootsmanni hääli, hakati Mõntult pärima teateid uue mehe kohta. Ta ka saarlane ja peaks teadma. Kuid Mõntu ei teadnud midagi. Mõntu oli Sõrvest, vana aga Mustjalast või Tagamõisast. Kuradile, ega Saaremaa pole täpes ja kus temal see aadressbüroo.

Mehed vaatasid üksteise otsa ja ruhvi sigines vaikus. Vihalemm nihutas selga. Teine knopkadest, mis hoidis prantsuse žurnalist lõigatud alasti naise pilti, kukkus välja ja mustades sukkades Venus, kelle erootilised tsoonid olid tindipliiatsiga siniseks vööbatud, hakkas seinal ebakorrapäraselt rütmis kõikumama.

Tagaseinas nagises koi ja seni passiivselt kuulunud Keerd ajas oma pulstunud juustega pea välja.

«Nuhk!» ütles ta ja põrnitses neid nurgast. «Nuhk!»

Mehed pöörasid näod Keeru poole. See ei öelnud rohkem midagi.

«Vana oleks võinud ta ju siis kergema otsa peale sokutada,» vaidles Seltskonnategelane. «Ruts räägib, et seedimine teisel juba lirrab.»

«Kergema otsa peale! Ja sina oleksid talle siis jah kõik ette laulnud?»

Seltskonnategelane ütles, et talle pole ka nüüd midagi ette lauldud, kuid see suutis vaid ajutiselt vähendada ruhvi tekkinud pinget. Uus mees on omaette, sihib raamatuid, nagu oleks mõni kõrgem seisus... Krahv, kurat!

Buu-Buul, kes vahepeal oli Vihalemma sülle pugenud, juhtus õnnetus. Poiss viskas pädiku sülest ja raputas oma märgi pükse.

«Ära, kurat, haiget looma!» hoiatas Keerd ja võttis pädiku enda juurde koisse.

«Haiget looma! Ma ütlen, ühes oma ahvinäruga üle poordi!» Vihalemm nukerdas pükse ja nüusutas. «Kurat, ela siin nagu laudas!»

«Või see piisk nüüd sind tapab,» rahustas Seltskonna-

tegelane. «Ruhvi asi, teadagi! Litsid su naised, ahvid su loomad, ketikast su kodu. Sellist asja juhtub vahel ka kõige paremas perekonnas, mis siis ruhvist rääkida.»

Buu-Buu pugus oma peremehe vastu, mitte sellepärast, et oleks kedagi kartnud, vaid tal oli siin soe olla. Oli ta ju neile meestele omamoodi lapse eest, hellitusobjektiks, kellele pudenesid paremad toidupalad ja varuti kõige valitumad söimused. Mees, kes juhtus pühkima ta eritusi, kirus alati rängalt, aga selles oli rohkem sõbralikkust kui vaenu, ja kui tal oleks juhtunud õnnetusi vähem, vahest Buu-Buu tähtsus oleks koguni langenud.

Keeruga, oma peremehega, oli ta aga suur sõber, võib-olla sellepärast, et neil oli ühesugune tujukas iseloom ja et Keerd ainsa mehena teda vahel karistuseks lõi. Pärast seda järgnes alati lepitav söödikute otsimine Buu-Buu kasukast. Peremees hoolitses, et rihm ei pigistanud, merel olles viis ta tekile ja päästis hoopis lahti.

Viimast juhtus siiski harva. Buu-Buu kõristas oma kette ning igatses ebamääraselt Atlase mägede vabadust ja päikest. Ja praegugi oli ta hoopis tujust ära, juba paar nädalat oli ühtejärke olnud niiske ja külm ja uus väheste karvadega ning sabata olend, kes ruhvi juurde tuli, ei teinud Buu-Buuga lähemat sõprust.

Siis turgatas Hagjasele pähe, et peaks vaatama, mis pesa uuel mehel kohvris on. Munade järgi võtab teinekord ka linnu üles.

Polnud kombeks üksteise kohvris sorimine, aga samuti polnud kombeks, et kellegi kohver või meremehekast oleks sisaldanud saladusi, mida teised ei teadnud. Kitsas õõtsuv raudpuur, ühised hädad ja rõõmud, võib-olla ka ühine haud nihutas mehi üksteisele lähemale. Ruhvi tülidestki suur protsent olid vaid kokkukasvamise valud. Ei kaheldud pikalt. Kell sai veerand neli. Kümnekonna minuti pärast võis poiss siin olla, vahest ka varem. — See polnud mingi õige meremehekast, vaid kunstnahast kohvriku, mille lukud kergesti lahti klõpsatasid.

Peale pesu oligi kohvris ainult paar raamatut. Hagjas kahmas pihku «Ladina keele grammatika», Vihalemm leidis, et tema käes on «Kommunistlik manifest». Nad vahtisid pealkirju, sorisid lehekülgi, lugesid mõne rea. Ent siis haaras Vihalemma, pikka trimmerit, kellele

juba kooliajast raamatud olid jätanud valusaid kogemusi, mingi hirm. Ta nagu oleks hoidnud peos lõhkeainet, granaati, mis iga silmapilk võis plahvatada, ning ta viskas raamatu käest.

«Kommunist, punane!» vandusid ka teised ning vahtisid nõutult ringi. Tundus, nagu oleks purunenud katla kaitseventiil, ja nüüd oli ruum paksu aurutossu täis. Selles oli pärastsõjaaegse esimese aastakümne segast tundlemist, sihitut kobamist, tardumise igatsust, kõige uue ja tundmatu naiivset kartust. Üks ei seletanud enam teise palet.

Kohver manifeste ja ladinat täis...

Kuid pärast esimest jahmatust hakati nägema ka kõrvaltoone.

«Kuradile, tuleks see kraam sokutada vana kätte, nalja saaks!»

Hagjas leidis, et kapteni seedimisprotsess hakkaks käima vastassuunalist teed, ja seda kujutledes ta enese paks lõug ja suur tagumik vabisesid kahjurõõmust.

«Kuss, poisid!» hoiatas Seltskonnategelane.

Hädavaevalt saadi kohver kinni, kui uus mees tuli supiämbri ja kartulivaagnaga. Nende siiasaamine üle tekilaadungi oli olnud tükk tööd, sest kuigi tuul oli jäänud veidi tagasi, mõni järsem laine andis keskest üle ja laev harjumata jalgade jaoks kõikus liiga tugevasti. Mehed trügisid toidu kallale. Eerik märkas, et ahnitsemisel ja söimlemisel puudus tavaline hoog, kuid ta pani selle jõululaupäeva arvele. Üleval tekil tuule käes joostes olid tuleruumist kaasatoodud higi ja tahm ühte hangunud ja õhuke puuvillasärk kleepus nüüd nätskena vastu ihu. Ta raputas õlgu ja ruttas tagasi, sest osa musserit oli veel üles vinnata ja ahjud tuli maha jätta.

«Mis laket ta siia nesis,» urises Vihalemm, kui uus mees oli läinud.

«Kuradit teab, mis lind ta on, aga sõnadega peab nüüdsest peale ettevaatlik olema.»

Buu-Buu jättis suppi järele ja hakkas kurvalt oigama nagu haige laps.

Keeru silmad läksid kissi. Mehed sõid süngelt lõrisedes ja ruhvi meeolu langes ikka enam. Polnud hea teada, et nende seas oli kapteni vend, kes iga pisema sõna võis vennale ette pista. — Või pole kaasa tehtud neid streike ja palganõudmisi, millest juba ette on

teada, et lähevad lörri ja härrad maksavad veel vähem kui enne.

«Kuradi kurat!» karjus Käär ja viskas oma plekk-taldriku kolisedes lauale. Ta sööstis püsti ja jäi keset tuba-ruhvi tõllerdama. «Ka mina olen inimene!» karjus ta ja peksis endale vastu rinda, «ka mina olen inimene!» Ruhvi illuminaatorite vette kastudes jäi ruum peaaegu pimedaks ja Keeru nurgeline kogu ning pulstunud juustega pea hajusid teiste silmist. Ning kui ahter uuesti veest rullus ja Põhjamere ähmase talveõhtu valgus ümmargusest aknast sisse immitstes, nägid nad ta vihast viltukiskunud nägu.

Nad olid ka varem Keeru järske vihahooge näinud ja nad teadsid, et niisugusel korral oli kõige parem teda rahule jätta.

Mees tõmbas käega üle otsmiku, nagu oleks tal midagi meelde tulnud, ning viskus koi põhjalaudade mürtsatades koisse. Lörri on see elu, nii lörri, et kurjus kipitab. Jõululaupäev? On temalgi kusagil naine ja laps. Aga naine läks teisele ja võttis ka lapse kaasa — tema lapse — kuhu olekski temal, hulgusel, last panna.

... Hulgus, kaabakas, joodik — kuid ta polnud ometi sündides joodik — need on tast selle teinud. Need... Ta tundis alateadlikku viha kõigi inimeste vastu ja pigistas käed rusikasse, nii et küüned lihha tungisid. Pisarad tulid ikkagi silma — ta ei saanud neid hoida ning pööras selja ruhvi poole, et teised teda ei näeks. Nii lebas ta seal segases vimmas ja teised hoidsid tast kaugemale. Ainult haige pädrik piilus koi alt oma pere-meest.

AAFRIKA

Möödudes ahtriluugist ei suutnud Eerik kiusatusele vastu panna ja viskas ennast ristseliti siiasamasse pressidile. Möödas oli viimaks ometi seegi vaht. Oli hea lasta pisut hanguda tuleruumis vahulepekstud verd. Kuigi ta vahtis üles taeva poole, ei näinud ta esiteks midagi, silmade ees tantsisid ahjude sädemed. Saanud hinge tagasi, hakkas ta otsima neid kahte heledat tähte, mis ennist alt läbi tuleruumi raudvõrede olid paistnud.

Õõ oli selge. Kusagilt kaugelt Aafrika rannalt ulatus siia nõrk tuul, öise Sahaara jahe hingus. Laisalt õõtsus

see ookeani kohal, ilma et oleks puudutanud ta pinda. Ka ookean ise tukkus. Liikus vaid mingi pika haardamaga kiik, mis laeva vahetevahel langetas ja tõstis.

— Kas need kaks seal vasemal pole Suure Vankri nurgelised tiislid? Kahju, et ta koolis nii vähe huvi tundis astronoomia vastu. Küllap kapten teaks — küllap vend — poolvend teaks... Ta ei süüdistanud isa, kuid ei suutnud andestada emale, et ema pärast isa surmaga, pärast seda, kui isa oli maha lastud, neile midagi ei õelnud. Tal oli kord tahtmine Eestisse tagasi sõita, aga polnud raha ja mõtles asja ümber — miks ei võinud ta teenida ka oma poolvenna laeval.

«KAPELLA» oli Londonis vabanenud lauakandamist ja enamjagu «KAPELLA» tulemehi uduse maailmalinna kõrtsides lahti saanud oma rahast. Jaanuari viien-dal mindi Newcastle'i süte järele, sealt sõitsid tagasi ka laeva kaks reisijat — proua Jüri ja kirjanik Maran. Ja nüüd oldi teel Aafrikasse maapähklite järele.

Roolikett kõrises plokkidel ning laev kiirustas ühtlase, uinutava nahinaga läbi vee. Sillalt tuli keegi. Eerik viskus püsti ja läks ahtri poole. See oli Hagjas, vahimadrus, kes tuli logi vaatama.

«Palju meie vahis läbi läks?» küsis Eerik.

«Nelikümmend. Esimene arvas, et homme õhtul oleme Bathurstis.»

Ta vilgutas taskulambi põlema, sest kitsa kuusirbi valgusest ei piisanud, et oleks näinud logikella tihedaid numbreid. «Võib-olla läheme jõge mööda üles, kui jõesuus koormat kätte ei saa. Ülesvoolu... pikad saledad nagu mustad linnud ja nahk nagu siid...»

Eerikul hakkas korraga väga külm ja ta läks trepist alla. Ruts, kütja, oli süüdanud küünla (öösel lasti voolu ainult sillale ja masinasse) ja kobistas nüüd ettevaatlikult kapi kallal. Ta noogutas trimmeri enda juurde: «Säh, katsu, kuradima hea juust, vehkisin kambüüsis,» ja hammustas ise suure tüki. — «Kus sa olid?» küsis ta veidi aja pärast.

«Ülal, jahutasin pisut.»

«Jahutasid? Vaata ette, Sahaara-kant on enne sind juba mõnegi mehe jahutanud...»

Eerik valas teed ja pani kõvasti suhkrut — seda oli omatahtsi võtta. Aga oli tegu, et tuli toime esimese juustuleivatükiga, teist ei saanud enam alla.

«Söö, söö, muidu oleme omadega vahel. Senikaua pole häda, kui on, mida higistada. Aga kui higi otsa lõpeb, siis...»

Buu-Buu häälitsetes, kes teab, millised vaenlased teda unenäos jälitasid. Mida enam laev lähenes Aafrika rannale, seda rahutumaks ahv muutus.

Mõntu koist levis haisu. «Lehm, saadanas!» ja Ruts avas illuminaatori. Väljast tungis sisse jahe õhk ja viis tule. Kütja ei süüdanud uuesti küünalt, lõpetas oma öise söömaaja käsikaudu. Eerik päästis riided ja puged magama. Vihalemm alumisest koist oli vahis, võis üles ronida, ilma et oleks tarvitsenud teisele astumist karta.

Ülekoormatud lihased olid kistud liiga pingule, kurnatud sooned tukslesid. Ta ärkas tihti. Viskas vaiba nagu luupainaja pealt, kobis kapi juurde ja otsis juua. Alasti olles hakkas aga uuesti külm — ta läks tagasi ja kiskus ennast kõverasse. Litsus katki lutika, kes tuli oma osa tahtma, ja vajus rahutusse unne.

Vihalemm, hommikune vahitrimmer, ajas neid üles sööma. Äsja merest sukeldunud päike õõtsus uksel ja määrdunud voodilinadel. Õõtsus aeglaselt, ähvardavalt — nõrk tuul oli jäänud veelgi vaiksemaks.

«Ikka tagant?»

«Ahtrist. Nord — nordost.»

«Palju on?»

«Ise näed, palju on. Pall, paar palli. Aga võib ka hoopis maha jääda. See oleks parem, laeva oma käigutuul. Ma ütlesin kolmandale, et kui nad present'i välja ei pane, ei minda lõunase vahi ajal ennast alla keetma.»

«Mis see present aitab, oleks tuult! Tuult või suurt ventilaatorit nagu välismaa laevus.»

Silmad jäid tülpinud, hirmusegase vastikusega ruhvi seinal vaevumärgatavalt õõtsuvale ümmargusele päikeselaigule, mis ei nihkunud niigi palju paigalt nagu eile. Tulemeestele tähendas see lihter higi rohkem mehe kohta. Nad kratsisid oma juukseid ja asusid pahuratenalaua taha. Vaid Buu-Buu rõõmustas, oli vilgas, käbe ja võimles keti kõrisesdes koisid kaudu üles ja alla.

Pärast sööki püüdis Eerik ratsionaalselt kasutada ülejäänud vabavahi tunde ja läks tagasi koisse. Ent magamine raudseintega puuris, mida päike hakkas järjest enam kütma, oli omaette töö. Ta lebas ristseliti

mingis ähmases poolunes. Meeled olid ärkvel. Lõpuks ajas ennast istuli ja hakkas lugema Liina kirja, mille oli Newcastle'is saanud:

«Eile oli siin hirmus tuisk. Kõik tänavad olid hanges, uulitsapühkijatel ja hobusemeestel oli tööd. Meil vabrikus puhus ühe akna sisse. Ajas lõnga lund täis, et korraks mõned poolid tuli seisma jätta. Mul hakkas siis korraga nii suur hirm sinu pärast, ei mõistnud enam midagi, jäin käed ripakil seisma. Karin torkas, ma olevat kuutõbine.

Aken pandi jälle ette ja ma arvan, et ka sul polnud siis häda midagi, sest eilses lehes oli, et olete Londonis ja polegi veel välja sõitnud. Aga ma ise külmetasin tuuletõmbusest ja täna käisin arsti juures. Ta käskis minna röntgeni alla, kopsud olla nõrgad. Käskis mõõta palavikku, hästi süüa ja puhata. Homme lasen röntgenivõtte teha, haigekassa maksab poole.

See õhtu jäi mulle kangesti meelde, kui sa läksid. Kordasin tasakesi su nime ja lehvitasin käega, aga sa ei näinud enam. Siis kadus laev pikkamisi, päriselt, ja sind polnud enam mu juures. Muidugi olin kurb ja koju minnes tilkusin kogu tee. Olen nüüd vahetevahel sadamas käinud. Tean küll, et «KAPELLA» on Inglismaal, aga siiski kisub. Teinekord on hirm, sest sadamas käivad «niisugused» naised ja on kole, kui mind ka «niisuguseks» peetakse.

Karin läheb mehele ja laulab ühtepuhku «Keskõitsvaid lilli!» On üks autojuht — joob ja paistab olevat imelik. Keelasin küll, aga või see aitab.

Saadan sulle selle õhukese taskuräti, see mahub kirja sisse. Kui tuleb kevad, lähen Veskimetsa ja nopin ööviuli selle kase alt, kus suvel istusime. See raamat, mis sa mulle andsid, on nüüd läbi. Ma ei saa kõigest aru, aga arvan, et streikidest ei tule suurt midagi enne, kui inimesed on targemaks saanud ja rohkem kokku hoiavad. Meil üks pitsiosakonna tüdruk uhkustab, et on revolutsionäär, ise aga joob, suitsetab ning tal on palju poisse. Kui sina räägid neid asju, siis ma usun, aga kui loen raamatust või kuulen teiste käest, siis ei usu.

Oh Eerik, mul on vahel nii suur igatsus sinu järele, tahaksin sind hoida oma lähedal, lähedal. Pead mulle

uue pildi saatma, sest vanast pole enam palju järel.»

Ka tollest kirjast ning Liina enese pildist polnud enam palju järel. Selles õotsuvas puuris omandasid kõik sidemed kauge, tibatillukese kodumaaga seal üleväl põhjas mitmekordse tähenduse.

Ta pani kirja ning taskuräti «Kommunistliku manifesti» vahele. «Kui sina räägid neid asju...» Kas pole ta enesega samuti? Kui Martin Tartust kirjutab, siis ta usub revolutsiooni, aga kui jääb üksi, siis...

Buu-Buu žongleeris Keeru ja Vihalemma koiide vahet. Kolm-neli hüpet põrandal — kaugemale kett ei ulatanud ja lahti ei võidud teda lasta, sest siis oleks ta olnud kapi kallal ja kõik segi ajanud.

Erik nõjatas selja vastu ruhvi seina, otsis pliiatsi ja hakkas kirjutama:

«Teel Las Palmasest Bathursti,
2. veebr. 1927.

Veli!

Ootasin Las Palmasesse su kirja. Osa sellest elust ongi kirja ootamine. Kui otsad saavad kai külge ja kontorimees pakiga laeva tuleb, siis jagunevad mehed ruhvist salongini peatselt kahte suurde gruppi: ühed, kellel on kiri, ja teised, kes ilma jäid. Las Palmases jäin ilma.

Sina, veli, viimati kirjutad, et pole olukorda, milles ei saaks maksva kapitalistliku süsteemi murdmise ettevalmistamiseks nii või teisiti kaasa aidata. See, et teenin oma poolvenna laeval, ei tähendavat midagi.

Ei ole mõtet teineteisest nii kaugel olles vaielda, ma parem kirjeldan sulle tegelikku olukorda.

Kaptenile oli algusest peale selge, kust ma tulen ja kes olen. Ja kui ma ise hakkasin oma mõttes kapteni poolvennaks muutuma, ei mõjutanud see põrmugi trimmeri ja laevajuhi suhet — kui seal üldse on mingit suhet. Kapten laevas — jumal taevas, trimmer aga hoopis tähtsusetu putukas. Küll muutusid aga mehed mu vastu umbusklikuks.

Jõululaupäeva õhtul korraldati olemine. Eestist kaasavõetud jõulukuusk, küünlad, vein, rumm, isegi «Üks roosike on tõusnud» — esimene tüürimees vana Tänak olla usklik. Kõik vabavahi mehed kutsuti salongi kokku. Olin seal esimest korda. Ruhvist min-

nes võttis uimaseks. Oleks nagu keldritoast luksus-korterisse astunud — raske algul uskuda, et kaks nii erinevat ruumi on ühel ja samal laeval.

Maran pidas vanale kiidukõne (kõik kutsuvad kaptenit vanaks — see pole sõimu-, pigem aunimi) ja kehutas ennast pisut ka meeskonna poole. Igatahes sarnane jutt, nagu keskerakonna mehed ajavad mõne piduliku sündmuse puhul. Mulle tunduski, et Maranile ei piisa kirjaniku karjäärast, vaid ta tahab ka Riigikokku pääseda.

Jutt heast läbisaamisest oli juhtkonnale muidugi mookamööda. Kolm tüürimeest ja kolm meistrit — ohvitserid — mis neil hea läbisaamise vastu. Söövad messis, igal oma kajut, kuue peale vann kasutada, saavad meestest kaks või kolm korda rohkem palka ja tunnevad, et nad selle kõik on ära teeninud. Vastutus, kohustused, kool, usinus ja kõik muud voorused, mille vastu tõesti pole midagi öelda. Siis kolm allohvitseri: pootsman, puusepp ja assistent, kes kõik on varustatud ohvitseride voorustega, puuduvad neil ainult paberid — ka neil pole midagi hea läbisaamise vastu.

Aga meeskond?

Pärast Marani kõnet võttis kapten ise sõna. Mul oli imelik olla, mõtlesin, mis ta nüüd ütleb. Maranit nägi ta igatahes läbi, pilkas veidi kirjanikuhärrat, meestega toimis põhimõtte järgi — jaota ja valitse. Pootsman, vanem madrus ja üks kütja said jõuluringiks terve kuupalga, osa mehi, kes vähem teeninud, kolmveerandi, perekonnainimestele anti lisa laste pealt. Aga oli ka neid, kes said ainult suitsuraha — mina viimaste hulgas. Ainuke hüve, et ei suitseta, selle veeringu võib muu peale kulutada.

Kui pärast seda stjuuard, Meremeeste Liidu usaldusmees, hakkas liidu palganormidele üleminekust rääkima, oli see taktikaline viga. Vana pahandas ja pani hääletusele, et laevast ükskord «liiduloba» kaoks. Liidu normide poolt olime stjuuardiga kahekesi, kõik teised olid tummad — senine süsteem käib küll. Enne seda oli aga ruhvis vali kära liidu normide poolt...»

Eeriku käed higistasid, sõrmed olid märjad. Masin

tuksus, muidu näis laev paigal püsivat. Ning siis haaras poissi hirm. — Kui ainult täna veel suudaks välja kannatada, vahest homme oleks juba tuult? Kas nad ikka panid presendid välja? Enne vahti peab veel vaatama, ehk tuleb midagi ventilaatoritesse. Ja kas vesi on külm — pani öösel pudelitäie tunnelisse jahtuma.

Kirjaga kaugemale ei jõudnud. Ei saanud nagu seda kätte, mida tahtis vennale öelda. Tahtis mõjustada mehi, aga nüüd oli midagi tasse enesesse jäänud nende lõõpivast žargoonist.

Juba kiirustasid mõtted uuesti eelolevale vahile. — Kui ahjud saab puhtaks ja musseri üles, siis punkris pole juba enam nii hull. Täna peab proovima raskema roobiga, kergega võtab palju aega ja aur langeb.

Imelik, et täna selg ei valuta. Ainult käed on märjad ja pea raske. Kui oleks nüüd lund, ainult pisut lund, ainult lund! Vaene Liina — ostab talle Aafrikast mingi neegrite puujumala, talle meeldivad sarnased õnnellevandid ja pörsakesed.

Kell sai pool kaksteist. Vihalemm tõi lõuna. Kartulid, soust, kissell — see kraam polnud palju halvem juhtkonna omast. Ei, see kokk on üsna mees mineva-aastasega võrreldes, tähendas Vihalemm. Siis anti Põhjameres apelsinikoori ja Aafrikas soolatud venna-ihu.

Ent tööst ei räägitud palju, sest see, mis kardeti, oli käes. Nõrk, laeva kiirusega ühtiv tuul puhus otse tagant, ja kuigi presendid olid pandud ventilaatoritele appi, polnud neist mingit kasu.

Kolmveerand kaksteist. Ei, veel viis minutit. Nüüd Ruts ja Eerik läksid. Laev sõitis tühjalt ja ulatus kõrgele üle vee. Kolm alasti madruse, pea ümber valgetest rätidest keeratud turbanid, kraapisid raadiokajuti seinalt vana värvi maha. Neilegi näis otse lagi-pähe paistev päike liiga tegevat.

Kütja ees, trimmer järel, laskusid nad mööda mitmejärgulisi raudtreppe alla masinasse. Silindrikatetele kukkunud õlipiisad keesis, ajasid mulle. Tuhande kolmesaja jõuline elukas lõõtsutas kuumuse käes. Kolmas meister Alas määris vahepõrandal üles-alla tukslevaid kolviputki. Ta paks, vööst saadik alasti keha oli kuidagi lonsu vajunud ning ta tundus haige ämblikuna, kes vaevaliselt ennast võrgul hoiab.

Ruts ja Eerik võtsid tangipumba kohale riputatud tööriidepambud, pugesis tunkedesse, tõmbasid pähe roheliste läbipaistvate nokkadega kütjamütsid, sidusid kaela serkad — higinärtsud, tõmbasid kätte nahkindad. Viis minutit enne vahi algust tuli alla Lepp, teine meister. Ta oli lühike, niru mees, kellel alati oli ütlemist, eriti ventilaatorite pärast. Ka nüüd läks ta ventilaatori toru otsa juurde ja ootas. Käele tuli ainult nõrk hingus. Aga täna ei öelnud ta midagi ja hakkas ka ennast ümber riietama.

Kuru, mis kahe katla vahelt tuleruumist masinasse viis, sai läbida ainult küürutades. Käsi pidi siin ihu lähedal hoidma, mõnest kohast oli isolatsioon õhukeks pudenenud ja Eerik oli juba paar korda siia tüki oma õlanahka jätnud.

Seltskonnategelane, eelmise vahi kütja, tõmbas serkaga üle näo. Nägu oli kahvatuvalge, ohtrasti jooksev higi oli nirede kaupa voolates sellelt juba osa söetolmu maha pesnud.

«Põrgu!» ütles ta ja pistis pea toobrisse, kust musseri kustutamiseks vett võeti.

Vihalemm aga, kes punkrist välja ronis, oli pigem neeger kui valge. Punker oli tuleruumist jahedam, higi ei jooksnud sorinal pükstesse, kleepus naha külge. «Saab kurat!» ühmas ta ennast üle söehunniku vedades.

Rutsi silm oli manomeetril. Aur polnud teab mis ja ka ahjud olid seest punased, mitte hõõguvvalged.

«Mis kuradit te siin munete!» kirus ta. Kuigi Rutsi sõnad olid needsamad, millega ta tavaliselt vahti üle võttis, oli ta toon teravam, sest ta kartis, et ei suuda ka ise täna auru hoida. Ning lihtne tarkus, kuigi see polnud ette kavatsatud, sundis teda olema vali ja ajama osa vastutust juba eelmise vahi kaela.

Seltskonnategelane ja Vihalemm olid liiga läbi keedetud, et oleksid eneste eest seista suutnud. Seltskonnategelane raputas oma veest nõrguvaid juukseid ja veel enne, kui vahikell lõi, vedasid nad endid läbi kuru tuleruumist välja.

Üleval pandi tuurisid juurde, masin neelas auru ja kuus ahju suurte rauduste taga õgisisid sütt. Uus vaht vaatas kummalegi otsa. Nad mõlemad olid seal, polnud enam mingit põhjust viivitamiseks ning manomeetri osuti venis pikkamisi allapoole. Ruts haaras labida ja

lõi lahti ahju ukse — Eerik tegi sedasama. Ja siis viskasid nad kõigile kuuele süsi peale.

See polnudki palju hullem kui eile. Ägasid highi silmist ja näolt — mujalt ta jooksis isegi — ja kulistasid pudelist mõne lonksu vett, see oli tunnelis seistes siiski jahtunud, mitte enam kuum, vaid leige. Siis haarasid nad roobid: kuuest ahjust kaks tuli puhtaks teha.

Rutsi õlalihaste kuhilad hüplesid, raske raudkang vetrus ta käes. Ahju lõõsk põletas ta nägu ja käsi, ent mõte püsis kindlalt nagu tol korral, kui ta oli Kotka sadamas puuriitade vahel üksinda kaks soomlast läbi peksnud. Nagu siis, polnud tal ka nüüd aega hirmu tunda ega kusagile pageda. Tollal oli kogu ta tähelepanu suunatud vastastele, nüüd tööle. Üheainsa lükkega pealmised sõed vasakust ahju servast paremale ja siis musseri kallale. Vintske, veniva, läbipõlenud söe jäänuste lahtikiskumine restide küljest nõudis erilist hoolt, kui ei tahtnud, et mõni rest koos söega lahti ei pörunud ega alla ahju toru sisse ei kolisenud. Tuld-purskavad musserikamakad prantsatasid alla ahjude ette raudpõrandale. Ämbritäis vett — tuhk ning gaasid aurud paikusid üles. Labidaga mõned suured söekamakad ahju ja uks prantsatades kinni.

Aga Eerik polnud veel valmis. Ruts käsitses roope ja kange nagu sulenuge, Eerik pidi aga kolmepuudase kangihaju tõstmiseks kogu oma jõu appi võtma ja nüüdki suutis ta hädavaevu musseri restidelt lahti lüüa. Ta oli alati pärast vahti alandlikult Rutsi selja pesnud ja Ruts oli talle vahel appi tulnud. Aga täna oli Rutsil ka oma kolme ahjuga küllalt tegemist.

«Mis kuradit sa muned!» kirus Ruts, ise teistele oma-poolsetele ahjudele süsi peale visates. Aur oli langenud juba 175 peale, poiss polnud aga oma esimese ahjuga ikka veel valmis.

«Mis kuradit sa muned!» Manomeetri osuti langes peaaegu silmanähtavalt.

«Eest!» lükkas Ruts trimmeri kõrvale ning asetaski tagasi resti, mis oli läbi tilkunud. Tõmbas välja musseri — sädemed lendasid tal mööda sääri, siis pahmatasid värsked labidatäied sütt uuesti ahju ja lõpuks ometi sai selle ukse kinni.

Eerik oli kistud liiga pinevile, liiga pingule, et tunda oma suutmatuse pärast häbi või alandust. Ta sääre-

lihased värisesid ning kätel oli paar põletushaava: oli pidanud ahjudele liiga lähedale minema. Kuid ta ei tundnud valu. Musser tuli jahutada, teistele ahjudele peale visata ning vahi neljast tunnist oli läinud ainult nelikümmend minutit.

Nüüd olid kahel ahjul värsked tuled ja lõpuks ometi hakkas aur jälle pikkamisi ülespoole nihkuma. Kui meister tuli vaatama, oli osuti veel kõigest viis kriipsu alla punast joont. Meister ei öelnud midagi — vahtis ainult kütjat ja läks tagasi masinaruumi.

Kütja vahtis trimmerit. «Tee, et sa ülal oled!» ja ta näitas musserihunnikule.

Redel viis üles mööda püstloodis tuleruumi seina. Ahjude hõõgus oli paistnud raudpulgad sedavõrd kuumaks, et Eerik neid vaevalt võis nahkkindaga haarata. Pea käis ringi, aga verre oli jäänud siiski mingi rütm ja selle varal vedas ta ennast küllaltki nobedasti ühelt vahepõrandalt teisele, kuni jõudis üles korstnakappi. Siis kõristas ta tühja pitsi alla. Kostis Rutsi vile ja poiss hakkas keerutama musserivintsi vända.

Eerik teadis täpselt paljudest lugemistest, et kaks-kümmend korda tuli pingutada keha üles ja alla, kaks-kümmend korda tuli kannaga suruda vastu rauda, enne kui ventilaatori lõhest raudpitsi serv paistma hakkas. Täna hunnikus võis olla viisteist või kuusteist pitsi.

Ta nõksatas pitsisanga siinirattale, kõristas koorma tuharenni ja sealt üle poordi. Uuesti tagasi, tühi pits alla ja jälle kaks-kümmend korda seljalihaste pingutust — kätest polnud enam suurt abi, need värisesid ja suutsid veel vaid vända hoida.

— Oleksid ometi vintsimasina korda teinud, käis mõte läbi pea, ning ta kujutles, kuidas ta masinaga mõne minutiga musseri üles kõristaks.

«Kuradit sa venid, lehm!» löikas laeva põhjast üles Rutsi tige vanne nagu vorbiga piits. Aur jälle langeb... Ja kuigi poiss oli juba pingutusest tuim, hakkas keha siiski kiiremini võbelema. Ta ei mõelnud enam midagi, ei lugenud vändakordi. Päike küttis nõgise korstnakapi raudseid külgi, alt kütteruumist tõusid siia aur ja läbipõlenud gaasid ja ta pidi hoiduma korstnast, sest puudutus selle külje vastu oleks viinud naha käelt või õlalt.

Ta töötas nüüd veel vaid mehaanilise, üleskeeratud vedruna, mis hädavaevalt suutis pingele vastu panna. Pea oli tühi, sinna kukkus juhuslikke muljeid... Kinnas oli rebenenud... Karin läheb mehele... «Kesk õitsvaid lilli, ma leidsin sinu»... touruumi seinalt kraabitakse roostet...

«Kurat sa venid!» kisendas Ruts. Trimmer ei saanud kiiremini. — Kesk õitsvaid lilli, keerles ta peas. See oli tähenduseta, ühetooniline undamine, ikka iga vändakorraga — kesk õitsvaid lilli.

Neljateistkümnendat pitsi üles tõmmates vajus ta restile kokku.

POOLVENNAD

Tohutus tsisternis ujusid laibad. Martin lõi ühele pootshaagi sisse ja tõmbas kaldale. See oli terava ninaga vanamees, kuulihaav rinnas.

— Isa, ütles Martin. — Kuul on parempoolses kopsus, oleks läinud kaks sentimeetrit allapoole, isa oleks ellu jäänud.

Ent siis tulid basseinist ka kõik teised laibad, need, kes öösel Tondi metsas maha lasti, ja kogunesid Martini ümber.

— Mul on südames, ütles Krivask, treial, isa sõber. — Võta välja!

Martin võttis noa ja tegi esimese löike. Samas aga ujus tsisternist veel teinegi laipade parv, need, keda isa seltsimehed olid pidanud «teelt eest ära koristama...»

— Me tahtsime õigust, ütles isa.

— Kakskümmend franki! Raha pole banaan, et kasvab puu otsas. Pakkusin viis — ei midagi. Alles kümme andis järele. Ainult see kuradi õlgonn hirmsasti haises.

— Said otsa peale?

— Kesk õitsvaid lilli, ma leidsin sinu...

... seal mere kaldal, ma armastan vaid sind...

Eerik ise oli nagu loksumas mingis aines. See polnud vesi ega piiritus, lõhnas nagu petrooleumi järele, millega täideti punkritattninad. Oli palav, liikmed sulasid.

«Läheb minema,» kuulis ta Vihalemma häält.

«Jahutas ennast ühtepuhku. Sahaara-kant on enne teda juba mõnegi mehe igaveseks ära jahutanud.»

Esimene selge mulje, mida ta uuesti tajus, oli, et laev seisab paigal. Masin ei tuksunud. Ahv krõbistas maa-pähklite kallal. Ruhvi laes põles kärbsetäpiline elektripirn. Kuid siis tuli talle okse. Ta ajas ennast küünarnukkidele ja kallask selle üle koi ääre. See oli läila, viha vesi, nagu oleks seest sappi tulnud.

«Eks ma öelnud,» tähendas Ruts. «Nüüd kurat —» Ta pühkis okse lapiga kokku ja väänas ämbrisse. «Noh, mis on, mõistus käes, mis?»

Koi kiskus poisi tagasi enda külge. Väsimus, kohutav väsimus. Rind valutab, kätele ja jalgadele olid tulnud vesirakud, ihule punased täpid. Oli palav ja kogu aeg oleks nagu kusagile vajunud.

Ruhvi tuli uusi mehi — messboi*, stjuuard ja madrus Hagjas. Nad olid purjus. «Siidilipp ja hõbe-purjed, eesti poiss sai musta naist, vallerah, siidilipp ja hõbe...»

«Lõuad, loomakari, inimene suremas!» käratas Ruts.

«Tsikit, tsikit,» ilkus messboi lähemale. Ta põlved olid nagu kummist ja ta ei saanud enam suurt millestki aru. Ruts tõukas ta eemale, poiss kukkus nurka. Tal oli seal hea olla ja ta jäigi põrandale losutama.

«Mis, kurat, kes see suremas on! Noh, näed, mehe kõrvalestad liiguvad,» stjuuard püüdis ennast vinnata üles Eeriku koi jalutsisse. «Ma ütlen, sa oled küll kapteni poolvend, aga kamraad, selge kamraad, liidupalkade mees... Kahekesi, meie kahekesi — ja kui sa nüüd kärvad...»

«Juhmid! Vaimuhaiged! Saab magada või ei saa!» käratas Keerd. «Viie frangi eest tintot, viiesaja eest kisa!»

«Välja, löötsad! Muidu närtsite mul siin kõik nagu ädalhein.»

«Kes närtsib? Kes närtsib?»

«... aga seda ma sulle ütlen, Kannu-poiss, troopika-palavik, vahhi, et sa ei lase ennast haigemajasse viia! Ma olen su sõber, tead, ainuke sõber, teised on vingamehed ja soovivad sinust lahti saada.»

Eerik vajus ja vajus. Liina tuli ruhvi uksest ja istus

* Messboi — messiteenija.

koi äärele. Ta peod olid õhukesed ja jahedad nagu suured lepalhed. Ent siis muutusid üha palavamaks.

— Miks su käed on järsku nii palavad, oigas Eerik.

Liina suured silmad õõtsusid ta kohal. — Mul on alati palavik, ütles tüdruk kaeblikult, hakkas kaugenema ja kadus seinal õõtsuvate mustasukaliste naiste taha.

Eerik ärkas uuesti öösel. Tihe pimedus mässis ta näo ja käed. Polnud midagi peale pimeduse, ei illuminaatorit, koid ega ruhvi, oli ainult ta enese värisev keha. Siis eraldas kõrv meeste hingamist ning kusagilt kaugelt, nagu olematu maa teisest äärest, kostsid trummi ämused löögid. Sinna segunes võigas haukumine, tundus, nagu oleks haukunud surm. Poissi haaras jääne hirm.

«Ema, ema!» hüüdis ta.

«Mis sa karjud!» ümises Ruts naaberkoist.

«Too juua,» palus poiss.

Vahipaarimees süütas tule ja ulatas talle kopsiku. Ja siis lebas Eerik jälle vaheldumisi unes ja ärkvel. Kord oli päev, kord öö, kord oli tulemeeste ruhvis palju mehi, kord olid nad Buu-Buuga kahekesi. Ühel päeval kiskus ahv ennast ketist lahti. Ta kolis rahutult ruhvi nurkades, ronis viimaks Eeriku koesse, nuuskis üle poisi näo ja katsus ta vaipa pealt rebida.

«Mine ära, Buu-Buu,» ütles poiss väsinult. Ahv vaatas talle otsa mustade imeliikkude silmadega, kuuksus pahaselt ja ronis illuminaatori ette. Eerik ei näinud Aafrikast enam muud kui Buu-Buu pruuni tagumikku. Ent siis õiendas poiss ennast ülespoole, Buu-Buu nihkus veidi kõrvale ja nad mõlemad vahtisid igatsevalt läbi kitsa illuminaatori suure mandri poole. Kaugele jõkke ulatuv puust maandumissild, neegrite sagimine, kaldal päikeses helendavad kõrged maapähklite hunnikud nagu koonuselised püramiidid, pärismaalaste hütid, palmide rida ja mõned valged eurooplaste kuupmajad.

Laev vajus päev-päevalt madalamale, silla puuderägastik kerkis ja poisi vaatepiir kahanes üha enam. Troopikapalavik, mis vahepeal oli hakanud juba järele andma, võttis uue, halva pöörde. Täna, esimene tüüri-mehe, käis iga päev paar korda kraadimas ja andis rohtu. Kapten tõi arsti. See arvas, et on *very bad*, ja tahtis, et poiss viidaks haiglasse. Kuid laev sai täis, neegritelint oli kiiresti teinud oma töö ja hommikuks

oli määratud väljasõit. Eerik ütles, et sureb pigemini laevas, kui et üksi haigena Aafrikasse jääb.

Tuli õhtu. Jõelt neegrite kanuudest kostis pikka ja venivalt kurba, kurguhäälset laulu. Eerik otsis rahakoti ja ulatas Rutsile viis šillingit. Puujumal oli Liinale ostmata, kas vahipaarimees ei saaks muretseda, neil siin on ju niisuguseid nikerdusi.

*

See oli häll, milles ta õõtsus, pea ja jalad kordamisi kumbagi kelpa puudutades. Kusagil kohises midagi ning kusagil tuksus midagi rütmiliselt.

Tal oli hea olla. Keegi oleks teda nagu üha kõrgemale õõtsutanud. Läks selgemaks, heledamaks. Ning kui ta silmad avas, nägi, et lebab puhtas, hästi lõhnavas ruumis, mis pikkamisi üles ja alla kõikus.

Uks käis ja sisse astus tüse, laiade põsesarnadega mees.

«Nõnda, silmad jälle peas,» kapteni hääl oli madal ja sõbralik.

«Pole häda midagi.»

«No vaata, nüüd küsi sõidupilet tagasi.»

«Sõidupilet?»

«Kavatsesid ju jalga lasta. Bathurstis arst ütles, et pole lootust. Vaatame, palju see palavik nüüd näitab?»

Ta asetas oma suure tugeva käe Eeriku õlgade alla, kohendas patja ja pani kraadiklaasi. Siis võttis poisi randme, vaatas kella ja hakkas pulssi lugema.

«Pole, pole, küll toibud, mingi aega mis läheb. Poleks nad seal põrgus sul elu sees hoida suutnud. Ülemineval talvel jätsin ühe kütja sinna, pärast saadeti järele surmatunnistus, haigemajakulud, kirstuarve.»

Eerik vaatas valgeks lakeeritud lage ning piinlikult puhtaid pruune seinu. See oli kapteni enese kajut.

Koputati. Sisse astus stjuuard, valges pintsakus, vana kaklushaav paremal põsel. Kummarduv, alandlik nagu oober. Keegi ei võinud öelda, et see oli liidu palganormide nõudja.

«Kas härra kapten laseb õhtuks katta salongi või toon toidu kajutisse?»

«Tooge siiasamasse. Mahla on tema jaoks?» vihjas kapten Eerikule.

Stjuuard tõi toidunõud kahe jaoks. Eerik ei suutnud laua juurde minna. Jüris tõstis ta istuli ja söötis nagu last.

— Önn, et neegrid sedakorda mõne päevaga pähkliid laeva tassisid, aga oleks laadimiseks nädal või poolteist kulunud, nagu mõnikord juhtub, siis kõduneksid ta kondid soojas kohas. Räägitakse, siin mees aasta paariga muld, Eestis aga aastat viis tuleb olla usside näkiteda. Nüüd võtavad Las Palmases uue punkri ja siis otse Danzigi. On Eerik seal enne käinud? Aafrika jäi sedakorda nägemata, aga eks jõua näha, kui ikka mehel elu veel sees.

Öösel oli Eerikul jälle raske. Ta sonis ja palavik tõusis neljakümneni. Vastu hommikut ta aga higistas ja siis jäid õhtuse kurvi kaared madalamaks.

Mida tervemaks ta sai, seda ebamäärasemaks muutus ta olukord. Vaatas poolvenda uute silmadega — see polnud mingi buržui. Ent ühtlasi oli veider, kui tuli stjuuard ja teenis teda, trimmerit, nagu härrat ja messboi tegi talle vanni. Kahe ruhvi kolmeteistkümne mehe kohta polnud vanni, samas oli vann aga ühel inimesel kasutada.

Jüris näis ta kahtlusi märkavat. «Kuidas on, pole mõnus, mis?» küsis ta.

«Ei, ainult et liiga mõnus.»

«Häbened stjuuardit, olite jõulu ajal mõlemad ühe kamba mehed, liidu palganormide nõudjad. Nüüd vilets tunne, et sind omaks pean?»

... Omaks? Austus, sugulustunne ja võõrakspidamine, kõik oli Eerikus segamini. Oleks võtnud selle mehe suured tugevad käed ja surunud neid tänulikult, soojalt, oleks olnud talle samasuguseks vennaks nagu Martinile, aga miski takistas. Poolvend sinatas kogu aeg, tema pidi hoolega valima sõnu, et vältida sinat või teiet.

«Ei tasu muret. Muidugi ei poputa ma igat meest, aga igat nii vilumatut meest poleks ma laeva võtnudki. Kas mehed pole sulle ruhvis rääkinud, mis põhimõtete järgi ma kumbagi ruhvi meeskonna komplekteerin?»

«Ei.»

«Tõsiselt? See on nagu uskumatu, et nad siisuguse asja üle pole aru pidanud. Sajad mehed ootavad sada-

mas šanssu, aga näe, tema, Jüri või Jaak, sõidab... Miks?»

«Valite tublimaid. Mind võtsite armust.»

«Tublimaid... Valin isamaalasi, patrioote, kes võõras sadamas jalga ei lase. Inglise laevadel saavad mehed kaks kord rohkem palka, kas see ei meelita? Mul on aga tarvis tulemeeste ja tekimeeste ruhvi mehi, kes vähemaga lepivad, kui nad see-eest kaptenit ruhvis oma armsas emakeeles kiruda saavad.»

«Ega nad teid nii väga kirugi.»

«Kirugu, nagu süda kutsub. Kirugu Eesti riiki, valitsust, peaministrit ja mida ise heaks arvavad, peaasi kui see kõik kokku on neile kodumaa, see urgas, mis neid mu laeva küljes hoiab. On ju kahte sorti linde — pesahoidjad ja pesahülgaajad. Minu laevas on pesahoidjad, need, kes laulavad «Üks kask meil kasvas õues», need, kes on mõtetega kinni pruutides, naistes ja lastes, koguni siisugustes naistes, kes kodus üleaisa löövad.»

«Niisuguseid mehi ei ole, kes siisugustes naistes koguni veel kinni on.»

«On. On igasuguseid mehi, noormees.»

«Aga kuidas te oma laeva just siisuguseid mehi oskate valida?»

«Tüürimehed ja meistrid peavad tundma laeva ja masinaid, kapten inimesi.»

Salongi tekkis vaikus, mille kapten ise veidi aja pärast katkestas: «Kas tõesti pole ruhvis omavahel arutamist olnud, et miks nemad just sõidavad, teised aga hädaabitöödel käivad?»

«Siiani ei ole olnud.»

«Siis ei tule vist ka. Siis elavad nad «kodumaast» ja iseeneste edevusest, peavad endid neist tublimateks, kes ruhvi pole pääsenud.»

«Aga ikkagi — kuidas te just neid «patrioote» valida oskate?»

«No ei merekoolis, veel vähem gümnaasiumis seda oskust ei õpetata.»

«Ja mind võtsite laeva, mind lasite siia oma salongi tuua...? (Ta pidi lisama «et teada saada, mis mehed ruhvis mõtleavad», kuid jättis selle siiski ütlemata.)

«Sind lasin siia tuua, sest kui sa oleksid surnud, oleks see minu hinge peale jäänud. Hagjas läks tekilt masinasse ja pootsman saab viieteistkümnendani roolis-

seismise ületunnid. Senikaua ära kusagile rabele. Isa minust suuremat ei hoolinud ja mina pidin teist ka eemale hoidma. Aga meeles olite...»

«Ega me seda nii päriselt teadnudki...»

Kapten tõusis püsti ja jäi ta ette seisma. «Ei teadnud päriselt, et oleme vennad — poolvennad? Aga kust sa siis nüüd tead?»

Poiss rääkis, et kirjutas koju.

Kapten käis paar sammu, trummeldas sõrmedega lauale, jäi siis päris vait. Ta silmad olid pilukil, näost ei paistnud midagi. Ent kui ta uuesti rääkima hakkas, oli hääles siiski kibe toon.

«Naah, seegi hea, kui naine teadis, et õigeusklikul kommunistil oli ka lihtsureliku nooreea patte. Või sind ja Martinit kasvatati klaaspurgis...» Ta pööras selja ega lausunud enam ainustki sõna.

Klaaspurgis... Jürise laiad õlad kõikusid laeva õõtsete järgi. Ruts, ruhv ja tuleruum tundusid olevat sedavõrd kaugel, et neid peaaegu polnudki. Ning samuti olematud tundusid Liina, Martin, ema, Tartu ja Tallinn. Ta oli mehega, kellest ta kahe kuu eest umbmääraselt midagi oli kuulnud, keset merd ja laev sõitis ei tea kuhu. Poolvend? Kui ta sureks ja see mees viskaks ta üle parda? Laev lõi rinnaga vastu mõnda järsemat lainet. Akende sameteesriided tegid aeglaselt kaasa laeva võnked.

Kapten hoolitses ta eest niisama isalikult kui enne, aga sel päeval ei rääkinud ta enam midagi peale hädavajaliku. Alles järgmisel hommikul oli kapten paremas tujus. Ka Eerik oli hakkajam, palavik oli läinud päris alla, ta kobis voodist, käis mõned sammud ja tuli oma bioloogiliste toimingutega juba ise toime.

«Kelleks sa mind siis pidasid, kui sa laeva tulid?» küsis kapten.

Eerik kehtas õlgu, näos tõmbles süüdlaslik naeratus.

«Ja nüüd on veider, mis? Niipea kui Danzigi saame, lased jalga?»

— Ei, Eerikul on siin hea olla, tänusõnu pudenes jutu sekka. Ei läinud Inglismaal, ei lähe ka nüüd, kui ainult veel peetakse, jäi ju oma tööga hätta.

«Naah, küllap oled ettevaatlikum. Suvel tulevad Jäämere sõidud, seal ei tee kuum enam liiga. Ja musserimasin seatakse Danzigis korda, ega maksa ühe asja kal-

alt teise juurde karata.» Praegu ei ole mehaanikuid üleliia. Sõidab siin aasta tulemehena ära ja läheb kooli. Viie-kuue aasta pärast võib juba esimene meister olla — kolmkümmend viis tuhat kuus, sütelt lisa. Maal ei saa ka diplomiga insener teinekord seda raha kätte. Ja kui tahab edaspidi kampa lüüa — kained, asjalikud mehed on merel hinnas. Kui mingit prohmakat vahele ei juhtu, siis vaadatakse varsti «KAPELLALE» paari-line, praegu saab Inglismaalt ja Prantsusmaalt vanu laevu soodsa hinnaga. Ongi juba üks Southamptonis valmis vaadatud, 3800 tonni, 1400-jõuline masin. Praegu on vahe veel ainult viiesajas naelas.

«Ristime «Evaks». Mis, aitab või? Naise nimi — kord kavatsesin panna poja järgi «Reinuks». Oled sa vaadanud mu poega?»

Ta võttis laualt kaunis ja küllap ka kallis raamis suure foto. «Poiss, poolteiseaastane, mis tast mehest veel suurt on, käib, aga juttu pole. Piss ja kiis, kui ma nüüd kodus olin, siis hakkas ka iss tulema, isa oli veel liiga raske.»

Eerik vaatas väikest tumedate silmadega poisikest, kes istus kõrge korjuga toolil, suur kummikass süles.

«Isa nägu,» ütles Eerik.

«Mõni ütleb, aga mina ei saa suurt aru midagi. Silmad ja nina on emalt — naise silmad on ka tumepruunid — sa ju nägid mu naist. Noh, siin ta on,» ta pööras raami ringi.

«Olete ise ka pesahoidja,» ütles Eerik.

Kapten naeris, oli heas tujus. Köhkles pisut, võttis riulilt ümbriku, mis oli täis 6×9 fotosid. «Omal kast, vahel saab teisi ikka tehtud. Mineval aastal olime Pärnus. Võtsin puhkust, viisteist aastat juba ühtejärke merd loksutud, mis sest rahast ikka, elu tahab ka elamist... See on naiseisa maja Tallinnas Narva maanteel, ju jääb ükskord poisile. Alumine kord ehitati suvel ümber äriruumide jaoks, teine ja kolmas on korterite all. — Need siin on naise toa aknad, see siin on poisi tuba. Nooh, ja need pildid on kõik jälle Pärnust. Siin poiss päterdab rannas, hakkas siis just käima. Siin poiss ja mu naine kahekesi. Siin mõlemad jaarmargi karussellil. Siin nad suvila aias võrkkiiges. Jäätise söömine. Poiss minu kukil — naise võetud. Poiss järe-mööda igal oma sünnipäeval, iga kuu viiendal. Seal

taga peab olema vanus. Vaat siin on mees juba aastane.»

Ta jäi vait ja küsis veidi aja pärast: «Isa ikka hoolit-
ses sinu ja Martini eest? Katsus koolitada?»

«Mis isa üksi, ema muret rohkemgi.»

«Inimesed kasvavad väga isemoodi. Mul poiss nüüd on, iga kuu sünnipäev, pildid poti pealt ja voodist. Mina ise aga kuni kahekümne seitsme eluaastani teadsin ainult seda aega, mis tunnistuste peale nõuti. Sünnipäev!? Alles naine hakkas seda asja ajama.»

Mida enam Eerik kõneles selle tüseda mehega, mida kauemaks ta jäi siia luksuslikku, aga kargelt puhtasse, üksikusse kajutisse, seda omasemaks sai talle see inimene. On see mõni süü, et ta on laevaomanik ja kapten? Mees on rühmanud madrusest laevajuhiks, asteastmelt nihkunud ruhvist edasi läbi midsipi* salongi poole. — Piiritus, ebaausad võtted? Ah, see maailm on tõesti pisut liiga keeruline, et seda ühe valemi alla painutada. Oleks tahtnud talle öelda ainult midagi väga sõbralikku ja head, kuidagi üle anda seda soojust, mis isa talle võlgu oli jäänud. Ent ta ei saanud oma tundeid sõnadesse.

Ka kapten oli nihkunud oma poolvennale lähemale. Enne Evat ta poleks vajanudki venda, oli siis veel liiaks kerjuspoiss, rahaahne, kaval ja omakasupüüdlik. Naine oli äratanud tas soojust ja armastuse järele januneva inimese. Ta taipas poisi naiivsust, kuid selles naiivsuses oli midagi meeldivat. Nägi, kuidas teine kõigub kartuse ja aukartuse, vennatunde ja võõrastuse vahel. Üldiselt oli ta oma poolvendadega rahul. Martin õppis omal käel arstiteadust, oli kusagil instituudis assistendiks. Ka Eerikule polnud midagi erilist ette heita. Poleks olnud paha neid mõlemaid edaspidi oma äiale esitleda. Kommunismi pidas isalt päritud haiguseks, millest lootis mõlemaid paranevat. See polnud nii hull. Kui saadi juba arstiks, advokaadiks, inseneriks, kapteniks või mehaanikukski, kadus see tõbi iseenesest.

Arvates, et Eerikul hakkab igav — tekile ega ruhvi ta poissi veel ei lubanud —, näitas ta talle oma raamatuid. Ega siin palju pole — navigatsioon, astronoomia, merendus. Kuidas Eerikul koolis matemaatika hak-

* Midsip (ingl. midship) — laeva keskosa.

kas — kuradi tore asi. Ta siin vahel ajaviiteks on vaadanud vanu vameid ja asju. Kui Reinul tahtmist, saadab poisi ükskord ülikooli matemaatika peale. — Maran jättis siia paar juturaamatut ja naine vahetevahel saadab Eestist uuemat.

— Mis Eerik üldse arvab juttudest — ilukirjandusest, nagu seda kraami peenemalt kutsutakse? On ta lugenud Maranit? Kiidetakse ja tõlgitakse.

— Ei, suurt ei meeldi.

Kapteni sümpaatiatunne oma poolvenna vastu kasvas. Poisil näisid ajad õigel kohal olevat. Ühel õhtupoolikul usaldas ta viia jutu poliitikale: «Mis sa isa asjast arvad? Kes talle õieti selle ilmaparandamise tuuri sisse ajas?»

«Mis seal ajada. Igaüks tahab paremat,» vastas Eerik lihtsameelselt.

«Ei, kellel parema vastu. Mina tahan paremat laeva, sina tahad paremat kohta, mõni tahab paremat naist või meest. Aga mida vana tahtis?»

«Paremat korda.»

Kapten muigas. Päike läks merde, valgus kajutis hakkas kiiresti kahanema. Kapten ei keeranud elektrit, oli õhtupoolse täiskuu aeg. Laine lõi vastu, kuid tuul polnud eriti vali.

«Paremat korda,» ümises kapten. «Vana tahtis teha tinast kulda. Aga elu ei lase enesega mängida. Inimene jääb inimeseks, tina tinaks. Kristus hakkas ilma parandama ja kõlkus ristil, kui palju neid seal enne ja pärast teda on kõlkunud, aga ikka ei võeta aru pähe. Paremat korda... Või olid isal ta enese asjad nii korras, et kipus maailmaasju parandama...»

Jüris naeris peaaegu kurvalt ja tõmbas kinni parempoolse illuminaatori, sest poiss oli alles hellik ja nad sõitsid juba neljakümnendat laiuskraadi. Siis jätkas: «Ah, kõik on veel pisut liiga selgesti mees. Augustis pidi emal jälle uus tulema. Siis ta vist tegi endale midagi ja laps, tüdruk, oli surnud. Aga ka ema ise ei tõusnud enam, halvatud mis halvatud. Senini olime ikka kuidagi läbi saanud, ema teenis kiluämbri pealt poolteist kopikat ja tal olid nobedad käed. Tiimi, viieaastane, hoidis Oskarit ja mina, kaheksa-aastane, käisin vahetevahel emal abiks. Minu või sinu isa oli vangis — ta parandas maailma juba 1905. aastal. Teistelt,

kui ema neid teadis, ei saanud me ka midagi. Leib sai otsa. Esiteks veel laenati, aga pärast enam ei laenatud, öeldi, ema andku meid kasulasteks ja ise palugu ennast valla hoolealuseks. Ema arvas, et saab veel terveks — ta sai juba oma jõuga õue, ei tahtnud meid ära anda ja tõtt öelda, kui ta veel terve oli, ega siis polnud häda ka nii suur. Ja siis tuli sarnane rammukatsumine halvatud ema ja külarahva vahel. Küla ütles, et andku meid ära, aga ema ei. Esiteks käisime Tiimiga niisama naabrite käest leiba «laenamas». Kui lähedalt enam ei antud, ulatusid laenuteekonnad järjest kaugemale. «Kõlu Juula poisid tulevad!» ütlesid inimesed. «Millal te siis laenu ära maksate?»

«K-khui ema t-terveks saab, s-hiis m-mahaksame,» ütles Tiimi. Ta kokutas, eriti veel, kui maksmist küsiti.

«Ega te jah muidu taha,» naerdi.

Ma sain juba aru, mis kerjamine on, ei rääkinud midagi. Kandsin kotti, Tiimi, rumalam, «laenas». Aga see ei meeldinud inimestele.

«Mis see suur poiss jõllitab ja nohiseb. Küsida ei mõista, aga sööb kõik väiksema eest ära.»

Ma ei tahtnud enam üldse minna, aga minema pidi, sest kodus oli nälg ja pisike Oskar oli nagu luukere. Mäletan, oli juba sügis, lumelörtsi aeg. Värava Laasilt saime kumbki viiluka leiba, kotti ei antud. Tiimi viilukas oli suurem ning kui mu leivatükk oli juba otsas, oli tal veel järel. Varem olime ikka jaganud, aga seekord ta ei andnud. «Miks sa ise ei khüsi, aga väiksema eest sööd ära k-hüll.» Värava Laasilt oli Tahulasse kolm versta. Tiimi näkitses, mu suu oli sülg täis. Pisut aega pidasin kangust, siis küsisin uuesti. Tiimi andis paar raasu, need tegid isu. Ma kiskusin ta käest kõik ära. Ta tuli oma pisikeste rusikatega mulle kallale ja karjus nagu ratta peal, aga mis see aitas. Sõin — paar suutäit seal ju küll oli, aga sõin, kuni hambad olid puhtad. Sellest päevast hakkasid mu hambad kasvama.»

Kuu oli tõstnud kõrgemale oma kahvatu, nälginud näo. Kapteni lõug oli ette vajunud. Eerikule meenusid ta oma hambad — polnud neid enam ammu pesnud. Jüris jätkas: «... Ema suri enne jõulu, pesakond puistati laiali. See, mis ma praegu olen, on mu enese tehtud. Tiimi ja Oskar olid nõrgemad, elu pures nad

lõmaks. — Räägitakse armastusest. Totrus. Mitte armastuse, vaid enesearmastuse pärast ripub mees oma isamaa ja oma emakeele küljes, sest selles keeles ja isamaa meeles on tal kergem oma kapteni kiruda. Kui inimestele on jumalat tarvis, siis pole see mitte armastuse, vaid enesearmastuse jumal. Pääsuke sööb kärbsed, kajakas kalu, lehm rohtu, lövi lammast — aga inimene õgib neid kõiki. Sööb sedagi, mis teistele süüa ei sünni. Peksab raua laevaks ja loksutab sellega ühelt maalt teise, teeb puust paberit ja villast riiet, ehitab kivist maja ja meisterdab alumiiniumist omale tiivad külge — eks ta ole üks söömine kõik. Sa küsisid ennist, et kus ma olen õppinud mehe ja mehe, pesahoidja ja pesahülga, laevahoidja ja laevastpõgeneja vahel vahet tegema. Kui me suve poole Londonis hakkame käima, siis mine zoosse. Loomaaias õpib kõige paremini inimesi tundma.»

Kuu laik kiikus laual ja kapteni tugevatel kätel. Merekohin imes endasse ta jutu järsemad võnked. Eerik näris oma sõrmelukke. Ei, see mees ei võinud teda ometi õrritada. See oli paljukannatanud inimese jutt, kõige lihtsakoelisem egoism, mis ta senini oli kuulnud. Ent nii ei tohi ometi mõelda — kahekümnendal sajandil. Lennuki ja raadio ajastu ühiskondlik inimene — ja neandertallase ilmavaade. Mida oleks öelnud küll Martin, kui ta seda juttu oleks kuulnud! Talle meenus üks Martini kõne noorsotsialistide koosolekul. See oli selge, asjalik, aga ometi täis sisemist tuld, nii et kutsus esile üldise vaimustuse. Ja kui ta nüüd püüdis elu ühiskondlikku perspektiivi poolvennale selgitada, siis ta nagu rääkis Martini eest, Martini nimel, ja poolvenna sinatamine tundus järsku niivõrd loomulik, et ei taibanud, kuidas ta varemini sellega toime ei tulnud.

«Ei, pole tõsi, et loomaaed on kõige parem koht inimese tundmaõppimiseks. Inimene pole sipelgas ega lövi, inimene on inimene. Egoismil on oma piirid, ühiskond määrab need. Mis oli inimene sada tuhat, kakssada tuhat aastat tagasi! Kuivõrd ta olenes loodusest ja ilmast ja kui paljude loomade eest ta pidi sel ajal veel põgenema. Alles üksteise vastastikune abistamine on teinud inimese selleks, kes ta praegu on. Aga inimese päevad on ju alles ees! Igasse tuppale elekter, igale kasutada auto ja lennuk! Igale vähemalt keskkooliharidus.

Spordiväljakud, ujumisbasseinid, puhkekodud, kirjandus ja muusika igatühele kättesaadavaks — Beethoven ja Shakespeare kogu inimkonna omaks!»

«Muidugi ka Marx ja Lenin!»

«Muidugi Marx ja Lenin, sest nendeta jäävad ka Beethoven ja Shakespeare edasi eesõigustatud kihi jaoks. Ja kui senise kultuuri saavutused on saanud kogu inimkonna omaks, kuivõrd kõrgemale on nihkunud siis baas, millele saab edasi ehitada. Ja kui palju on alles teha! Kui palju koski pahiseb tühja, ilma et keegi veel nende jõudu ohjeldaks, kui palju maavarasid on alles ammutamata, kui palju päikeseenergiat kütab kasutat kõrbeliiva ja ootab inimekätt, kes selle juhiks taimede rohelistesse lehtedesse. Ja siis võib-olla tuleb ka aeg, mil inimene suudab rakendada aatomi tuuma peidetud jõudu, kisub ennast lahti koduplaneedilt, et ilmaruumis pisut ringi vaadata. On peaaegu viisakusetu, et naaberplaneet keerleb meist ainult kolme minuti valguskiire teekonna kaugusel ja keegi pole meilt veel sinna soolaleiba viinud.»

«Nii et — täisauruga edasi paradiisi poole!»

«Paradiis jäägu pappidele. Edasi kõrgema, võimsama, ühiskondlikuma inimese poole.»

«Noh, aga suvel tuled Venemaale nagunii ja siis sa juba näed ka seda kõrgemat, ühiskondlikumat inimest.»

«Ei maksa pilgata. Aga kindel on, et seal midagi suurt tehakse!»

Kapten naeris peaaegu südamest poisi vaimustuse üle. — Küll on laps alles, ei kahtlust ega kaksipidi mõtlemist. Tõepoolest, kui sarnane hakkaks mässama ja siis kinni nabitaks, ei tohiks teda maha lasta, peaks andma kasvatusmajja.

«Noh, küll sa näed, et seal mõndagi tehakse, millega neetud kapitalistid hakkama ei saa. Soomlased näiteks panevad «KAPELLA» kolme päevaga täis ja laev istub rumalalt otse nagu post. Ei ilu ega nägu! Venelased lasevad kaks nädalat järke oodata, siis laadivad kümme päeva, ja kui laev ükskord välja saab, on ta ilusasti nii kõigi kõrgete kunstide järgi oma kaksteist või viisteist kraadi viltu. Näha kohe, et Beethoven on viidud massidesse! Meie trimmerid on aga kõrgetest kunstidest ilma jäänud, ei mõista ilu hinnata, punnutavad ja kukuvad viltuse põrandaga punkris, ise kiruvad kom-

muniste. Seal ta nüüd on, et kõigi maade proletaarlased, ühinege!»

Eerik ei saanud enam rahulikuks jääda. Hüppas koist, seisis kapteni ees, kõhn, näost valge, aluspükstes nagu ta oli. Vehkis kätega, hää paisus valjuks ja kõrgeks. Ladus välja kõik siinpool traataeda tehtud patud, niipalju kui neid teadis. Pankrotid, pehmed roopad, riigivargused, erakonnaliidrite sahkerdamine. Nende eest oleks teispool traataeda ammu viidud seina äärde, meil aga istub paar aastakest ja pärast uusi valimisi on jälle minister.

«Tasemini, tasemini, noormees. Sina oled noor ja tark, mina pehkinud buržui, kumbki ei anna järele. Homme meil mõlemal jälle tööpäev, ma arvan, sul paistab nüüd jälle särtsu küll olevat, võiksid ennast hakata ka uuesti vahis liigutama. Aga täna öösel maga veel siin.»

Eerik istus tagasi koikusse. Kuu oli õõtsunud laualt põrandale, meri kohises, hakkas vist tegema tuult ning sillalt kostsid tüürimehe sammud ja roolimasina lõgin.

Järgmisel päeval läks ta tagasi ruhvi ja kaptenil polnud temaga ega temal kapteniga rohkem tegemist kui varem.

«LUSTIGE LATERNE»

Danzigi laht oli jäasuppi täis. Kraadiklaas sillal oli mitu kraadi alla nulli, üle Hela maanina puhus külm, lõikav loodetuul. «KAPELLA» istus sügavalt, ahtrist andis üle, reeling ja küljed olid jäätanud, samuti tuli enne tekil žongleerida, kui supiga kambüüsist ruhvi pääses.

Eerik tõmbas noad narmastega puhtaks, viis plekk-taldriku kambüüsi, koristas ahvi erituse ja pühkis ruhvi põranda. Aga koisse ei visanud. Pakkis riideid nõndapalju selga, kui tal neid oli, ja läks üles. Tahtis vähemalt seekord näha, kuidas laev linna alla sisse sõidab. Senini nagu kiusuks oli alati vahis ja Aafrikas oli haige. Täna oli aga vaht lõppenud kell kaksteist ja kella ühest võeti Visla suus tuleboi juures loots peale.

Ta hoidus korstna varju, siin oli soojem ja ta ei jäänud kellelegi jalgu. Ta oli nüüd nagu boikoti all. Ka Ruts, kellega tal kõigest hoolimata enne haigust oli

hakanud tekkima midagi nõrga sõprusvahekorra taolist, oli jätnud oma rõõmsa sõimu, rääkis vahis nüüd veel ainult hädatarvilikud sõnad. Kui tema, Eerik, ruhvi astus, käänati jutt teiseks — paar korda oli itsitamisi vihjatud jahukotile, mille Vihalemm oli korstnakapi restidelt leidnud ja mille hiljem vana oli omaks tembeldanud. Rohkem midagi, boikott oli täielik.

Eerik ise ei otsinud ka iga hinna eest sõprust. Rutsi vastu oli endiselt alandlik ja käsutäitlik, teistest vaatas mööda. Calais'st olid head sõed peale võetud ja ta ise oli kapteni kajutis tublisti kosunud. Oli kuulda, et teine Aafrika-reis jääb sel aastal ära. Siin külmas ta peab juba vastu. Ka ei tarvitsenud ta enese pärast liigselt häbeneda — järgmisel päeval pärast teda oli Seltskonnategelane tuleruumist tekile vinnatud. Paar ämbrit vett toibutasid mehe küll uuesti töö juurde, ent haigusega oleks vahest põdenud sama aja mis temagi.

Masinas helises kell, vähendati käiku. Visla mõlemad kaldad olid üksainus laevaderida. «KAPELLA» — Tallinna kodusadamas suur laev — jäi oma kolme tuhande tonniga siin päris varju. Sügavalt lastis, hiilis ta madala taksikoerana mööda võimsatest merehurta-dest, kelle tohututesse kõhtudesse voolas elevaatoritest vili ja söepraamidelt kivisüsi. Kui Eerik ühe arvata viieteistkümnentuhandilise ahtris nägi sirpi ja vasarat, vaatas ta instinktiivselt «KAPELLA» silla poole, kus ennist oli näinud kaptenit. Seal siiski tehakse ka midagi. — Pidi vanagi õiendama kaela, kui luges hiig-lase nime «ТОБАРИИ» ja kodusadamat — ЛЕВИН-ГРАД. Danzigi kraanad nagu kõhnad, pikkade kaeltega kured kiskusid suure laeva põhjast ühe lauakandami teise järel, kõigutasid üleval kõrgel inimeste peade kohal, nagu poleks mõistnud suure suutäiega midagi peale hakata, kuni lasksid koormad vagonettidele. — Küllap peale metsa on seal muudki: rauda, kulda, plaa-tinat; oodaku, kuni nad oma Siberi läbi uurivad, mõtles Eerik.

Kümne tuhande tonnised, kahekümnetuhandesed. Kui selline mürakas ükskord vette lasti, pidi merevesi pisut tõusma. Andis alt üles vaadata. Aga sealgi olid peal inimesed — trimmerid, kütjad, madrused, kokad. Kaptenil võis olla hea tunne — annad käsu, ja terve see tohutu mass ühes masinate, inimeste ja kõige muuga

pööras ennast ettevaatlikult, taltsalt nagu mingi eelaja-looline hiidloom, kellele on rõngas ninna aetud. Dino-sauruse sabas lööb pahisema, hiidloom puhub kopsust valju huilge, milles on nii tõrksust kui alistumist, pöö-rab ennast Visla käändude järgi, vaatab, et ta teisi, nõrgemaid alla ei aja. Lisab kiirust, jõuab lahte, sealt merele ja hoolimata pakasest ning lõikavast tuulest, mis jäätab ta küljed, sõõrmed ja silmad, viib oma mää-ratu koorma sinna, kuhu toosama ainus inimene kajutis käsib.

Kuid oli seal ka palju neid, keda «KAPELLA» ei tarvitsenud häbeneda, samuti neid, kellest ta võis üle vaadata. — Oodaku, kui saab oma koormast lahti, siis ajab oma silla kõrgele. Teenib vanale head raha. — Ah, mis temal, Eerikul, sellest! Kas täna peaks olema Liinalt kiri? Kodustelt ta pole juba saanud ka nüüd üle kuu aja enam mingit teadet.

Ikka veel elevaatorid, kaubaaidad, roobaste rägastik, kraanade hiidlinnunokad ja laevad, laevad. Mitme kilo-meetri pikkuselt mööda Visla kumbagi külge, ots otsas kinni, mõned koguni kõrvuti, ja ikka polnud veel min-git õiget linna. Tuul heitis vahetevahel jökke sõredat lund, õhtu lillatavas taevas õõtsusid mustad suitsu-tombud, ilm oli külm, aga mõlemad kaldad olid täis askeldust, kraanade raginat ja auruhaamrite kõma. Londonisse oli «KAPELLA» öösel sisse sõitnud, pealegi jõulu ajal, ja kui nad ükskord hommikul East India dokis otsad kai külge said, ei jäänud Eerikul Londoni sadamast põrmugi nii võimsat muljet kui nüüd vana hansalinna muulidest.

Üsna kaugel tõusis sombuse taeva poole gooti kiriku terav torn. — Just nagu Oleviste, mõtles Eerik, paljuks seda maad siit Tallinna oligi. Kui võtaks õige kätte ja sõidaks. Mineval aastal sel ajal lõi lahinguid emakeele õpetajaga Upton Sinclairi pärast... Töölisnoorte koos-olekud... õhtuti käis Liinat Pelgulinna saatmas. Liina tahtis, et ta hoiaks ta mõlemaid käsi korraga, ja siis nad tihti komistasid ja naersid... Millal «KAPELLA» küll ükskord Tallinna läheb?

Eeriku süda hakkas igatsevalt tuikama. Kas täna on kiri?

«KAPELLA» leidis kõha prantslase ja kaheksa tuhande tonnise norralase vahel. Mõlematelt lossiti

maapähkleid. Küllap see koht oli pärislinnale lähemal — tundus nagu veidi soojem.

Kokk sãristas kooke, kambüüsikell sai kolm. Ja siis läks nagu ikka, kui laev sai kai külge ja madrused kinnitasid landgangi. Toll. Vanal olid seljas uued vormiriided ja ta näis üldse nagu rõõmsam ja pidulikum. Mehi tilkus ruhvist ja masinast reelingu äärde ja kail leidus inimesi, kel vaatamata külmale ilmale pidi olema hea tuju ja kellega saadi proovida oma keeleoskust.

Tuli kontori esindaja, ühes kaenlas mapp, teises nõõridega seotud lehepundar, mille vahelt paistis valgeid ribasid. Kirjad! Võttis aega, enne kui esimene tüüri-meessalongist tuli ja need välja jagas. Et seda viimast ooteaega täita, tehti lõõpivat nalja isegi nende arvel, kellelt kirju loodeti — et oleks karistuseks, kui kirja pole.

Eerik seekord ilma ei jäänud. Oli kaks — Liinalt ja kodust.

Tartus läks elu vana viisi, Martin lahkab surnuid, uurib kasvajaid ja emakakaapeid, eriti viimaseid, sest kirjakandja toob sellesisulisi pakikesi jaoskonnaarstidelt mõnikord terve kamalutäie. Diagnoosid klapivad professori omadega. Enamasti pahaloomulised — vähk. Tööd on ülekaela. Loodab kevadeks siiski *examen rigorosum*'i ära anda.

Uues põlevkivitööstuses käib praegu streik, nagu Eerik vahest isegi on «Vabast Rahvast» lugenud. Raske ennustada, kas see mingeid tulemusi annab. Jälgigu lehti, kui teda see asi huvitab. Ja üldse, edaspidi kirjutagu rohkem oma isiklikku elu ja meremuuljeid, poliitikaga pole praegu midagi suurt pihta hakata.

— Ei, mida siis see tähendab? Ta tunneb Martinit liiga hästi, siin peab olema kirjas mingi nõks. Muidugi, kardab, et kirjad võetakse lahti. Vahepeal küll tundus, et neid enam ei jälgita, aga ju siis Martin on midagi haistnud. — «Pole olukorda, milles ei saaks maksva süsteemi murdmise ettevalmistamiseks nii või teisiti kaasa aidata. See, et teenid oma poolvenna laeval, ei tähenda midagi,» — meenus talle Martini seisukoht ühest eelmisest kirjast. — Aga nüüd kardab oma assistendikoha pärast. Nojah, kuid oleks ka rumal taktika oma nahka jumalamuidu turule viia.

Ema kiri oli Martini kirja vahel. Ema on haiglane, pole enam mujale kui koju sukki nõeluma ja supikatlajuurde. Eerik tulgu laevast siiski ära, mis teenistus see nõnda on, katsugu maal mingit ametit. Kui tuul, siis süda alati kibedat muret täis ja lehes oli, et üks laev jälle kadunud. Martin on kokkuhoidlik poiss, ja kui ta nii pea naist ei võta, siis jätkub rahast hädapärast ka Eeriku kooli jaoks. Kui Eerik ise ka kokku hoiab.

Liina ümbrikku ta ei avanud. Liiga palju mehi oli praegu ruhvis, liiga palju naeru ja kära. Keerd luges valjusti ette kirju, mis ta oli ajalehe kuulutuse peale saanud. Keegi sentimentaalne tütarlaps, kelle pilt ringi käis, kirjutas:

«Minu tarmukas sõber! Meremeeste elu on uljas ja seiklusrikas. Kuis olen minagi unistanud evida üht inimest, kellega vaadata võõraid maid, kellega evida ühesuguseid igatsusi ja vaateid. Elu siin on nii antipaadne. Olen vahest mõelnud, et oleks hea, kui keegi laseks mulle salaja selja tagant kuuli südamesse.»

Puhkes üldine hirnumine. Buu-Buu laskis kaasa. «Hei, poisid, evige revolvrird valmis. See tots...! Mäletad, kuidas me Marseille's — sina, mina, stjuuard — ja kes see üks nüüd oli?»

Eerik pistis Liina kirja tasku. Läks alla masinasse, kütja Mõntu käis siin üksi ringi, valvas tulesid ja keeras loksuvate tangipumpade ventiile. Maavaht läks kella neljast sisse. Eerikul oli pesta paar särki. Pani need likku ja masina taga restidel hakkas lugema Liina kirja.

«Eerik! Ma olen nüüd sanatooriumis. Arst rääkis kavernidest ja küsis higistamist ning väsimust. Mina ei saa midagi aru. Kes vabrikus siis higistamise ja väsimusest.»

Kui ma tööl käisin, oli esimeseks vahetuseks hirmus raske tõusta. Siin aga kõik nagu üks üleni suur valge voodi. Väljas pehme lumi kuni taeva halli, sooja veereni. Ja vaikne. Imelik, see suur vaikus teeb kõrvad vahel nagu hellaks. Aga öösiti kohisevad pargipuud ja siis ei saa arugi, kas olen ärkvel või magan, kõik on ühtemoodi kohisev.

Kartsin esmalt, et siin on igav. Nüüd ma ei loe ega tee mitte midagi, kuid aeg libiseb märkamatu.

Päevad on hakitud tükikesteks ja hea on lebada ning mõelda Sinust ja endast, ilma et igavesti keerlevaid poole tuleks valvata. Kes oleks võinud arvata, et nii lihtne on neist pääseda ja mitte midagi pole katki!

Mul on päris häbi, sest Sinul on ju raske, sul on kitsas, palav, pime. Kas Sa, Eerik, siiski ei peaks katsetama midagi muud? Ja miks Sa selle ootamatu poolvenna pärast tusatsed, peaksid ta vastu pigem hea ja hell olema.

Sa ei tundu siin enam nii kaugena. Näen oma aknast pikka leinakaskedega teed. Ma pole kunagi saanud seda teed minna, ei lubata välja, aga mul on niisugune tunne, et kui jõuan sinna otsa, siis seal ongi meri ja oled Sina. Mängin vahel selle mõttega, mul pole kiiret.

Sa küsid, kas ma Sind armastan. Kus ma tean, Eerik. Armastus on nii hirmus suur sõna. Aga minu maailmas oleme ainult meie kahekesi, seda ma tajun.

Minu kätes on ikka veel Sinu pea raskus, tead, kui lebasime Stroomi metsas ja olime väga rõõmsad. (Ehk Sa küll selle ära keelasid, aga näe, ikka kogemata kirjutasin Sind suure algustähga.)

Sa ütled, ma rääkigu rohkem meie tulevikust. Et ma nuputaksin ja plaanitseksin. Kannata minuga, Eerik. Ma olen praegu natuke väsinud.

Aga ma armastan Sind küll.»

Eerik paitas Liina kirja. Niisugune tüdruk! Ei ole teist Liinat.

... aga ma armastan Sind küll ...

Ta sööstis üles mööda treppe. Ei oodanudki lõunat — kokk andis seda nüüd juba maavahi järgi, anus kambüüsist taldrikutäie suppi, küsis mehaanikult loa ja läks linna, ehk saab veel täna tüdrukule raha saata. Palju seda järel oligi, palgast täit poolt just söögiks ei kulunud, aga töö juures hädavajalikud riided, nahkindad, tunked ja trimmerikotad võtsid oma osa. Inglismaalt peaks ühe tänavauilikonna ostma, muidu ei saa enam üldse laevast välja. Kui nüüd neid haigusepäevi ka veel palgast maha ei arvata?

Ah, Liinal on raha tarvis ja sarnase asja juures veel rehkendada. Homme teeb paki ja saadab talle ka selle Aafrika puujumala, mille laskis Rutsil Bathurstis osta.

Kahju, et ei saanud Liinale Las Palmasest midagi tuua.

Ta sõitis trammiga, postkontori leidis varsti kätte. Aga raha täna enam vastu ei võetud, oli juba hilja. Peab uuesti luba küsima, ehk saab homme hommikupoolikul paariks tunniks vabaks — teeb need kas või ületundide arvel tasa.

... On sarnane kõhnuke ja sõi nagu lind. Püstijalu töö, alati ettepoole vaatamine ja eks puuvilladel ole ka omajagu tolmu. Emast polnud Liinal enam tööinimest, öde noor, pealsetegija juures, aga ka ikka rohkem alles Liina toita. Et ilm juba kord soojaks ei lähe!

Linna mõned kitsad keskosa tänavad meenutasid Tallinna. Siiski oli kõik võõras, vaata, et ära ei eksi. Peaks ju ikka nagu veidi ringi vaatama, esimest korda Saksamaal. Rumal ükskord Eestisse tagasi minna. Inglismaa, London, Kanaari saared, Aafrika, Saksamaa, aga kusagilt ei tea midagi. Ühes kohas sadam suurem, teises polnud nii suur, ühes kohas kasvasid palmid, teises ei kasvanud. Ei, nii tark on igaüks ka kodus toas istudes. — Muuseumid, loomaaiad, kunstigaleriid? Siis, kui sina oled vahis, on need parajasti lahti, ja kui sa kella viieks oled ükskord ennast tahmast ja katlakivist puh-taks pesnud, kella kuueks oled kõhu täis söönud ja kella seitsmeks sadamast linna jõudnud, on juba kõik need head ja targad asutused oma väravad sulgenud.

Ta juhtus mingi kiriku juurde. Näis olevat katoliku kirik, ukSED olid lahti. Hämar, pühapiltide ees üksikuid palvetajaid, kaugel altari juures pika habemega, üleni mustas munk või preester. Kirik oli suur, võimas, kõrge, pühalik — ja uhke. Vertikaalne joon, gooti stiil. Tulid hääletult astudes paar naist, kastsid käed õnnistusse ja põlvitasid palveks pühakujude ette.

— Tuleks nüüd palvetada Liina eest, käis mõte peast läbi. Aga ta ei uskunud jumalat, see ei sobinud ideoloogiaga. Ning et lahti saada hürdusest, mida võimas, kunstipärane tempel talle siiski sisendas, mõtles ta neile hirmutegudele, mis katoliku kirik oli teinud. Alles kaheksa viiekümne aasta eest põletati Madriidis inkvi-siitorite poolt ühe päevaga seitsekümmend süütut inimest.

Ta läks kirikust välja. Surus soni tugevasti pähe ja tõstis palitukrae. Sattus kõrvaltänavalt uuesti otse inimestevoolu. Süüdati tuled, see tegi linna nagu pisut

soojemaks. Ta peatus kino esikus. Paistis olevat kurb armastusfilm Pola Negri ja Rudolf Valentinoga. Tahtis osta pileti, aga see oli kallis kino. Rutsilt laenatud kahest kuldnast oli kulutanud muist trammisõiduks ja inglise šillingeid ei teadnud kassapreili vastu võtta.

Ta sattus jõe lähedale ja hakkas sadama poole minema. Kell oli alles pool kaheksa, oli nagu rumal laeva tagasi minna, polnud veel õieti midagi näinud. Isegi keel, kooli esimene võõrkeel, oli alles üsna proovimata. Siin lasksid seda kiiresti ja läbi nina, saab ta siis pikema jutuga kui trammipileti ostmise üldse hakkama. — Vahest kartis kinopreili, et annab talle valeraha, sest ega ta oma soni ja kulunud palituga just inglise džentelmenina ei paistnud.

See oli juba päris sadamarajoon — meremehi ja nende preilisid ja igal tänavapöörakul oma «Bierhaus». Külma oli väljas. Mis sest, et karsklane, tellib midagi söögipoolist ja üksiku laua ääres loeb veel kord Liina kirja läbi. «Die lustige Laterne» — nägi sildilt.

Kõrts oli tühjavõitu. Letiesise laua ümber oli ennast sisse võtnud neljameheline hommikumaaalaste kamp, kreeklased või türklased, tagapool varjulises nurgas jõid paar neegrit. Peremees, väike kõhn juut, hoidis kogu aeg näo sõbralikul naerul, silmad aga jooksid seejuures väledasti ringi. Kõrtsitüdrukutel, päris ilusal juudiplikal ja pikkade patsidega saksa gretchenil ei paistnud suuremat tööd olevat.

— Etwas zu essen. — Ja, palun väga. Šilling? Inglane — ei, eestlane. — Teab, teab, väike riik, aber gutes Geschäftsland. Firma Breskowsky Revalis — tema onu. Laskis kukkuda poolekroonise paar korda lauale, naeratas andekspaluvalt — es gibt ja allerlei Menschen. Kursiga saab hakkama.

Eerik vaatas toidukaarti. Oleks tahtnud päris lihtsat piimatangusuppi kartuli, kaalika ja porgandilõikudega — ema ikka kodus keetis. — ja juurde värskaid praeräimi. Tuli odav ja kõhu sai mehiselt täis. Siin oli söögikaardil nimesid palju, aga mitte ühte tuttavat. Tellis lõpuks viinereid.

— Kuidas, õlut mitte? Õlu on ju viinerite juurde suurepärane. Juudi pea vajus longu, nagu oleks tegu mingi väga kahetsusväärse arusaamatusega. Limonaadi? Palun, muretsetakse.

Grammofon lasti käima. «Deine Augen sind so tief wie die Wolga». Visla — mõtles Eerik. Aga lugu oli siiski melanhoolne ja Liina oli liiga meeles. Ta jättis söömise pooleli, jäägu pealegi muist taldrikule ja limonaadipudel täis, siis ei aeta ära.

«Laß mich einmal dein' Geheimnis' ergründen, laß mich...»

«Sa küsid, kas ma Sind armastan. Kus ma tean, Eerik. Armastus on nii hirmus suur sõna. Aga minu maailmas oleme meie kahekesi, seda ma tajun...»

Ent Liina ei andunud temale, see ei sobivat. — Enamasti igal poisil koolis oli oma tüdruk. Ei elatud ju enam keskajal — egas tarvitsenud veel last saada. — Siis, kui me ükskord abiellume. Aga abiellumine võib olla alles niisama kaugel kui maailmarevolutsioon, eriti nüüd, kus reaktsioonilised jõud üha aktiivsemaks muutuvad.

«Und auch die Wolga ist kühl wie du...»

— Homme saadab Liinale raha ja selle puujumala, küllap see talle juba meeldib.

Kojas kuuldus eesti kuradeid. Seltskonnategelane, Vihalet, Keerd, Hagjas, tekipoiss, messboi, Jõgi.

«Taadi-ramp, taadi-ramp!»

Minu esimene laev oli inglise box

ja Tallinnas oli mahamaks.

Läbi aga mitme konsulaadi,

paberid meil klaariks saadi.»

Eerik pööras selja ja näppis vorstijupi kallal. Aga teda oli juba märgatud, keegi kõhatas, nuusatas:

«Poisid, haiseb!»

«Mis? Kus? Ise haised, tead!» ütles Hagjas, kes ei taibanud. Tal juhtus vahel sarnaseid õnnetusi ja nüüd arvas, et on temast.

«Krahv... nurgast tuleb. Tead, mis salaja joodud, haiseb hirmsasti. Tõmba sõõrmetega, ära suu kaudu lase.»

Eerik viipas ettekandja, jättis jootraha ja läks. Ta sülgas ja hakkas vihaselt sadama poole sammuma. Juba täna ütleb vanale üles ja sõidab Tallinna. Lollisti sai tehtud, et juba kohe Inglismaalt tagasi ei läinud. Ega see pole ainus laev, sõidud kannavad ikka sisse, ja nüüd juba järgmist otsa kergem saada.

Aga kui vana hakkab pärima, mispärast? «Danzigis

lased jalga» — oli ta sel korral ennustanud. — Pole hea, mis? — Ei, hea küll, aga meestega ei saa läbi, kui tõtt räägiks.

— Kommunist, ja ei saa meestega läbi! Kelle eest sa siis streigid, mässad, ässitad?

Eerik seisatas. Et ta kord juba kevadeks ei lähe. Niiske, külmast udust paks tuul lõi näkku, «KAPELLANI» oli siit veel tükk maad. Esimest öhtut Danzigis, ahvi hais, koi ja lutikad...

Ah, läheb siiski laeva ja hakkab Liinale kirjutama. Aga kui ta mõtles, kuidas kirjutab, et on üksi ruhvis ja teised kõik kõrtsis, siis tundus selle lause tõde talle eneselegi nii vale, et häbenes. Ja kuidas julgeb üldse seda Martinile ja Liinale rääkida, et tal on meestega halb vahekord...

Jalad ei viinud enam edasi ega tagasi, nõjatus seljaga vastu kaubaaida külma tsementseina. Ja siin tegi ära selle teo, et puhkes nutma. Kõik oli kauge, võõras, külm ja ta oli nii üksik. Polnud nutnud vist enam ammu, teadis, et see on nõrk, naiselik ja ebaratsionaalne — Marx vaevalt kunagi nuttis —, aga siin polnud kedagi nägemas ja ta laskis pisarail omatahtsi tulla. Ja neid tuli ohtrasti. Aga pärast oli tõesti nagu kergem.

Kas pole tal seal ka oma osa küljes, et teised teda võõristavad ja põlgavad? Krahv? Jahukott? Viimane ei tundunudki nõnda valus, aga sõim aadlitiitliga lõi kas sügavasti. Oleks olnud mõni kraadepoiss, edvistanud riietega, aga inimene, kes võitles kõigi proletaarlaste ühise asja eest?!

Ei joonud ja oli omaette? Aga nad võõristasid teda juba algusest saadik ja kuidas sa lähed ennast vägisi sõbraks kauplema.

— Barrikaadid! ütles isa. — Hea sõna sööb võõra vae, ütles ema. Tuleks kord katsuda selle viimasega. Räägiks igaühega eraldi... Ruts näiteks? Enne haigust said juba päris hästi läbi, mis siis nüüd äkki? Kui küsiks kord ta käest päris otsekohe, mispärast? Nagu tänagi — neegrite ja türklastega võidi ühes kõrtsis olla, temaga mitte?!

Ta otsis «Lõbusa Laterna» uuesti üles. Võttis julgust — ja astus sisse. Õnneks oli kõrts nüüd rahvast täis. Vau-soenguga daam peksis tagaseinas klaverit, tantsiti. Naisi oli vahepeal ohtrasti juurde siginenud.

Patsidega gretchen kadus pika Vihalemma vägevate õlgade varju. Seltskonnategelane tiirutas juudiplikat. Hagjas õhetas näost — oli leidnud samasuguste ümarmate vormidega paksukese, nagu ta ise oli. Ka messboi oli väljas.

Suurem osa «KAPELLA» mehi istus aga eestoas endise laua ümber. Ka Ruts oli seal. Eerik, enne kui teised laua ümber istujad jõudsid teda tähele panna, läks oma vahipaarimehe juurde: «Tule, mul on sulle midagi rääkida.»

«Tohoh!» ütles Keerd ja ka teised jõllitasid talle otsa. Laual oli juba kümmekond tühja õllepudelit. «Käisid vanale kaebamas, mis?»

«Ega sa, Ruts, loll ole. Salad on väljas. Tahad, ma pistan sulle igaks juhuks nukid tasku.»

Rääkigu siinsamas. Kelle kõrvad need kehvmad.

Ent Ruts tõusis siiski. — Einoh, võib ju siis minna. Kui pikk see jutt on, kas ei saa siinsamas «Laternas» üksiku laua juures. Ta võttis siiski palitu ja tuli.

Eerikul oli raske alata. Said juba järgmise nurgani, aga kumbki polnud veel sõna öelnud. Ruts oli joonud kaks õlut, aga ta talus neli, ilma et veel suuremat oleks tunda olnud. Pea oli päris selge.

«Miks te kiusate,» sai Eerik sõnad ära. Kartis, et kui oleks veel aega andnud, poleks üldse öelnud.

Ruts jäi seisma ja vahtis talle otsa. Siis hakkas naerma. «Kas see su jutt oligi? Muud polnud? Seda oleks võinud juba kohe kõrtsis öelda.»

Ta naeris jälle, aga jäi uuesti tõsiseks. «Kes sind siis nõnda kiusab? Mina vist olen see kõige hullem, et minuga pihta hakkasid?»

«Ei, aga teiste käest ei julgenud üldse pärida.»

«Kes siis sulle nõnda varba peale astub?»

«Noh, kõik. Täna kõrtsis — ma polnud seal kellelgi ees. Aga nagu liigliha lõigati välja.»

«Ise läksid.»

«Sa oleksid ka läinud.»

«Vaata see, see on, et ei oleks. Ega käed pole üksi söelabida jaoks. Seda oleks veel näinud, kes oleks sisse jäänud ja kes välja lennanud.»

«Sina jääd küll sisse, aga mul ei aita käed midagi, lenda välja nagunii.»

«Oled proovi ära teinud või?»

«Mis seal proovida, seda näeb igaüks niisama.»

«Ptüi, kurat! Messboi, kuueteistkümnendaastane poisinolk! Laseb tatise ninaga messboid ennast tõmmata — aga näed, krahv, ei ütle vastu, iga matsiga ei kakle, tead! — Kõrgem seisus, kapteni sugulane, poolvend, vana viib oma kajutisse, rohitseb ja nuumab.»

«No ega see polnud minu süü, vana viis.»

«Viis! Aga kui aru jälle käes, oleks teise mees kui sina vägisi ruhvi tagasi tulnud. Ja üldse terve su olemine. Nagu mina praegu, rumal mats, neli klassi algkooli punnisin hädavaevalt läbi, pean nüüd sulle, gümnaasiumi haridusega mehele, sarnaseid tühiseid asju seletama, mida iga teine naasama õhust haistab. Aga vaat, sinu kurss käib kogu aeg pilvede peale. Maha, sarnaste tühiste asjade peale sa üldse ei mõtle ega vaata!»

Ent Eerik ei saanud nüüdki veel täiesti aru, milles ta süü õieti seisis.

«Kahe aasta eest «REGINA» peal oli ka üks sinutaoline saks. Pärnakas. «Kas teie võiksite mulle oma labida ulatada...?» Aga kui meie tõmbas teisele ühe vastu tatti, oli poisil viisakus kohe naha vahelt kadunud ja sina tuli päris kenasti välja, vaata, et ütles teinekord sinnagi, kus «sina» ei sünni, siefile* ja vanale eneselegi.»

«Aga ma pole ju kedagi teietanud.»

«Einoh — üldse terve su olemine. Mõni arvab, et oled kapteni nuhk, teised peavad kommunistiks.»

«Ja kui olengi kommunist, mis selles siis nõnda halba?»

«Ega ta head ka tähenda. Vana lasti sul ju maha.»

«On süütuid inimesi enne teda maha lastud ja lastakse veel.»

«Vaata sulle! Kui sa nii õige oled, mis sa siis minust tahad?»

«Kole räbal on niiviisi elada, kui igaüks nõokab. Täna sain kodust ka viletsa kirja, ja üldse, mine või laevast maha.»

«Mis seal kodus siis?»

«Kodus just mitte, aga üks tuttav, noh (ei sobinud öelda ei tüdruk ega plika) on jäänud tiisikusse, sana-

* Sief — esimene meister, mehaanik.

tooriumis. Sinna raha tarvis ja igatsemoodi kehvasti.»

«Pruut või, laps tulemas, mis?»

«Laps? Ei, kust siis see. Lapse jaoks peab ju niiviisi elama.»

«Pole elanud või?»

Eerik kehtas õlgu. «Tüdruk ei tahtnud.»

«Ei tahtnud? Mis kuradi pruut ta siis sul on? Haa!» ja Ruts müristas naerda, «vaata, et sind haneks ei veeta. Naiste tiisikus... Teab kelle sigitatud ja sinu käest pressitakse raha. Kuradi nali! «POSEIDONI» peal kolmas meister oli niiviisi oma naisega hädas. Saatsid raha minema või?»

«Einoh, kiri on sanatooriumist posti pandud. Raha on küll saatmata, aga pettust pole, seda tean selgesti.»

Nad käisid tüki aega vaikides. «Die lustige Laterne» hakkas uuesti paistma.

«Sa oled imelik mees, kurat sinust aru saab. Terve see värk ei paista sul just päris uhkus ka olevat — rohkem lapsetembud. Noh, seal sa nüüd ruhvis mossitad omaette ja vahid raamatuid — kurat teab. Aga kui sa nii natukese teistele oma asju räägid, nagu täna mulle, siis igaüks näeb, et niisamuti inimene. Sa ise näed, kui kitsas see elu laevas on. Vana poolt on kõva käsk — ohvitseridel ja meestel ei tohi pistmist olla. Härradel peened baarid, meiesugune ärgu sinna oma nina topigu. Iga kajakaski «KAPELLA» masti otsas karjub — distsipliin, distsipliin! Kui iga mees hakkab ruhvi ka veel oma lahtrit ehitama, eks siis ajab hinge täis küll. Kirju nagunii tuleb vähe, ja kui tuleb, siis need rohkem kõigil ühised, mured ühised ja need pruudid, mis sadamast ostetakse, saab teinekord ka ühte peetud. Ja kui tahad, et sulle varba peale ei astuta, siis viska pits ära ja tõmba vastu vahtimist, kes haukuma tikub. Mitte see pole napp, kes peksta saab, vaid see, kes vastu lüüa ei julge või uhkuse pärast vastu ei löö.»

Ta lükkas trimmeri «Laterna» uksest sisse ja astus ise järele. Oli suurema kära vaheaeg, klaverit ei taotud, grammofon nukrutsetes: «Ükskord öeldakse adjöö, truu ei olda ialgi!» Paar daamikest istus juba meeste süles. «KAPELLA» meeste laualt viidi ära tühje pudeleid ja täis pudeleid toodi asemele.

«Eluga pääsesid! Ma mõtlesin, et seda meest pole enam tulemas.»

«Käisid kreeklassi tegemas — näost näha, silmaalused kottis.»

«Ma näitan sulle kreeklassi! Tead, kuidas molu sirgeks triigitakse, mis? Tee ruumi ja telli ühele mehele klaas juurde. Kannu süda ei kannata, et teda nöögatakse, ja tahab sõbraks saada. No ütle kurat, et üks klaas juurde tuuakse, sa seda keelemõga niipalju oskad. Hei, Liisbet! Glas, Glas!»

«Mis nägu see mees on, kes tahab sõbraks saada, aah!» Vihalemm oli juba üsna täis, ta keel oli raske ja ta suured, nagu kehast lahti õlad rippusid röötsakil laua kohal. «Ah sina, kuradi kapteni poluvernik, tahad sõbraks saada!» ja ta nihutas oma hirmsaid õlgu.

Messboi ilkus lähemale. Ta šikid riided ja pumatiga võitnud pea olid juba kannatada saanud, üks juukse-salk oli päris sorakil. Vaatamata noorusele oli tal esinemisjulgust, oli kasvanud üles hoolekandekoolis ja täikal koos sõbraga juba mingit omaette äri ajanud. Ta püüdis teha kannaklõbinat, aga kui keegi talle tähelepanu ei pööranud, tuli tagasi oma meeste juurde. «Ohoo, karskus, ohoo!» — ta tegi veidrat häält ja ajas silmad imelikult pungi.

«Vea kuradile!» Ruts tõmbas Eerikut käest. «Siin pole logimist karta.»

«Latern» näis olevat «KAPELLA» meeste jaoks kokkuvõetav koht. Uks käis, sisse tulid stjuuard ja madrus Riisik. Eerikul polnud neilt halba karta.

«Noh, Kann ka siin,» nägi stjuuard. «Ongi hea, et mehed enam-vähem koos.» Ta viskas Hagjase eest klaasi õlut, toppis piipu ja vaatas ringi. «Läheb streigiks,» ütles siis nagu muuseas.

«Mis streigiks? Mis möga sa ajad?» Messboi ei taibanud midagi. «Tsikit, tsikit, neegrieidega...» ilkus ta.

«Käi minema, harakas!» tõukas teda Riisik.

«Streigiks läheb, üldiseks streigiks. Äraandmist enam pole, mehed, kes tõrguvad, visatakse ühinguist välja ja hoolitsetakse, et nad enam eesti laevadele kohta ei saa.»

«Tohoo, aga kui teen ise oma laeva!» ütles Mõntu.

«Laeva — sinusugune teeb laeva! Kui koju saad, naisel jälle titt tulemas, see su laev!»

«Neid asju võite pärast klaarida,» ütles stjuuard asjalikkuse ja tähtsusega, nagu see liidu usaldusmehele

kohane. «Vana sai täna samasuguse kirja, et poleks pärast ütlemist, nagu ajaks liit oma asju salaja.» Ta võttis rinnataskust meremehetunnistuse, millel olid kunagi ka kaaned olnud. Kiri oli selle vahel.

— Eesti meremehed pole kuulsad mitte üksi oma tubliduse, vaid ka madalate palkade poolest. Kütja inglise laeval saab üheksa naela pluss laeva söök, mis Eesti rahas teeb 23 000 marka. Kütja eesti laeval saab ainult 10 000 marka ja sööb sellest. Kuigi eesti puudulikult organiseeritud meremeeskond seda ise taluks oma tervise, oma naiste ja laste arvel, on sarnane ekspluateerimine teiste riikide tööliskonnas õigustatud pahameelt äratanud, kuna see võib kahjustada ka nende olukorda ja ahvatleda ka välismaade laevaomanikke meeskondade intensiivsemale ekspluateerimisele, sest vabal prahiturul ei tehta eesti ja inglise laeva vahel mingit vahet. Ka puhtus, toitlustamine ja meeskondade eluruumid jätavad eesti laevadel palju soovida. —

Järgnes kümme üksikpunkti, mis laevaomanikele esitatakse. Juhul kui neid vastu ei võeta, jätab Eesti Laevadel Teenivate Meeskonna Liikmete Liit endale tegevusvabaduse. Kõikide maade töötavate kihtide ja eesti tööliskonna ja meremeeste nimel on aktsiooni toetamine kohustuslik kõigile eesti meremeestele, meeskonna liikmetele, olgu nad organiseeritud või organiseerimata. Aktsiooni mittetoetajate vastu võetakse tarvitusele kõige karmimad abinõud.

«Otsas või?» küsis Mõntu.

«Sulle oli vist veel vähe!»

«Einoh, aktsioon — kange asi, kus sa seda võid palju tahta. Sõnu need maameremehed ju kanged tegema.»

«Võetakse seegi närune kopik käest,» arvas Ruts, kelles kiri samuti mingit vaimustust ei äratanud. «Mittes kord see siis neil nüüd juba on?»

«Aga mitmes kord see sinul on? Oled sa, mees, ühte õiget streiki kaasa teinud? Kuradi närud, orjavad ja orjavad, aga parema peale ei mõtle!» Stjuuard silus närviliselt oma põsearmi, mis oli talle ühel vanal kaklusel toolijalaga löödud.

«Sedakorda võiks ju katsuda,» ütles Riisik, madrus, kes korjas raha merekooli jaoks ja kelle sõna polnud päris mõjuta. «Kui nad selle nüüd kohe lahti lööksid,

et saaks Danzigis ära pidada. Vana läks minema, laev esimese jaoks, see rohkem hädaline.»

«Läks minema?»

«Kell seitse — just enne, kui tulime. Auto sõitis ette ja otse rongile.»

«Ei siis maksa jändama hakata. Kui vana veel Tallinnas, siis kolme või nelja päeva pärast uute meestega platsis.»

«Kuradi suppi nad seal Tallinnas keedavad. Misjaoks seda siis kaptenile pasundatakse? Et teaksid juba uusi mehi ruttu varuma hakata! Poisiklutid karjakaupa ootamas — kas või kõhutäie eest.»

Ja edasi keerles jutt, ilma et kusagile oleks jõutud. Kiri oli Eerikult tähelepanu ära tõmmanud, ja kuna ta nüüd juba nende seas istus — veidi nagu Rutsi vägeva härjaturja varju all, jäeti ta rahule või öeldi ainult mõni vihjamisi märkus. Mehed jäid üha enam purju ja elu kõrtsis läks oma rada. Messboi seisis vaevalt jalul, ent ta ilkus siiski veel ringi, pikk punane siidlips kaelusest väljas ja kandki vahel kerkis.

Kusagil lauldi «My Golden Flower».

«Noh, Seltskonnategelane! Lase käia, muidu võtame tiitli ära.»

Seltskonnategelane, olles juba küllalt julgust ammutanud, näitas, et ta oma hüüdnime väärrib. Oli enne laevaletulekut Mändvere haridusseltsis agar näitleja ja puhkpillimängija — seltskonnategelane, nagu ta ise tähendas. See jäigi ta nimeks ja tal enesel polnud ka midagi selle vastu. Oli sõbraliku iseloomuga, lepitas omavahelisi tülisid, võttis parajad napsid, aga liiga täis polnud teda veel keegi näinud. Kui kõrtsis oli para tuju kätte saanud, korraldas «segaeeskavaga pidusid», nagu neid ise nimetas.

«Poisid,» ütles ta, «mis kuradit te närutate selle streigi kallal! Tulgu streiki või ärgu tulgu, joome streigi terviseks ja jäägu ta tühi täna õhtuks sinnapaika, sest ükski mõistlik mees pole veel kõrtsimehe vastu streikima hakanud. Proosit!»

Mehed jõid, ka Eerik jõi oma klaasi tühjaks. Viinal polnud küll mingit õiget maitset, see oli esimene täisklaas ta elus.

«Sooh, minu peokõne on läbi, aga nüüd tehke kabjaplaginat, et ma näeksin, et olen inimeste seas.» Ja laud-

kond plaksutas, tampis, möirgas, nii et teiste laudkondade mehed jäid vahtima, ühtlasi pöördusid siia ka kõrtsitüdrukute pilgud.

Järgnesid «sooloettekanded, lori- ja koorilaulud». Seltskonnategelane okupeeris klaveri, stjuuard, endine vene kiriku köster ja nüüdne Meremeeste Liidu usaldusmees, võttis Caruso-poosi, viskas juuksed üle pea, silus kaklusarmi põsel ja heleda sentimentaalse falsetiga, ise tugevasti žestikuleerides, laulis: «Üks kask meil kasvab õues, just maja ukse ees.» Laulis tõsiselt, sest inglise kõrtsis oli selle lauluga suure menu saavutanud. Ent sellel publikul näis puuduvat kunstist õige arusaamine — või oli laul liiga pikk — pärast salmi

Ta lehed kohisesid,
kui lausuks salaja:
«Jää, sõber, isamaale,
siit leiad rahu sa!»

— pärast seda salmi kõik laudkonnad peale eesti oma trampisid ja vilistasid. Stjuuard heitis käega ja tuli tulema, kuigi Seltskonnategelane ennastsalgavalt edasi mängis.

Siis löid kreekklased oma laulu lahti, millest samuti teised peale lauljate eneste aru ei saanud. Nüüd puhkes kära eestlaste laua juures — stjuuardi vile käis läbi kõrtsi. Oli vaadanud heleblondi saledat kõrtsiiludust, aga kui tüdruk istus neegri põlvele, oli ta hing rohkem täis kui ennist meeste peale, kes streigist aru ei saanud. Kuradi totrus! Ta tõusis toolile püsti, pani kaks sõrme suhu ja vilistas. Juut leti taga tõmbus küüru ja sulges kätega mõlemad kõrvid.

Õhk oli kuum, iga hetk võis plahvatada. Seltskonnategelane kartis tüli ja hakkas mängima «Tipperaryt». Sõnu osati vähe, aga viisi tundsid kõik ja peagi muutus vile ühislauluks «It's a long way to Tipperary». Mida enam hääli ühines lauluga, seda valjemini Seltskonnategelane mängis. See läks ta käes ju päris hästi.

Stjuuard istus ja kallas endale terve pudelitäie õlut sisse. «Üks võte, tead! Täna viime sind, Kannu-poiss, saksa neitside juurde. Ega nad, tead, prantsuse fillede vastu ole, puised, kurat võtaks. Mis sa arvad sellest heleblondist — no neegri käest löön ta igal juhul viluks.»

«Tipperary» paisus, ka eestlaste lauast ümisesid paljud kaasa, ainult stjuuard ei laulnud. Et teha ennast arusaadavaks, pani ta oma suu päris Eeriku kõrva juurde. «Tead, Kannu-poiss, kapteni sugulane — noh, poolvend. Meestel on sinuga vimm, arvavad, et pead uhkeks, aga mina ütlen — midagi. Jõulu ajal olime ühes nõus, tead, ja nüüd lööme streigi lahti. Üks võte, kas saab palka juurde või! — Vaata, mis sa arvad sellest blondist sipsikust, saeleht, mis? Rinnamuksud irkis, ah, kurradi hea oleks kord läbi tõmmata. Mul kodus naine, tead, gümnaasiumi haridusega. Kino kassas. Ega ta ilma ole. Truudus, tead, mina pidasin kaheksa kuud — polnud häda midagi. Aga siis mehed kõik naermas, et tead, stjuuard pole mees, viga küljes. No ükskord Bordeaux's võtsin kohe tunnistajad kaasa ja tegin tembu ära. Mõtlesin, et aitab, enam ei lähe. Aga truudus oli läinud ja nüüd... Mis sa arvad sellest sipsikust!? Ei, tead, lähme tantsima.»

«Tipperary» oli läbi. Seltskonnategelane ei lasknud vau-soenguga daami enam klaveri juurde, pani välja mis oskas — foksid, valsid ja polkad. Kangi ja söelabidavarrega kodunenud sõrmed ei andnud kõike tükke välja, aga polnud viga — pianiinol oli häält ja rahvas tantsis. Oodaku, kui saab oma pilliraha kätte, kolmkümmend naela. Tühja asja ei tasu juba osta. «MIO AMI» — sinine pärlmutter, hääled nagu hõbe, sada kakskümmend bassi. Ükski saksa pill ei pääse lähedale.

«KAPELLA» meestest oli ainult pootsman üksi veel laua juurde jäänud. Tõmbas piipu ja mälestas vanu aegu. Elu pole enam see mis kaks-kolmkümmend aastat tagasi. Teenis tol korral «ISADORAL». Neljamastiline taani parklaev, Austraalia—Inglismaa sõidud, teinekord sai ühtejärke oma kolm kuud teel oldud. Ja kui siis ükskord sadamasse saadi, siis alles tehti tükke, «KAPELLA» poiste rallutamine on sellega võrreldes lastemäng.

Pootsman jõi klaasi tühjaks. Nüüd pole enam mehi ega laevu. Tahmakünad — kõik kohad nõge ja sodi täis. Purjekas — teine asi. Olgugi et sai rohkem itsi, aga puhas nagu jaht, ja kui teinekord pani küljetuult seilama — sa poiss!

— Ja-jah, aga ta oli ka ise siis alles teine mees. Toop

ei teinud veel midagi. Nüüd oli tal aga oma mõõt: kaks pudelit õlut ja neli napsi. Siis tuli tõusta, ringutada ja hakata laeva kõmpima. Teiste keelitamist ei tohi tähele panna, viiendat napsi ei tohtinud võtta, pärast seda jäid uimaseks ja polnud sinust enam meest enese sunnimiseks.

Ta oli oma pudelid juba toomise ajal välja maksnud ja läks. Homme peab naisele raha saatma. Poiss tööstuskoolis, tüdruku klaveritunnid ja üks väiksemad põngerjad võta oma kohta ka küllalt muret. Vanast peast sai naine võetud, mis asja sa siin streigid! Üheski teises laevas ei maksta laste pealt abiraha, aga näed, see piiritusejõmm maksab. Ja kui peaks valima «KAPELLA» või mõne teise tahmakasti vahel, siis... Ohvitserid ei tohi meestega ühes kõrtsis käia? Mõni asi — küllap see nõnda parem ongi. Kord on laevas, igaüks teab, mis tal teha ja pole vastuhaukumist.

— Aga inglise laevas saab pootsman temast siiski suurema palga, pole lapsi tarvis ega kedagi. Söök ka veel otsa. Kurat sa sellest ilmaelust aru saad!

Osa paare oli juba tasapisi kadunud, tantsijate mass jäi ikka hõredamaks. Ka «KAPELLA» meestest olid pooled läinud. Ent Seltskonnategelane, pääsenud kord pilli ligi, mängis vahetpidamata, et juut juba oma mänguriista tervise pärast kartis. Vau-soenguga daam piirles asjatult pilli ümber, ilma et oleks ligi pääsenud.

Eerik tantsis tüseda brünëtiga. See polnud iludus, niipalju poiss taipas. Siis tahtis tüdruk veel «etwas trinke» ja nad istusid. Messboi magas röötsakil laua ääres, lips kaelusest nagu punane keel välja ripnemas.

Ruts tuli oma suitsuportmoneed otsima. Ta võttis messboi taskust rahakoti ja luges Eeriku juures raha üle. «See kõrtsimees ei varasta, pole esimene kord siin käia, aga mine muud rahvast tea. Vaata nüüd — nael ja neli šillingit, et pärast poleks nurisemist,» ja ta pistis raha oma tasku. «Las magab ennast siin selgeks, pole tal häda tühjagi.» Ja siis tasakesi Eerikule: «Võta, igaks juhuks. Mul rohkem. Vana mõrd, määrab sulle äkki «kindrali» kaela.» Ja ta ulatas Eerikule karbikese.

Ruts läks. Oli küll joonud üsna tublisti, aga ainult ta samm oli raskem kui tavaliselt. Ta tüdruk, päris nooruke, ilus tüdruk ootas ukse ees, võib-olla polnudki elukutseline, vaid asjaarmastaja, «isetegevuslane».

Eeriku tüdruk paistis siiski päriselt seda ametit pidavat. «Ihr Freund? Mis ta ütles?» oli Rita uudishimulik ja jõi ühe sõõmuga klaasi tühjaks.

«Ei midagi,» tähendas poiss ja vihjas norisevale messboile.

— Aga mispärast härra on «so traurig und auch so kalt?» — Ja kuidas on härra nimi? Tema nimi, Rita, vist ei meeldi härrale?

— Ei, see on ilus nimi.

Tüdruk ise polnud ilus, aga tal olid suured kurvad silmad nagu Liinal. Ainult Liina oli peente luudega nagu lind. Liinal... kurat võtaks! Ei, peaks juba minema.

Rita tuli ühes. Härra räägib päris head saksa keelt, just nagu Berliinis. Eerik oli härra nimi — ta võib ju öelda Eerik? Kas Eerik on Berliinis käinud?

Sadama poolt kostis üksikuid hálbinud huikeid. Külmedelatuul lõõtsus tühjades tänavalõõrides. Siin-seal vilkusid pimedusest teiste «laternate» kirjud tuled.

Eerikule meenus Rutsi hoiatus: — vana mõrd... «kindral»... Võib saada süüfilise, ilma et oleks niiviisi elanudki — ja poiss väristas õlgu. Aga tüdruk hoidis teda kõvasti käe alt ja poiss mõtles, et mis siis ikka, teised ju ka tantsisid, ja miks siis nüüd temalt ja just talle peaks hakkama. Tüdruk oli soe, sõbralik ja tal olid Liina silmad.

Rita elas siin. Väljas on külm, vahest Eerik sooviks sisse astuda, on ju küll hilja, aga... ning tüdruk liibus tihedasti ta vastu.

Eerik kahtles. — Ei, siiski, tal hakkab varsti vaht, valetas, peab laevas olema. Tüdruk oli ilmselt pettunud. Poiss poetas talle pihku šillingi. — Ei, milleks! tõrkus Rita. — Nad on tantsinud ja muidu niisama head sõbrad olnud, võib-olla kirjutavad edaspidi teineteisele ja see jääb margirahaks.

«Ich lebe hier» — ta kritseldas poisile oma aadressi. Kui kauaks laev Danzigi jääb? Nad näevad ju jälle.

Eerik läks. Saanud edasi vahest sada sammu, tuli tahtmine tagasi pöörata. Kuid ta ei-pööranud siiski. Ja siis, täna juba teist korda juhtus see, et süda läks ebamehelikult haledaks. — Purjus inimese asi, püüdis ta ennast vabandada, või teab millest see tuli? — Et oli andnud karskusetootuse ja täna esimest korda viina

pruukinud? Et Liina oli haige? Et Ruts oli täna olnud päris sõber ta vastu — ja teisedki mehed? Et muidu ei saanud nendega sõber olla, kui pidi jooma ja ka muud nende kombed omaks võtma? Et tuleb streik ja et sellestki pole vist midagi head loota? Et Rital, või mis ta nimi oli, võis olla «kindral» — süüfilis?

Ah, võiks selle vee parem mehe kombel välja lasta.

KODUS

Mingi kaubavaguni murdunud telg oli roopaid paarikümne meetri ulatuses üles kiskunud. Reisijaterong, mis pidi Tallinna jõudma kell 22.17, hilines kahe tunni võrra.

Kapten Jüris ei vajanud pakikandja abi. Tal oli üksainus kohver. Oli tulnud ainult päevaks, paariks, senikaua kui laeva lossitakse. Eva sai täna kahekümne üheksa aastaseks. Ta polnud senini saanud ühelgi Eva sünnipäeval kodus olla. Tõi poisile mänguasju, naisele paar väikest kingi, naiseisale pudeli šerrit — ja lõpuks, miks peab see alati olema mingi äriiline kohustus, mis lubab Tallinna tulla, miks ei või ta tulla kord ka niisama, ette kalkuleerimata, lihtsalt et perekonda külastada?!

Ta võttis takso ja nimetas aadressi.

Kogu tee oli temas miilunud ootusärevus. Eva ei teadnud, et ta sõidab. Kitsas perekondlik ring, vahest paar Eva sõbratari. Eva ise tuleb avama...

Pärast seda, kui rong viibis ja ta teadis, et jõuab koju alles öösel, mängis ta snappervõtmetega — see suurem on-eesukse, väiksem korteri. Teeb samuti nagu laevas. Astub käratult — see oskus on jäänud talle piiritusevedaja aastailt — ja suudleb Eva ärkvele. Jah, ning siis ei süütagi nad elektrit, jätab lauale oma taskulambi. Selle nõrgas valguses on poiss kõige kaunim. Jumal, kuidas on poiss siiski Eva nägu. Mõni küll ütleb, nagu Eerik viimati pildi järgi, et poiss on läinud isasse, aga Jüris ei uskunud seda isegi. Ei, tema lihased ja kopsud võiksid poisil küll olla, aga oma suurte lõuapäradega, lamedat, kirvega lõõdud nägu ta oma lapsele ei soovinud, ehk olgu siis mõned vähem tähelepandavad jooned.

Ent nüüd, takso maja ees peatunud, nägi ta, et nende korter teisel korrusel oli alles valge. Siit, fassaadi poolt vaadates põles kõigis tubades alles tuli.

Ta ei helistanud, treppidel ei tulnud ka kedagi vastu. Esikus rippus naiste karusmantleid ja meeste palituid, ruumidest kostis jutusuminat.

Püüdes mahutada oma kalosse, nägi ta teisi, mille põhjas olid nimetähed HM. Ta vaatas uuesti nagile ja nägi ka ruudulist palitut, mis oli jõulust saadik vastikult tuttav. Ah, Maran... Samas nägi ta peeglist oma nägu. Nihutas silmad hästi peeglile lähedale ja püüdis suunata oma mõtteid. Ei ole midagi, ei ole midagi! Väike perekonnapidu. Ta võttis pintsakult veel paar väikest karva ja lükkas ukse lahti.

Hetkel, mil ta esikust tупpa astus ja nägi Evat ja Maranit ümber diivanilaua istuvas inimesterühmas, tundus ruum äkki imelikult pikk nagu siis, kui vaatad läbi vastupidi käes oleva kiikri. Jutt vaikis ja silmad pöördusid temale. Nüüd Eva tõusis — see oli väga kaugel — ja otsekui kasvas samm-sammult talle lähenedes.

«Noh, sina,» ja naine võttis ta käest. Eva jällenägemissuudluses tundus aga olevat rohkem ehmatust kui rõõmu.

Inimesi kogunes nende ümber, ta tervitas neid, surus ka Marani kätt. Äi paari vanema härraga oli teises toas bridžilauas. — Noh, näed, Danzigist. Ei, see on kena! Või roopad jälle tagasi teel. Ah, need eesti iniserid ja nende raudteed. — Või ikka vaatasid ära? Kolm tuhat viissada, see ju siis «KAPELLAST» suurem. Nojah, eks me homme räägi, võid ju ka tunahomme sõita.

Nad mängisid edasi.

Jüris tahtis näha last. Poisikene lebas pooleldi näoga padjas, kummi-Peedu alles pihus. Sinikirja öökuue kaeluse all vulksus tilluke kaelasoon, parema käe sõrmenarmad ulatusid teki alt välja. Pärast kraanade raginat ja rongirataste raputust oli see tuba imelikult vaikne ja õnnerambe. Mängukaru toolil ja puusisalik voodi all valge pissipoti juures. Ta oli sedakorda talle kutsu ja ahvi toonud. Räägitagu sakslastest mida tahes, aga lapsi nad armastavad, kusagilt mujalt pole niisuguses valikus mänguasju saada.

— Räägib ta nüüd päris selgesti?

— Küll homme kuuleb, olgu praegu kasinasti, et poiss ei ärkaks. Eva ise astus ettevaatlikult ja ta taftkleit kahises tasa. Mees ei saanud ennast pidada, kiskus naise enda vastu ja suudles januselt, kuni naise nõrkade rabeluskatsete sekka abitu kilje sigines.

Laps liigutas ennast voodis. «Vaata, ära praegu, ma ei või ju niiviisi enam teiste sekka minna.» Eva puudutas sõrmeotstega oma huuli. «Oh, tule nüüd, sa pead ju sööma.» Ta kustutas tule ja tõmbas mehe söögituppa.

Kuid mees ei tahtnud ei kohvi ega maiustusi. Kartes, et Eva jätab teda siia üksi ja läheb hoolitsema oma külaliste eest, tõi ta esikust kohvri ja tõmbas naise magamistuppa. Tõstis kohvri, suurde abieluvoodi ja lukud naksatasid lahti. Siin on Reinukese asjad. — Mis sa tead talle ikka tuua, autode ja rongide jaoks ta ju veel noor alles, ka ehitusklotse ei teadnud veel võtta. — Siin äiale ja ämmale — ja see Evale enesele. Ta ulatas naisele õnnelevantidest käevõru.

«Lollike, see on ju kole kallis, mis sa kulutad!» Eval näis olevat siiski hea meel, seadis võru oma peene randme ümber ja suudles meest põsele.

Jüris näppis nootide kallal, mis öölaual lebasid. «Ma arvasin kohe, et see käevõru talle meeldib,» mõtles ta. Neli naela — alla kolme ja poolt araablane ära ei andnud, kuigi Jüris kaks korda kauba juurest ära läks.

Samas nägi ta nootide all pikki kitsaid trükipoognaid. «Mis need on?» küsis ta, aga juba luges: «Harald Maran, romaan...»

Naine pööras pea. «Korrektuurpoognad. Palus mind kah vaadata, tunnen ju pisut kirjandust.»

Jürise silmad jooksid üle ridade.

... «Tule alla,» kutsus August.

«Tule üles!» naeris Aina, visates oma suuri imelikke silmi, milledesse oli merd ja päikest imbunud. Ühe tõmbega oli August vahetakil ja nõjatus Aina kõrvale reelingule. Päikese alumine serv puudutas juba merd ja laeva küljed tilkusid kullaseid piisku. August kuulis samme ja pöördus ringi. Kapteni olemuses oli täna midagi külma ja Augustile tundus, nagu poleks ta vastas seisnud inimene, vaid suur mereloom, eriliselt kasvunud hügeltursk.

— Ei ole midagi, kordas Jüris endamisi. Tõusis ja nägi ennast peeglis. See pole igatahes tema, kellest

Maran kirjutab. — Tursk... Kust teab Maran ta poisi-kesepõlve hüüdnime, seda ei mäleta ju enam keegi.

«Mis sa siis ise mossitad, kas sa selleks siia sõitsid!» kostis naise hääl tasaselt, ja enne kui mees jõudis teda tagasi hoida, kadus ta külalistetuppa. Varsti kostis sealt jutusumina sekka Chopini nukker etüüd.

Jüris viskas korrektuurpoognad lauale. Tursk... Tont võtku seda kirjandust ja muusikat. — Aga poisi pärast. Eva vanemad on juba neljandat põlve kultuurinimesed. Kui Rein saab ema kultuuri ja isa kere, siis lööb ta ennast elus läbi ega tarvitse kohmetuda ühegi kirjaniku ees, olgu kas või kõik ajalehed selle nimesid täis ja igas linnas ausammas püsti.

Kui Jüris uuesti võorastetuppa astus, oli osa inimesi lahkunud. Ümber diivanilaua istusid veel veidi eksootilise välimusega naisüliõpilane preili Pärtel ja kirjandusteadlane magister Kauna. Magister ruttas talle vastu ja pani ta keset diivanit istuma. Ka Eva näis temaga leppinud ja istus ta kõrvale. Maran suitsetas veidi eemal.

Magister ja üliõpilane puistasid ta kohe küsimustega üle. Jüris püüdis mõelda, et see polnud ainult viisakusest. Rääkigu ometi! Maran oli ainult kaks nädalat laevas ja nüüd — milline tore romaan, ei jää põrmugi maha Londoni asjust. Mis merekaru arvab?

Jüris oli õnneks lugenud ühte Jack Londoni romaani ja püüdis ennast välja rabelda. «Noh, Londonil olid veel vanad head purjelaevade ajad. Nüüd pole enam purjekaid, pole ka karusid. Mina näiteks olen ju päris dresseeritud koduloom.»

«Minge nüüd ikka!» naeris väike preili.

«Ei, tõega, piibugi jätsin maha,» ja ta pakkus preilile jämedaid sigarette.

«Noh, need just karu tembud ongi. Teeb salaja, aga abikaasale näitab, et on paipoisu.»

«Mis sa, teinepool, sest asjast arvad, kas teen salaja või?» Jüris püüdis naerda laialt ja vabalt.

«Kust mina tean,» kehtas Eva õlgu.

Ruumi tekkis vaikus. Maran istus eemal, puhus suitsurõngaid, ja vasak silm poolkinni, sirvis mingit žurnaali. Ka magister suitsetas tugevasti.

«Jah,» ütles magister lõpuks, «nali naljaks, meri oli meie kirjanduses vähe käsitletud ala. Pole seepärast

ime, et Marani romaan tundub avastusena. Selle mõne löike järgi, mis tast ajalehes ilmunud, ei tea ju veel midagi päris kindlat, alles kui ta raamatuna on su ees kaante vahel, võib anda lõpliku hinnangu. Aga juba senise järgi — olete lugenud, härra Jüris?»

Kapten raputas pead.

«Ei olegi lugenud! Kahju, lugege kindlasti. Kõik on mähitud mingisse õrna lürisi. Kui raamat kogu ulatuses on nii läbi viidud, siis peale kunstilise väärtuse evib see ka rahvuspedagoogilist väärtust. On peatükke, mis suurepäraselt koolilugemikku sobivad.»

«Ära kiida nii suure suuga!» ütles preili Pärtel. «Näe, autori kõrvaldab juba liiguvad.»

Ent Maran puhus ükskõikselt siniseid suitsurõngaid.

«Ei, mis siin kiita, oleks huvitav, mis meremehed ise romaanist arvavad. Kas miljöö on tõetruult edasi antud, samuti tüübistik? Kahju, et härra Jüris pole lugenud. Ah soo, teie laevas ei teeni ühtegi naist? Mispärast?»

«Härra Jüris, jah, mispärast te siis ei võta naisi laeva? Mõtlesin just ennast «KAPELLALE» kokaks pakkuda. Kardate, et mehed ära murravad?» Preili Pärtel vaatas Jürisele kelmikalt otsa.

«Ei nad murra kedagi, aga pahandust tuleb.»

«Mis pahandust, ennist ütlesite, et teie mehed on distsiplineeritud.»

«Marani romaanis on peategelaseks naiskõkk,» selgitas magister kaptenile, «kelle ümber armuintrigid sõlmuvad. Preili Pärtel unistab «KAPELLAL» samasugusest kohast.»

«Usun kindlasti, et preili Pärtelit hakatakse armastama. Aga enamasti juhtuvad laevale sarnased naised, kes oma armastuse hinna alla lasevad, ja pärast siis klaari nende asju.»

«Helde taevast, kui lopsakas te olete!» naeris preili.

«Kui nõudmine on suurem kui pakkumine, siis peaks ju hind tõusma,» tähendas magister. «Kuidas sina, Maran, selle probleemi oma romaanis lahendad?»

«Loed, näed,» tähendas Maran ja lehitses žurnaali edasi.

«Aga tegelikkuses?» pöördus magister Kapteni poole.

Jürist ärritas Marani rahu, samuti suur peegel vastas-seinas. Juba jutu esimene ots oli läinud viltu ja nagu

mingi keeris oleks kiskunud teda ikka enam kursist välja.

«Ah, kurat!» ta võttis laia tooni, lootes, et nii enesekindluse tagasi saab. (Ega see pole mõni keskaegne prantsuse peen salong, omas kodus, keda siin karta!) «Mina ei tea Marani romaanist midagi ja palju minusugusel neid juturaamatuid on olnud mahti lugeda, aga ma arvan, et elu üldse on raske raamatu kaante vahele toppida. Nagu praegu elu laevas. Ruhv. Neli tundi vahis, kaheksa prii, neli tundi rahma all söepunkris, kaheksa sööd, seedid, magad, suitsetad, jood, mängid kaarte, nageled vahipaarimeestega, mõtled naise või sadamatüdrukute peale, jänditad ahviga või ajad niisama suust roppust välja, et südamel puhtam ja kergem oleks. Messis ja salongis ta läheb pisut peenemini, muidu seesama laul. Vahel saad tormi, vahel head ilma, üks loksumine ta järjest — no mis sa sellest kirjutad!»

Preili Pärtelile tundus Jürise jutt imelik, aga naljaks see ka õieti ei sündinud.

«Kuidas? Elu merel on vahest küll karm ja monotoonne, aga kas seal ei ole siis ka ilusaid momente. Merel on ju oma hing!»

«Mere hing...?» Jüris jälgis Maranit. «Ütleme esiteks, et merel on ihu ja et oleks üks mees, kes ei puhuks seebimulle ja tahaks selle mere ihu üksikasjades ja punktipealt kirja panna... Ja et oleks just tõsi ja nii, nagu need mehed ruhvis räägivad ja on. Kes seda trükkiks?»

Jürist, kes seni siiski oli jälginud oma sõnu, haaras äkki vastupandamatu raev. Ta näeb mitme kuu tagant oma kodu ja naist — mida tahavad need inimesed siit! Oleks see olnud laev, oleks päris viisakalt palunud kõiki ülearuseid ära minna. Siin polnud tal aga julgust ja küündimatuse tunne oli liiga terav. Ta ei karjunud küll otse kellelegi näkku, kuid unustas tagasihoidlikkuse ja ütles kolm või neli lauset ruhvi keeles. Ta jälgis Maranit ega hoolinud midagi. Ent kui ta vaatas teisi, nägi ta nagu välkvalgusel kogu asja ka teisest küljest. Magister ja üliõpilane vahtisid teda jahmunult, Eva oli tõmbunud kaugele sohvanurka ja õhetas piinlikkusest.

«Oi-jah,» hakkas Maran järsku naerma, tõusis ja vaa-

tas kella. «Näete, härra magister, aine on ammutamatu.» Ta jättis hüvasti, surus ka Jürise kätt ja läks.

Eva saatis külalised esikusse. Jüris tõusis ja surus näo vastu aknaklaasi. «Ei ole midagi,» kordas ta.

*

Talvest oli saanud rõõmutu kevad, kevadest nukker suvi.

Rongi rattad peksid läbi ühetooniliselt laiuva Pohjanmaa, mille madalatele, kurbadele rohuväljadele olid tipitud pisikesed küünid. Alt kitsad, kasvasid nad palgikord palgikorra järel ülespoole ligemale kolmekümne kraadi mõodus laiemaks. Kavalasti tehtud, tuuled tõmbavad rohkem läbi, heintele see kindlasti parem. Jüris ootas, kuni päike pilve tagant välja tuli, ja napsas ühe küüni lindile.

Veider asi nende vaatekaartidega. Müüakse kirikuid, kuningalosse, päikesetõuse ja -loojanguid, Imatrat, Tamperet, Punkaharjut, Kallio kirikut. Koski ja kirikuid on mujalgi, aga kusagil mujal pole ta näinud sarnaste omapäraste küünidega nukrat, lõputut, lagedat maad. Tahad aga osta vaatekaarti — pole. Aafrikas ja Indias leitakse küll tüüpiline üles, aga oma kodus seda ei nähta. Teab millal nad siin niidavad, kas samuti peale jaani nagu Eestis? Ta tegi akna rohkem lahti ja ootas, et saada veel teist võtet. Laseb ilmutada ja saadab... ja tõmbas akna kinni.

Ta istus raskelt. Sõrmes oli sõrmuse jälg. Valge — ja tõrkus päevitamast.

Sõitis jälle kolmandas klassis nagu siis, kui neljateistkümnendaastase poisikesena oli sõitnud Tallinna kohta otsima. Vahe oli ainult, et siis ei jätkunud raha, et mujal sõita, nüüd ei tahtnud mujal sõita. Piiritusmehena sõitis teises — see kuulus juba hea tooni hulka. Pärast, kui tutvus Evaga ja hakkas raha tegema lubatud võtetega, sõitis esimeses. Ta teenis ju praegu samuti kui Eva ajal, aga ta ise polnud enam endine mees.

Aeg parandab kõik haavad? Mõned siiski jäävad või kasvavad liigliha täis. Nüüd, pärast lahutust, oleks pidanud kõigel senisel olema kriips peal ja arve selge. Aga et nüüdki veel...

Ometi oli ka tas eneses selle lahutuse tõttu midagi

muutunud. Ta sõitis jälle kolmandas klassis. Jälle! Pärast kahtekümmend aastat! Esimeses ja teises võis kohata endisi tuttavaid, on neid ju soomlastegi seas. — Tervehdyksiä rouvallesi! — kui sõrmuse jälg-arm pole varem silma hakanud. Igaühe näppe ei või lasta oma haige koha kallale. Kolmas klass oma inimestega oli jäänud talle aga päris võõraks. Muidugi, ta tundis ja teadis neid, teadis neljandat ja viiendatki, kui neid oleks siin olnud. Juba kümme aastat oli kolmandat vaid käsutanud, neljandat ja viiendat kambüüsi toidujäätmetega kostitada lubanud, kui kokk selleks ta käest üldse luba küsima tuli. Neljas ja viies päeval lõmitas, kerjas konisid, kerjas suitsu- ja viinaraha, öösel aga kõrvalises tänavas pani noa kõri peale või müütas odava raha eest tripperit ja süüfilist. Kolmas polnud päeval nii libe ja öösel nii tige, aga et temaga asju ajada, pidi siiski silmad lahti hoidma.

Rongis oli inimesi vähevõitu. Vastaspingil lihtsad inimesed, mees, naine ja umbes viieaastane poiss, ilmselt vabrikutöölise perekond, lõpetasid oma lõunaeinet. Paistis, et nad võõristasid ta läbinahast kohvreid, kallist fotoaparaati, vahest riidetustki, oli ta ju viimased aastad hoolitsenud oma välimuse eest. Poisike pillas piima võinõusse ja ema tõreles temaga surutud häälel. Jüris oli üsna kindel, et oleks tema asemel istunud siin keegi mees, kes alati kolmandas sõidab, oleks Toivo piimapillamisest tulnud naerugi. Nüüd oli aga kõigil veidi ehamugav.

Kui soome perekond söömise lõpetas, ulatas ta poisikesele apelsine. Helsingis oli ostnud esiteks ühe, pärast veel teise kilo, nüüd aga nägi, et ühest piisas talle küllalt, ja hakka seda kaupa läbi Skandinaavia vedama — homme õhtul on ta juba Narvikis.

Toivo võttis ühe ja ulatas talle kotti tagasi.

— Ei, ei, pakkugu isale ja emale ometi ka, need on ju nüüd Toivo apelsinid.

«Kuidas sedasi, härrad, see ei lähe ju nõnda,» keelas ema.

— Ei, tal on veel küllalt. Viigu Toivo vennale või õele.

— Toivol pole venda ega õde, naeratas naine abitult. Ka mees ei teadnud järsku midagi öelda. Toivo hoidis apelsinikotti kartlikult käes.

Nüüd taipas ka Jüris ise, et midagi oli valesti. — Hõlpsam on anda kui võtta... Ta oli kotitäie apelsine oma esimesest klassist visanud alla kolmandasse. Ta püüdis viga parandada. Võttis noa, kooris puuvilja ära, tegi lõikudeks ja ulatas lapsele. Nüüd poisike sõi ise ja pakkus vanematele. Nii ta söötis lapsele veel teise ja kolmandagi. Ka naine näis muutuvat usaldavamaks. Aga mees oli sirge kuklaga. Mõni sotsialist või kommunist — teadagi, Soome töölistkond ju kaunisti punane.

Kui perekond jaam edasi rongist lahkus, võttis Toivo küll apelsinid kaasa, aga Jüris polnud päris kindel, kas seal ei tule veel omavahelist ütlemist. — Perkele! Pole Toivo härrade kerjuseks. Isand ei mõista oma klassis sõita!

Missugune on siis tema õige klass? Senikaua kui oma läbinahast kohvritega esimeses sõitis, ta oma klassile ei mõelnud. Ent täna oli tal valus Toivo pärast, oli olnud annetaja, mitte kaasinimene. Oleks nagu teinud oma Reinukesele haiget, teinud lapsele mingi vea, mida raske parandada.

Kuidas see elu nüüd minema hakkab? Kõige raskem oli taluda, et küllap Reinu harjutati nüüd Maranile isa ütlema. Talle oli nagu armust jäetud poja küllastamise õigus, tingimusel, et ta peab sellest Evale ette teatama. Kartis Eva, et ta poisi nende käest ära röövib? Eks see mõte olegi tal mõnikord läbi pea käinud, aga praegu on poiss röövimiseks alles liiga noor — kuhu, kelle hoolde ta lapse jätab?

Võtku kohe uus naine, oli piiritusepäevade-sõber Tallinnas talle soovitanud. Sõber oli hakanud kinoomanikuks ja on ise teist korda abielus. Teine naine olla esimesest hoopis etem, kiitis sõber. Kuid temal ei tule sellest plaanist esialgu midagi. Võõrast võib valida ja vahetada, aga teist korda lahutada küll enam ei tahaks. Ka uus laev jääb tänavu ostmata. Äia žiirid langesid ära, uut kindlustusega osanikku pole nii kerge leida.

Kased, põld, talu, alevik, jaam ja peatus — uuesti alt kitsaste küünidega lage heinamaa. Kui õige täisjõuga torm kord nende küünide taha hakkaks, seisavad ju rohkem nagu ausõna peal...

Ta oli tukastanud. Kui uuesti ärkas, oli taevaveere õhetus päikeseks muutunud. Ja siis tulid uue päeva

jooksul kõik vanad läbisõidututtavad: Tornio, Haaparanta, Boden, Kiruna. Neis oli kõik endist viisi, midagi polnud muutunud. Tornio jõgi voolas endises sängis, Haaparantas rootslaste viisakas passikontroll, kaks kiiret mootorvagunit ja Põhja-Rootsi karged lainelised mäed, mille nõlvadesse oli mõni soo- või järvesilm pugenud. Teeveeres raudteetöölise hütt, muidu paistis, et siin nagu inimesi üldse polnud. Ainult mõni üksik lind piirles üleval hõreda võsaga mäeselja kohal. Peatus, mootorrong lastakse mööda. Traditsiooniline, hea ja maksuta raudteevalitsuse kohv jaama einelauas. Paar tunnelit. Uudismaa, hobune ja mees, järvesilm, kiire vooluga jõgi, maju ja küüne. Jah, on neid ju samasuguseid kui Soomes ka siin, Põhja-Rootsis.

Bodenis sõi ta tuttavas sööklas. Pärast ümberistumist Narviki rongile olid ta kupeekaaslasteks rootsi madrused, kes sõitsid Norrasse neid ootavale laevale. Rong suundus nüüd pea otse põhja, maastik muutus ikka kõledamaks ja varsti oli siin-seal veel sulamata lund. Kiruna, vana hõbepeaga mäekuhilas, mille sisemusest inimesed rauamaaki kaevasad — hoolsasti nad näisid siin sagivat — ja veidi paremal raudtee ääres sellest maagist elatuv linn. Jälle edasi — kased alanesid põlv-pikkuseks, ei ühtegi asulat ega maja, mõned pahisevad jõed ja lainjad, valguses veidi võikjalt helkivate jääkupiltega mäed.

Ja siis tuli Norra oma kuristikukude, järsandikkude, mäetrollide ja mitmekümne tunneliga. Ta oli Evaga paar korda sõitnud seda teed. — Ah, kui poiss kasvab, siis hakkab ta poisiga sõitma.

STREIK

Seekord saadi streik siiski lahti. Stjuuard kui Mere-meeste Liidu usaldusmees pidas seda oma organiseerimistalendi saavutuseks.

Pärast liidu telegrammi kättesaamist, milles kästi otsekohe streiki alustada, ei oelnud ta meestele midagi. Kell oli kümme. Tulemehed kloppisid all katlakivi. Ta läks esimese meistri juurde ja palus, kas ei saaks Eerik Kanna üheks-kaheks tunniks enda käsutusse. Oli tellinud paar kasti proviant. Autot ei taha võtta, ja kui sealt saatma hakkavad, tuleb veoraha juurde maksta.

Esimene meister, paks muhe vanamees, oli pommis. Nüüd, mil vana oli Tallinnas oma lahutuse pärasid klaarimas, oli ta kogu aja tasase auru all.

«Aga sul on ju messboi või kokk. Või võta mõni madrus,» ta haigutas ja pööras ennast diivanil. «Mispärast peab see just trimmer olema?»

«Need seal äris räägivad inglise keelt. Kannul läheb, pole viga, aitab alla tingida. Ma ise tulen ju keelega ka toime, aga kaks meest ikka kaks meest.»

«Kui sul keelemest tarvis, siis ma tulen ise.» Ta hakkas ennast püsti ajama ja stjuuardil oli hirm, et äkki tulebki.

«See oleks ju teist väga lahke, härra meister, aga proviant on raskevõitu.»

«No võta siis Kann, kui sa tahad,» ja vajus diivanile tagasi. Viskas lauale viis Norra krooni: «Too õlut, ääh!»

All masinas rääkis stjuuard teisele meistrile, et tuleb siefi käsku tooma. Teine meister, tähtis nagu ikka, puhus ennast kohevile. Korda ei tea või! Kui meest on tarvis, tuleb enne tema käest küsida, ja kui tema lubab, alles siis võib siefi juurde minna.

Aga siefi käsk oli siefi käsk. Poisi tolmune pea hakkas katlaluugist paistma. Teiste vasarad, mis vahepeal sõnelemist kuulates olid peatunud, hakkasid katlas uuesti käima.

«Tee siva,» sosistas stjuuard, kui poiss oli juba poolenisti luugist välja veninud. «Telegramm, tead, läheb lahti. Aga esialgu pea moka.»

Poiss kraapis suurema saastakorra küljest ja viskas paar ämbrit vett üle ihu. Jättis katlakotad alla masinasse ja tõmbas ruhvis paremad riided selga. Enne minekut lükkas stjuuard ta oma kajutisse, näitas telegrammi ja sosistas oma kava. Eerik ei teadnud midagi laita.

«KAPELLALT» lossiti poola vilja, oli sellega Narvikis sel aastal juba teist reisi. Aeg streigiks oli kõigiti soodus. Täna oli viies, viieteistkümnendaks läheb laev venelaste kätte ajalepingu peale. Ja kui nad seks ajaks pole Sorokas, Valge mere ääres, ütlevad venelased lepingu üles. Iga laeva asjatu seisupäev tähendab vanale kuuskümmend tuhat mööda pükse. Ja peaasi — vana ise pole praegu siin. Täna võib ju merel mees olla, aga streik lööb ta verest välja, hädaldab tele-

grammidega vanal suud-silmad täis. Peaasi, kui norrakad nõus oleksid.

Stjuuard hõõrus põsearmi.

Vilja lossimise juures polnud «KAPELLA» meeskonna abi vaja. Sadamatöölised olid all laoruumides, kraanade peal ja vilja vastu võtmas. Võeti kõigist neljast luugist. «KAPELLA» poolt jälgisid töö käiku ainult kaks tüürimeest, madrused värvisid laeva tüürpoordkülge.

«Noh, ma sind keele pärast välja sain. Norrat sa nagunii ei oska, aga kui ma oma inglise hätta jään, lase siis oma välja.»

Aga stjuuard ei jäänud hätta ja kogu järgnevas asjaajamises oli Eerikul täita rohkem adjutandi kui tõlgi osa.

— Eestöoline? Talle juhatati paks, hea näoga norralane.

«Trade union?» küsis stjuuard.

— Loomulikult, nende inimesed olid kõik ametiühingus. Norralase inglise keel oli ladus, küllap oli varem mõnel briti laeval teeninud.

Stjuuard ütles, et tahaks rääkida, aga nii, et laevalt ei nähta.

— All right. Tehku, nagu läheksid linna, aga pööraku kaubaaitade taha. Ta vaatab seniks mehe ja tuleb järele.

Jälgede segamiseks tegid stjuuard ja Eerik suure tiiru. Norralane pani juba oma piipu. — Noh, mis uudist? Streik, mis?

Asi on klaar, kindel, ammu ja põhjalikult ette valmistatud. Stjuuard tõlkis telegrammi. Kui nüüd seltsimehed saaksid kaasa aidata.

— Well, ju peab siis saama. Aga siin ei aita tema asi üksi midagi. Nüüd läki ühingusse. Kui ühing päevad kinni maksab, siis pole ei temal ega teistel artelli-meestel midagi streigi toetamise vastu, seda enam, et üksainus eesti laev on praegu siin sadamas. Võib-olla tuleb telegrammike ka Eestisse saata. Kuidas teie pealinna nimi nüüd öieti on? Tallinna, ja-jah, see on seal kusagil Riia kandis. — Just, just, vastu Helsingit, üle lahe. Kas neil Norra raha on?

Stjuuard ja Eerik otsisid kokku oma aukudega Norra kroonid ja pennised. Norralane vilistas taksojuhi ja auto pugistas nad mööda kõverat tänavat ülesmäkke.

«Maksa kinni!» ütles stjuuard Eerikule, «sul paistis rohkem olevat. Ma hoian oma rõngad telegrammi jaoks.»

Eestöoline rääkis asja ära ja stjuuard kinnitas takka. Näitas ka oma pabereid, ta oli tõesti liidu usaldusmees. — Millal nad tahavad streiki alustada? Kas kõik on seaduslik? On parem, kui nad saadavad telegrammi Tallinna ja paluvad, et nende liit pöörduks otse Narviki sadamatöölise ühingu poole, sest pärast võib rahadega sekeldusi tulla ja neil pole kusagilt nõuda.

Kuna telegrammis ei saanud asja just paari sõnaga ära öelda, läks selle saatmine kulukaks ja Eerik vahetas oma viimase naela ära. Nad nõudsid, et saadetak norralastele otsekohe teade, et saaks asja homme hommikul lahti lüüa.

Väljas tänaval polnud mingit mõtet vastust oodata, küllap Narviki ilu jõuavad nad ka muul ajal näha — ja eestöoline viis nad restorani. Sinna kulus vahetatud naelast kaksteist krooni. — Ah, tühja rahast. Palka tuleb juurde, mis viga meestelt tagasi nõuda.

Ja näis, et asi võtab jalad alla. Tallinnas tehti seekord kiiresti. Kui nad ametiühingusse tagasi läksid, oli telegramm juba ees. Kulud kaetakse ja vastutatakse, et kõik on seaduslik. Nemad siin omalt poolt garanteerivad, et lossimine jääb seisma ja enne streigi lõppu «KAPELLA» Norrast sadamatöölisi ei saa.

Stjuuardi nägu vajus laiale naerule ja ta müksas Eerikule külge. Ainult üks asi segas veel kahe eestlase head meeleolu. Senikaua kui stjuuard norralast tänas, kirjutas eestöoline arve: S/S «KAPELLA» streigikomiteele. Viis tundi korraldustöid, mille tõttu pidi laadimisele asemiku palkama, à kaks krooni tund — kokku kümme krooni. Vastu võtnud Jan Tobiassen, eestöoline.

Stjuuard pööras oma rahakoti lõpuseid. Kroonid segamini šillingitega, saadi arve siiski makstud.

Eerik ja stjuuard viisid proviandikastid ja esimese meistri õllepudelid laeva. Nuriseti ainult ajaviitmise pärast, muidu paistis, et juhtkond ei haistnud veel midagi.

Lossimine lõppes kella viiest. Eestöoline pilgutas stjuuardile silma.

Õhtul algas misjonitöö. Seekord oli stjuuardil trump käes ja ta käis oma ässa iga tihi juures ikka uuesti välja.

— Kuradi memm! Sina toksid katlas ja norralane streigib sinu eest! Tead, mees, niiviisi sa oma luid siit fjordist välja ei vii. Kirjuta juba kohe koju lastele, et las eit otsib nendele uue papa. Ei see tähenda midagi, et nad su omad pole, ega lapsi või isata jätta.

— Kuradi kaigas, tead! Kui Bordeaux'sse läheme, on hädavaevalt kõhtu niipalju petnud, et saab virnade vahelt kätte mõne viimase kasuka. Aga norralane? Viisakas kõrts, tütarlapsed neitsid alles, puhtus, arstid, tead, kino alla ja kino järel. Ja sina oma paari frangiga maigutad suud ja piilud ukseprao vahelt. Nüüd seesama norralane nagu seltsimees kunagi streigib sinu eest, et ka eesti poiss võiks sarnasesse kõrtsi minna, kus norralane käib. Sina, molu, ei saa ikka veel aru, pigistad püksirihma ja kraabid masti küljest oma kahte närust marka.

Pootsmaniga polnud sellest otsast suurt midagi peale hakata ja temaga rääkis stjuuard mõistlikku juttu. Aga pootsman polnudki streigi enese vastu. Kartis ainult, et «...kas sinutaolised seda asja ajavad, et ta aetud on, ja et kas meie «KAPELLA» peal üleüldse... Vana uurib iga mehe enne luubiga läbi, enne kui ta sind munsterrolli sisse kirjutab, et sul streigibatsillust küljes poleks. Ses asjas on meie laev lambaid täis, kus sina siis nüüd äkki see jäär teiste hulgas...»

Stjuuard oli nõnda õhinas, et tal isegi vihastamiseks mahti polnud. «No hakka siis ise asja ajama, kui sa arvad, et sina laevas see ainus õige oled!»

«Kus minagi see õige! Eks mind ole sellesama luubi läbi valitud... Aga oled sa tüürimeest ette hoiatanud, et streik tuleb? Ega ette nimetamata ka või.»

«Kas veel vähe räägitud. Liidu kirjad, palju seda muud juttu.»

«Peaks kapteni ära ootama, mis sa Tänakuga, see ei tea mõhkugi. Vana nüüd naisest lahus, ehk mõtleb ka rohkem jälle teiste inimeste peale.»

«Kui vana siin, kas siis meestel üldse niipalju verd, et streiki lahti saab. Küllap praegu ometi.»

Lõpuks kella kaheksaks saadi peale vahimadruse ja vahikütja kõik mehed tulemeeste ruhvi kokku. Stjuuard

luges ette telegrammi, ja kuna ta polnud veel kõikide meestega ükshaaval rääkinud, selgitas veel kord asja.

Mõntu, sõrulane, oli kõige enam vastu. Tal oli neli last ja nende pealt maksis vana juurde kokku kolm tuhat marka. Ennejõulusest koduskäimisest oli viies tulemas ja vana oli naljatoonis palgamaksmisel öelnud, et viies on juba kallim, selle eest saab tervelt tuhat juurde. Hakka streigiga nõudma, jääd viimaks kõigest ilma. Nohises, ütles ei, rohkem midagi. Ja see oligi kõige hullem, nii ei saanud teda ka kusagilt tangide vahele võtta — kaua sa ikka laulad, et tited teiste tehtud.

«Kuule, sõrulane, võta õpetust. Näe, pootsmanil ka neli last, aga streigib mis müriseb.»

«Mis ta minulgi nõnda müriseb. Eks asjal ole oma konksud sees. Aga kui teised just kõik tahavad, mina ükski vastu seisma ei hakka.»

Ent siis paistis, nagu saaksid streiginõudjad kindla pooldaja muidu vähese jutuga madrusest Riisikust. Riisik oli käinud ühe talve merekoolis, korjas raha ja kavatses sügisel kooli tagasi minna. Märtsikuus, kui palganõudmine oli päevakorral, oli ta tasapisi mõtlema ja rehkendama hakanud. Teiselt tüürimehelt oli välja libisenud, et «KAPELLA» saab venelaste käest suvel üheksasada naela kuus. Esiteks paistab, et pole suurt midagi, aga kui arvad meie rahaks ümber, teeb täpselt üks miljon kuussada kolmkümmend kaheksa tuhat.

«No-noh,» ütles Ruts.

«Arva järele, naela kurssi sa ju tead, võtsin sellesama, mille järgi meile palka makstakse — tuhat kaheksasada kakskümmend.» Riisik rääkis pikkamisi, venitades, pisut läbi nina. «Üks miljon kuussada tuhat. Ropp summa, aga laeval on kulusid ka. Meeskonda ja juhtkonda on kokku kakskümmend kaks meest, vana ise üle selle, aga vana palka ma pole sekka arvanud. Kõige väiksema palgaga mees laevas on messboi — seitse ja pool tuhat, tekipoiss saab kaheksa, trimmerid üheksa ja pool.»

«Seda poistele küll! Mingu sulaseks, katsugu, kust nad niigi palju saavad! Rohkem ei või neile andagi, lakuvad endid seaks,» urises Mõntu.

Riisik ei lasknud ennast segada, pööras taskuraama-

tut ja venitas edasi. «Tulemeestest saab kõige enam Mõntu, tervenisti neliteist tuhat.»

«Sinul minu palgaga asja. Mine vahi, et sa merekoolis jälle läbi kukud! Kuradi hobusevaras!»

Edasi arvutas Riisik juhtkonna palgaredelit, mis tõusis väga järskude astmetega. Kõige enam sai esimene meister... kolmkümmend viis tuhat.

«Ja et tal kuradil oleks kõrt risti panna, muudkui vähkreb sohval, lakub õlut sisse ja võtab sütelt altkäe,» pahandas Keerd, kellel hing hakkas punaseks minema.

«Lase edasi!» õhutas stjuuard. Riisiku rehendus paistis streigile kasuks tulevat.

«Aga juht- ja meeskonna palgad kokku ei tee siiski rohkem kuus kui nelisada nelikümmend tuhat. Vana enese palka pole ma sekka arvanud.»

«Noh, tahad, et kapten peab palgata sõitma! Mispärast sa siis ise kooli tikud,» ütles Vihalemm. Ta ei saanud kogu sellest streigiasjast veel õiget sotti. Üks räägib siia, teine sinna, äkki kõigil sulg sabas, säh sulle jalgratas ja bajaan.

«Pane aga oma viis-kuuskümmend tuhat otsa,» ütles Ruts, kes samuti pettust ei sallinud.

«Mis mõtet sellel on, vana oma laev, ühest taskust pane teise. Muide, teistel samasugustel saavad nad oma viis-kuuskümmend ära küll. Noh, aga palgad ei tee ikkagi siis rohkem kui viissada tuhat. Ütleme, sada viiskümmend tuhat läheb õlideks, nippe-näppe ja maksude peale, aga tervelt miljon jääb kuus üle — venelaste poolt on prii söed, käruta sisse niipalju kui süda lustib.»

«No kurat, see on lora.»

«Rehkenda järele, kus ta lora on. Ütleme, et meie ei tea kõiki kulusid, vahest on sadama- ja kindlustusmaksud kõrgemad, õlid kallimad, võib-olla on tal veel võlga ja tahab protsente maksta, aga pool miljonit jääb ikka kuus järele.»

«Mis võlga tal enam on. Tuntsonile maksis osa ka välja. Selge salapiiritus, mille peal sa loksud.»

Mehed rehendasid ja läksid marru. Kuradi vereimeja! Mitu miljonit aastast puhaskašu! Sina aga ela siin nagu loom ja kraabi talle raha kokku! Muudkui ostetakse jälle uus laev, võetakse uus naine — lahutus-protsessid, advokaadid, aga kelle higi see siis õieti on, mis?

Keerd oli tõusnud ruhvis püsti, ta silmad olid verd täis, ta vehkis kätega ja palju ei puudunud, et oleks oma viha vaese tekipoisi kaela peksnud. Mõntu oli sel ajal päris vait.

— Aga kui minna vana käest palka juurde tahtma, on vastus ette teada: olge lahked, esimene meister on juba vanavõitu, sügisel jääb laevast maha. Ega siefi koht laita ole, kolmkümmend viis tuhat kuus. Räägitakse, sütega saab lisaraha, noh, see jäägu omavahele.

Tjaa... Mehed vaatasid üksteise otsa. Ka stjuuard ei teadnud, kuhu Riisik nüüd tüürib. Paberid... paberid... Egas ma ise sõida, paberid sõidavad, nagu sief ütleb. Ja kes pabereid keelab! Meistritest on puudus. See kolm aastakest...

Seltskonnategelane sügas nina.

«Palga otsesest juurdenõudmisest ei tule meie vana juures midagi välja,» jätkas Riisik. «Ja vanaga tuleb tegemist. Täna on tänaseks-homseks. Vana tuleb konksuga võtta.»

«Mis kuradi konksu seal on. Siinamaani oled sina sipelnud ja vana sikutab.»

Alles nüüd tõi Riisik oma kava välja. «Rehnuki järgi jääb vanale aastast kuus miljonit puhast. Räägitakse, laev pidavat ennast kolme aastaga tasa teenima. Vanal raha on, plaanitseb teist laeva osta. Palka juurde ei pane, ütleb, hakka siefik. Hea küll, ärgu pangu, aga andku meile osa kasust, nii et igamees uue laeva sisse ka jao saab — olgu see jagu siis nii suur või väike kui tahes, sest uut laeva aitavad tal ju kõik välja teenida.»

«No aitame küll, ise sõidab nagu härra.»

«Liidu palgad ja see krempel ei anna suurt midagi. Aga vana pangu oma arvepidamine välja. Ütleme, et terve kasu on sada protsenti. Kui see võrdselt kahekümne kolmele jagada, teeb igale pisut enam kui neli protsenti.»

«Võid oma protsentidega seenele sõita. Meil on raha tarvis,» urises Vihalemm. «Mine katsu midagi osta oma protsendi eest, jääb kriginal hammaste vahele.» Asi läks jälle kahtlaseks ja jalgratas ning bajaan nihkusid kaugemale.

«Kes sulle neid protsente rehkendab, mis? Ise, tead, paneb ennast komissariks!»

Buu-buu, kes seni tähelepandamatult oma nurgas

oli kükitanud, laskis kuuldavale imeliku, kurguhäälse kisa.

«Vait, pädik!» käratas Keerd ja ahv kadus koi alla. Kuid veidi aja pärast piilus ta sealt juba uuesti välja.

Kokk Paju, hiidlane, ja messboi olid jõudnud oma tööga sinnamaani, et said ka ruhvi tulla.

«Mis riid see on ilma minuta,» naeris alati heatuju-line kokk.

«Tsikit, tsikit,» laamendas messboi.

Riisik oma rehkendusega oli teinud asjale rohkem kahju kui kasu. Messboi klõbistas kandu, tekipoiss tõi kaardid välja. «Noh, hakkame atskood, hakkame atskood!» ja laua ümber koguneski viiemeheline kamp. Ent ka kaardimängust ei saanud asja, selleks oli meeste tähelepanu liialt hajutatud ja meeled ärevil.

Riisik ei rääkinud enam sõnagi. Tõprad! Või temal seda palka kõige enam vaja! Sügisel läheb kooli tagasi. Polegi hea, kui ennast liialt sarnastesse asjadesse segab, hiljem raske tüürimehe kohta saada.

Stjuuard, olgugi asjatult, püüdis kogu hingest (vähe-malt nii näis Eerikule) Mõntut veenda: «Isegi norra-laste ametiühing toetab! Näe, ise ju naerate, et kaja-kadki hoiavad eesti laevadest eemale, kehv toit — ja mille eest sa paremat ostad, kui palk napp.»

«Naah, saaks ikka selle raha eest ka paremini süüa, aga muist läheb sealt veel stjuuardi tasku,» ühmas Mõntu.

Nõudis kannatust, enne kui enamjagu mehi hakkas nagu vedu võtma. Võeti nõuks, et juhul kui norralased tõesti sõna peavad ja Tänak palka juurde ei luba, suu-rem hulk mehi tööle ei lähe. Pootsman ja stjuuard saa-deti seda Tänakule ütlema.

Tänak, kapteni asemik, vana hallipäine tüürimees, perekonnainimene, lootis, et kui vana (kes temast muide oli paarkümmend aastat noorem) uue laeva ostab, saab tema «KAPELLA» kapteniks. Meeste streik näis purus-tavat ta lootused. Ta pragas mõlemad läbi, siis katsus heaga. Kutsus pootsmani kui vanema ja väarikama oma kajutisse, pakkus veini. — Kuidas pootsman, laeva all-ohvitser, sarnane mõistlik, tubli mees nüüd poisikes-tega ühes mässu tegemas! Oodaku vähemalt niikaua, kuni vana ise siin!

Pootsman oli küll meelitatud, aga teisest küljest sää-rane käitumine vaid suurendas ta julgust. Ja ruhvis laulsid poisid «KAPELLA» hünni:

«Kaks sinist s..... võru
on ümber korstnatoru.

Vana Jüris, sõida põrgu —
pea seal oma orjaturgu!

*

Fjord oli selge. Sadamas mürises töö, üsna teineteise järel tulid sisse kaks norra suurt kaubaaurikut, väike reisijatelaev vilistas all sadamas, kuid «KAPELLA» kahe sinise võruga korstnast immitses ainult nõrk, jõuetu suitsujuga. Mõntu, sõrulane, ainuke mees, kes streigist osa ei võtnud, oli juba teist päeva ühtejärke all ja hoidis tüürpoordkatlas auru. Ta teenis ületundi-dega hästi, aga ei julgenud nina masinast välja pista ja oli poolnäljas, sest ka kokk streikis. Madruste värvi-potid seisis rahulikult touruumis, kateldes polnud klop-pimist ja luugid olid juba teist päeva kinni. Norrala-sed pidasid sõna.

Olid streigipühad. Hommikul magati kella kümneni, siis tõmmati kraed kaela, uued ülikonnad selga, käidi linnas ja Seltskonnategelane ronis mäe otsa. Kuna elu oli niigi põnev, ei saanud tekipoiss enam atskoo-kaaslas-i ja norra kõrts oli üle jõu kallid. Enesetunne tõusis ja seetõttu muutus meeste käitumine kindlamaks. Jah, neil oli siiski asja sekka sõna öelda. Stjuuard tõmbas oma pikka piipu ja silus põsearmi, oli napisõnaline, kõik oli endastmõistagi selge.

Oli streigi teine päev. Enamik mehi oli linnas, aga nüüd aitas ka laevas olla. Buu-Buul olid head päevad. Peremees, kellel nüüd aega oli, päästis ta korraks jälle ketist. Ahv sasis suure rõõmuga ruhvis kõik segamini, varastas kapist lusikaid ja niisutas läbi oma vihamehe, vana Mõntu magamiskoti.

Ilm oli soe. Keerd viis pärdiku tekile. Buu-Buu kolas kambüüsis ja midsipis, ronis mastis. Norrakad naersid ja Keerd oli uhke. Ainult vana Tänak, kapteni asemik, kes paikas kaardikambris Põhja-Atlandi kaarti, urises pahaselt. Ta oli korraarmastaja ega sallinud ulakusi, tegi neid siis loom või inimene.

«Keerd, ma nõuan teilt,» — ta ütles «nõuan», et anda oma sõnadele suuremat kaalu — «viige ahv kohe ära! See pole mõni loomaaed.»

«Nõuad, nõuad,» urises Keerd. — «Kas see loom sul ees on?» Ta võttis Buu-Buu kaenlasse, läks alla masinasse ja tegi pädikule vanni. Hõõrus ahvi kasuka seebivahtu täis ja manas hellalt: «Kiusavad sind, pisike, mis sinust siis nõnda on... kõige viimane ruhvis, aga Buu-Buul on ju ka hing sees ja kõik... Mis sinust siis nõnda on, pisike hellik, käed nõnda mustad, küünealused puha suurt rääpa täis. Kuradi vaimuhaiged, igaüks muudkui naerab, aga et ükski ka... igavesed tarakanid... Nõnda see elu siin on... igaühel on närvid...»

Ahv laksutas heameelest ja puristas Keerule seebivahtu näkku. «No ära sa kurat! Sa mõtled, et...» Ent samas muutus jutt uuesti hellitamiseks.

Sel ajal, kui Keerd jändas all ahviga, korraldas Riisik neljakümneköitelist Meremeeste Kodu haruraamatukogu, mis tavaliselt tsinkplekiga ülelöödud kastis koi all ilutses. Seltskonnategelane ja kokk Paju lugesid Marani romaani. Viimased, alles eile kättesaadud «Vaba Rahva» numbrid tõid ka lõpu ära. August, peategelane, läks tagasi Hiiumaale, ehitas rannasõidupurjeka ja võttis Aina naiseks.

«Hea asi,» ütles Seltskonnategelane. Ta oli teiste ametite kõrval olnud maal terve aasta raamatukogu asjaajaja abiks ja tundis kirjandust.

Esimeste numbrite järgi paistis, nagu oleks romaan kirjutatud «KAPELLALT». Romaani «PÕHJANAEL» oli «KAPELLA» — punktipealt. Niisamuti sõja ajal kiiresti ameeriklaste poolt kokku klopsitud, rohkem ühekordseks sõiduks üle ookeani, jõuad sa siis sakslaste veealuste jaoks häid laevu teha. Aga pärast ei läinud romaani käik ja «KAPELLA» sõidud enam ühte. Meeste kohta ei saanud ka päris kindlasti öelda, et vaat, see on see ja see. Noh, mõni joon läks ju kokku. August oli romaanis tore, tugev poiss. Kui ilmus see koht, kus ta üksi kõrtsist mitu taanlast välja viskas, liikusid meeste lihased — kellel siin neist puudus oli. Vihalemm heitis särgi seljast, tõmbas käed küünarnukist konksu ja tegi musklimängu. Romaanis oli pootsman tubli, hoolikas mees, mitme alaealise lapse isa, kapten oli turjakas ja

tüse nagu «KAPELLA» vana. Aga halvasti polnud kellestki ja tüdineti mõistatamisest.

«Kui ta talvel siin oli,» jätkas Seltskonnategelane, «ei paistnud esiteks suurt meest midagi, paar korda, mis ta oma nina ruhvi pistis. Aga kui ta jõulute aegu selle kõne maha pidas, mõtlesin kohe — ahaa! Ja kapteni naise lõi ka veel viluks.»

«Mis see naise ülevõtmine romaanile mõjub?»

«Mõjub? Aga elamused, tead! Sa mõtled, et kirjutamine on niisama lihtne nagu sinu supikeetmine. Liha, tangud ja kartulid patta, tuli alla ja paarutama. Vahel tsuskad kulbiga, et põhja ei kõrbe. Aga romaan, tead... kunst. Aine, käsitus, stiil — kas sa, mees, üldse tead, mis stiil on?»

«No läheb ka supi jaoks ainet tarvis. Oled sa suppi sünnud, mille sees ainet pole? Lirr, koer ka ei laku. Ja kui panna sind praegu saia küpsetama, siis käsitled ta nii ära, et toss järele.»

«Ah, inimesega vaielda, kel pole arusaamist. Võiksid juba oma suppi keetma minna, teist päeva tee ja hallitanud turvas, enne kui streik lõpeb, meestel kõigil hinged seest väljas. Aga mina küsisin sinu käest, kas sa tead, mis asi stiil on?»

«Stiil — mis seal teada. Ütleme, saiad on rosinatega, stiil. Ütleme, sai on kollane — stiil. Ütleme, võisai, rosinatega, kollane, safraniga — stiil. Aga ütleme, sai on tehtud veest ja poolhallitanud jahust, aga rosinaid ja safrani on paksult sees — vaat, ei lähe.»

«Ah, hakka kokaga kunsti üle rääkima!» Seltskonnategelane viskas käega. Kuid Riisik kõhistas tasakesi naerda ja Seltskonnategelane ei saanud rahu.

«Tead, meie Mändveres korraldasime raamatukogunduse kursused. Mõtled — niisama kursus — mõni tohter näitab kunstlikku hingamist või pörsainstruktor räägib emise nisadest! Ei, kokk, on tõsiseid kursusi. Magister sõitis Tartust välja. Tead sa, mees, kes magister üldse on?»

«No, mis seal teada. Eks tal ole naasama sõrad ja sõrmed ning kaks otsa nagu sinul ja minul.»

«Otsa! Seal ta on — otsal ja otsal on vahe. Magister, tead, on inimene, kes oma paarkümmend aastat on ühe otsaga tööd teinud. Ja targema otsaga, mitte lolli-maga nagu sina, kokk. Ja seal kursusel tuli siis ka stiil

jutuks. Stiil, tead, kirjanduslik stiil on peenike asi. Nagu viiulimäng. Ühel käib poogen kohva-kohva, aga teisel, tead, venitab ühetasaselt nagu siidiniiti. Raamat nõndasamuti. Vaat oleks tulnud mõni mähkam kusagilt ära ja oleks lahmanud kõik otse välja, kuidas laevas saab räägitud ja oldud. See elu juba nagunii ära tüüdanud, hakka seda veel raamatust lugema. Aga nagu nüüd Marani jutt. Tead, inimesel on talent, oma tagasihoidlikkus. On meri, on laev, on koguni lutikaid kois, aga kõik on peenelt sisse pandud, nii et kui loed seda kohta, kus lutikas sööb, valus ei ole... Laine veereb, tuul puhub, kohin — sügav kohin... Kuu paistab üle sädeleva merepinna... Torm, loodusjõudude mäng, eesti vapper meremees. Kurat ja kotermann. Aga mõni partsab kõik otsekohe toorelt välja. Nagu see, kes tegi «Söekaevurid». Puha ropendus, solk ja praalimine. Oleks ka Maran oma romaani sedamoodi valmis partsanud, noh...»

«Ära seleta, «Söekaevurid» on hea raamat,» ütles Riisik.

«Hea? Jah, mõni sinusugune kiidab. Selliseid on ka koolitatud meeste hulgas. Aga nagu kursustel, tead, oli jutuks, maitse on nagu laulukuulmine — ühel on ta juba sündides, ja teisel ei tule üldse, koolita niipalju kui tahad. Mõni saab aru ainult polka-kärtsust, aga vaat teisel hakkab kurb lugu, tango, või nii noh, popurii...»

Ta vilistas «Deine Augen», käed hakkasid iseenesest liikuma ja ta istus veidi viltuvajunud peaga nagu siis, kui surutakse bajaani vastu rinda.

«On sul seal kastis «Viktorია». Anna kokale, las loeb. Vaat kus on hea asi, nii noh, kuidas seda nüüd väljendada, diskreetne. Ma tegin veel kursustel referaadi.»

«Ma olen lugenud,» ütles kokk. «Puha armastuseplärts. Tarzan käib ette.»

Aga nüüd ei saanud Seltskonnategelane oma vaateid enam selgitada, sest stjuuard, Ruts ja Vihalemm tulid linnast, kõigil olid käimisest kõhud tühjad ja nad hakkasid omakorda koka nahka kinni — mis temp see on, et süüa ei saa!

«Tahad, et hakkan streigimurdjaks,» ütles kokk stjuuardile, kes kõige enam peale käis.

«Sinul ei ole üldse vaja streikida. Kokk laevas on

nagu naine perekonnas. Ja naisel pole mingit streigiõigust. Kui supp pole valmis, naha peale. Kuradit sa tühja kõhuga streigid!»

«Aga kes siis minule palka juurde tingib, ah? Kes siis minule palka juurde paneb, ah?»

«Mina seisan sinu eest nagu mees naise eest. Juhtkonna praed olgu tegemata, aga meil olgu toit laual.»

Kuna kõigil olid kõhud tühjad, teist päeva polnud keegi midagi söönud peale kuiva toidu, siis hakkasid ka Riisik ja Seltskonnategelane kokast kinni. «Mine nüüd näita oma stiili!» ütles Seltskonnategelane.

Aga kokk sai vihaseks, sülitas ja läks ruhvist välja. Tõmbas uued riided selga ja läks linna söögimajja. Kõhutäis läks küll kole kalliks, aga ta ei hoolinud sellest. — Närud! Tema nagunii kogu aeg rakkes, pole aasta otsa ühtegi vaba päeva saanud, teistel sadamas kõik pühad priid — ja nüüd streigi ajal ka veel närutamas.

*

Õhtul kella üheksa paiku käis kahin läbi laeva: vana oli siin. Kella kümne paiku kutsuti mehed midsippi punkriluugi ümber kokku. Ainult juhtkond võis kajutitesse jääda. Vana tuli salongist, vahtis taevast ja merd, jalutas kord tekil edasi-tagasi ja jäi siis keset mehi seisma. Mehed, harjunud aupaklikkusega, tõmbusid kaugemale.

«Ma kuulsin, et olete sigadusega hakkama saanud. Kui Tänak mulle seda asja rääkis, mõtlesin kord teid kõiki peale Mõntu minema saata. Aga nüüd kaalusin veel asja järele. Te olete ju päris lapsed alles — pootsman ise juba kuuekümnene mees. See kahjutäpes, mis te mulle nüüd tegite, on hoopis väike. Praegu käivad lennukid ja tunahomme hommikul on uued mehed Eestist kohal. Nüüd teeme niiviisi, et lähete kohe siit samast mister Tänaku juurde, ta maksab nii umbkaudu igale mehele saadaoleva raha välja, täpne rehendus ja sõitude sissekirjutamine võtab aega. Peale selle saate veel öö jooksul järele mõelda.

Mina ei hakka otsekohe kedagi lahti laskma ja enamjagu mehi ei taha ka kusagile minna, aga homme hommikul kell seitse olgu selge vähe. Mehed, kes kell seitse tööl on, jäävad kohale, teised aga saavad lõpparve. Kell

üheksa läheb sõit, jõuate veel õigeks ajaks rongi peale. Ega praegu Eestiski viga pole, suvitate paar kuud Pärnus või Narva-Jõesuus. Soh, minge nüüd, mister Tänaku käest saate raha.»

Nagu Jüri oli ette arvestanud, mängis ta õigele kaardile. Raha käes, mindi kõrtsi streigi- ja minekujulgust võtma. Seda tehti põhjalikult, ja kuna norra kõrts oli kallis, siis juhtus, et varsti oli tagasisõidupileti hinna piir ületatud. Mõeldi, et saab üksteiselt laenata, ja kuna üks ei lugenud teise šillingeid, oli lõpuks ainult paaril kolmel mehel niipalju, et nad võisid Eestisse sõidule mõelda.

Hommikul tuli Mõntu ja pörutas nii madruste kui kütjate ruhvid maast lahti. — Kes tööle, see tööle, kes sõidule, see sõidule, mis venimine see päevast päeva olgu.

«Käi välja!» ja Rutsi saabas vihises ainult pisut Mõntu peast mööda. Ka teistest koidest lendas talle asju järele. Aga magama enam ei jäädud, ainult Keerd lesis kois ja kirus vängelt tervet maailma. Ent kui Mõntu tõi praetud turska, kartuleid ja kohvi, kobis ka Keerd koist välja teiste hulka laua taha.

Söödi nohisedes. Pool seitse — viis üle poole — kümme üle — viisteist minutit enne seitset.

«Sõidad minema?» küsis Seltskonnategelane Viha-lemmalt.

«Sina sõidad või!» hammustas Viha-lemm vastu ja hakkas oma nahkkinast päikama.

Siis tõmbasid mõlemad kähku tööriided selga ja ilma et oleksid tagasi vaadanud, kadusid teineteise järel ruhvist.

«Näed!» mühatas Ruts.

«Näen, näen, vasikas!» ning omaette nohisedes soris Keerd rahakotti ja taskuid.

«Seda lõbu ma talle ei tee,» urises Ruts kingi jalga toppides, «et omal kulul hakkan Norrast Eestisse sõitma. Kuradi küna peale sai jäädud! Järgmine reis Londonis inglise laeva, üksteist naela kuus, prii lobi. — Marseille's läks stjuuardi pärast ots nahka... Kahekümnetuhandene rootslane, kakssada viiskümmend krooni kuus, aga tema, täi, fille juures. Kui ükskord sadamasse saime, olid juba otsad lahti ja uued mehed peal.»

Ta kopsis jalga vastu põrandat, king oli kuivanud ja kand ei tahtnud sisse mahtuda. «Nüüd siin pisikeses Norra punkris streiki tegemas. — Kust sa siin võtad uue otsa... No ükskord vähemasti see päev koidab, kui ma sellel mehel naha üle kõrvade tõmban.»

Keerd otsis üha närvilisemalt oma raha. Ta ei lausunud midagi, käis süngelt ringi, pööras kotti, soris kasti ja tuiskas kapi kallale. Ruts ei pannud teda esiteks suurt tähele, aga kui ühiskapist lendas põrandale teiste hulgas ka Rutsi uus sinine suvemantel, sööstis Ruts püsti ja rabas kinni Keeru õlast: «Võta üles!»

Keeru silmad olid pilukil, paistis, nagu ei paneks ta teist üldse tähele, ja soris edasi, seekord jalgadega Rutsi mantli otsas tõugeldes.

«Võta üles, täi!» ja Ruts surus Keeru vastu seina.

Nüüd pondusid selle silmad äkki metsikuks ja ta virutas Rutsile rusikahoobi otse keset palet. Ruts tui-kus, ninast purskas verd, kuid siis tõmbus ta vimma ja sööstis nagu härg teise kallale. Nad raksatasid põrandale ja paari hetke jooksul pöörles seal üksainus pun-dar. Siis hargnes üks pool puntrast üles ja hakkas alu-mise poole pead vastu põrandat peksma.

«Ära, sa lööd surnuks!» läks Eerik vahele.

Ruts ei kuulnud midagi. «Võta üles, täi!»

Eerikul hakkas hirm, ta püüdis Rutsi Keeru pealt ära kiskuda. Ei tulnud sellega küll toime, kuid tõmbas tähelepanu siiski enesele.

«Sina ka, kuradi natt! Sabarakk!» ja Ruts sööstis Eeriku kallale. Ent poiss pages nurka ja Ruts ei löönud. Äigas kord nina alt läbi — käele jäi verine triip — ja istus siis lõotsutades pingile. — Said nüüd, täi!

Keerd paistis olevat liiga palju saanud. Ta liigutas paar korda pead ja jäi oimetult lamama. Eerik jooksis juurde, tõstis ta põrandale istuli, raputas. Lõpuks saigi teise niikaugele, et see vahtis talle otsa oma punaste jõllis silmadega, milles veel taipu polnud. Ka tema nagu ja riided olid verrega koos.

Kui Eerik tekile jooksis, et vett tuua, kloppis stjuuard salongi põranda plüüšvaipa. Streigikaaslast märgates pööras stjuuard selja ja kloppis tugevamini, nagu oleks tal eriti kiire ja et teine ei tuleks segama.

VENEMAA POOLE

Kaklemaid logiti kumbagi tuhande margaga. Raha, mis norralased kapteni käest streigipäevade eest välja nõudsid, kirjutati meeste palga arvelt maha. Kõik jäid laeva alles, ainult assistent Püümets sõitis päev pärast streiki Eestisse. Kui oli veel siin, ei teatudki, et sarnane mees on laevas, oli niivõrd vagune ja omaette. Alles nüüd, pärast ärasõitu, muutus ta järsku tähtsaks. Ta kajut midsipis tehti proviandikambriks ja senine proviandikamber ahtris tulemeeste ruhvi kõrval seati korda uue assistendi jaoks. Räägiti, Püümetsal olnud mingi haigus, teised jälle teadsid, et ta hoidunud streigi ajal kõvasti meeste poole ja sellepärast vana lihtsalt kihutanud ta minema.

Võib-olla aitas endise assistendi saladust suurendada ka see, et uus mees oli endisest väga erinev. Pika nina ja palja pealaega vene emigrant oskas ainult paar sõna eesti keelt, aga sai kõik ära öelda, mis tahtis. Tuli laeva parajasti sööma ajal ja teine meister juhatas ta kajutisse läbi tulemeeste ruhvi.

«Ohjoo, kjuuradi poiss, süüa tjeegema!» oli ta rõõmus tervitus, kui nägi mehi laua ümber hernesuppi lõrpinas.

Puhkes vali, sõbralik naer ja venelane oli poiste seas tehtud mees. Tal olid kõik toimingud «tjeegema». «Süüa tjeegema», «minema tjeegema». Viisakate toimingute nimesid ta rohkem ei teadnud. Ometi ei lasknud ta mehi enesele ka liiga lähedale. Oli varemini teeninud tsaari sõjalaeval ja näinud häid päevi. — «KAPELLA» igal mehel olid enda ostetud sööginõud — juhtkonna ettenägelikkus, sest meeste purjus olles oleks laeva taldrikud, kruusid, noad ja kahvlid üle poordi lennanud. (Kahvliit polnud küll palju kellelgi — seda tarvitati harva.) Kohe esimesel päeval ostis venelane ka enesele toidunõud, ja kuigi ta ports toodi tulemeeste toidu hulgas, tõstis ta selle kaussi ja sõi eraldi oma murkas. Trimmerid pesid kordamööda toidunõusid ja puhastasid ruhvi. Kui Keerd kord ta taldriku oli rasvaseks jätnud, pahandas mees: «Ohjoo, kjuuradi!» — tjeegema jättis seekord ütlemata.

Ühel uduvihma tilkuval päeval läks merevaht sisse ja pärast lõunat haalati otsad. Rutsi ja Eeriku vahikord

oli selle reisi ajal neljast kaheksani. See oli muidu hea vaht. Öö — niipalju kui seda siin põhjas oli — jäi une jaoks ja päeval kella neljani oli vaba aeg. Aga meestele ta suurt ei meeldinud, sest masinas oli sel ajal parajasti teine meister.

Kella kuue paiku, keset vahti, helises sillal kell. Eerik küürutas ennast läbi vahekuru tuleruumist masinasse — käikude märkimine masinaruumi tahvlile oli trimmeri amet. — Pool edasi, aeglaselt edasi. Hiigelvändad liigutasid ennast nüüd veel aeglaselt, laisalt. Laev pasundas välja vilesignaali: pikk — lühike — pikk — lühike — lühike. Siis anti seis. Masin peatus. Aur sisises torudes ja pumbad loksusid sumbutatult. Ruts tuleruumis kirus, sest manomeeter näitas 180, ja kuna kõik ahjud olid tuld täis, ähvardas kallid aur korstnast välja lennata.

«Lödingen, paat toob uue lootsi peale,» selgitas mehaanik. «Tahate üles vaatama minna?»

Eerik ei usaldanud kasutada mehaaniku vastutulelikkust. See siledaks klanitud kuklaga noormees oli tulemeeste silmis halvas hinnas. Räägiti, et oma paberid oli ta sahkermahkeriga saanud ja et masinast polevat tal suuremat aimu. Käikusid vahetada ta oskavat, aga teati mitut juhtu, kus ta laagrid tuliseks lasknud, pumpade ventiilid segi ajanud ja katlasse tankide soolase vee kiskunud. Ent siefi ees, kes hoopis harva masinasse oma paksu kere vedas, oskas ta ennast puhta hoida ja veeretada süü kolmanda meistri Alasi kaela. Eerik ei teadnud masinast suurt peale põhimõtte. Ventiile, torusid, elektriakaableid oli liiaks palju, kõikjal sisises ja vulksus, masinad ja katlad ühes abiseadeldistega tundusid nii keerukad, et Eerik ei pidanud mingiks patuks, kui teinekord ka õppinud mees siin veidi eksis. Ent Lepa vastu tundis ta siiski vastumeelsust. «KAPELLA» valju korra tõttu, kus juhtkond kas või kunstlikult pidi enese ja meeste vahel distantssi hoidma, ei saanud all muidugi kõike teada, mis üleval sündis, aga seda tajusid mehed siiski, et kolmanda ja teise meistri vahetust oli halb ja et nad teineteist vastastikku intrigeerisid. Eerik hoidis kolmanda poole, see oli sarnane laia olemisega tüse poiss. Teinekord kolmas meister küll kirus, vandus ja sõimas, kuid paistis, et seesama, mis ta oli silme ees, seesama oli ta ka selja-

taga. Teine meister aga tundus libe ja kaval ja tal ei juhtunud kunagi, et ta oleks mehi sinatanud. Vana Mõntuga hoidis endale soojema vahekorra, kirjutas talle mõnikord ületunde juurde — ja Mõntu seetõttu teise ja kolmanda meistri varjatud tülis ainsana hoidis teise poole.

«Noh, jookskes üles, ma ise märgin!»

«Oh, tänan väga, mis seal ikka.»

Kuid mehaanik, võtnud kord pähe trimmerile heategemise mõtte, ei taganenud sellest enam. Ta peaaegu käskis ja trimmer läks. Aga pilt ei erinenud millegagi nendest paljudest muljetest, mis Eerik Norrast juba kevadise reisi ajal oli saanud. Mägede ja vee kohal ujusid aeglaselt rasked hallid udutombud, vahetevahel paljastades kaljude karme külgi ja tippudel sulamata lund. Hetkeks paistis mäenõlvakule kobardunud kaluritelinnake, siis tõmbas udu jälle oma niiske vati ümber laeva.

Kui udust sööstis välja mootorpaat ja paks, tihe date kulmudega norra loots hõikas vanale tervituse — madrused ootasid üle reelingu rippuva redeli juures —, läks Eerik tagasi masinasse.

«Noh, tore oli, mis?»

«Paks, ei paista suurt läbi.»

«Aga linna nägite? Lödingen. Ma ootasin seal kord kümme päeva laeva. Väga viisakas rahvas, pruutki jäi sinna. Käisime kinos ja kohvikus. Lofootide kõige suurem saar. Siin lähedal peab kusagil olema Hamsuni sünniküla.»

Sillalt anti masinasse aeglaselt edasi. Mehaanik vajutas kangist ja trimmer kirjutas käigu tahvlile. Kuid järgmisi käike ei tulnud — udu oli vist veel paks —, vint lõi aeglaselt, vahest paarkümmend korda minutis, ja Eerik ei saanud senikaua kütteruumi minna, kuni masin klaar polnud.

Meister hakkas jälle juttu ajama. Ta toonis tundus mingi luurav üleolek ja püüe näidata ennast inimesena, kellel on väga rohkel määral vaimseid huve. — Hamsun. — Siit Norrast on tulnud ka teisi suuri mehi. Jah, Amundsen ja Nansen on ka omastkohast tähtsad. Aga poliitikuid Norras ei ole. Mis Kann arvab, missugune rahvus on andnud maailma suurima poliitikamehe? — Kann sõidab vist Venemaale esimest korda. Oleneb

kohast, kuhu juhtub. Räägitakse, mõnes vabrikus elavad töölised — pole viga. Aga oleks ta mineval aastal sõitnud nendega ühes Kaara meres... Ah, ei ole hea kõike rääkida.

Kell käis. Anti edasikäik.

Eerik läks tagasi tuleruumi. Masin pahmis suurte sõõmudega auru ja ahjud nõudsid esialgu pärast peatust kahe tugevat tööd.

«Mis ta sulle sisse söötis?» küsis Ruts, kui aur jälle seisma hakkas.

«Ei midagi, rääkis Venemaa asjast.»

«Hoia silmad lahti. See mees on mürk. Kiitis või?»

«Tegi nagu rohkem maha.»

Ruts viskas ahjudele peale, Eerik läks punkrisse. Kui ta sealt tagasi tuli — punkris polnud praegu suurt tööd, süsi tuli sadula pealt ette varistada, oli mehaanik tuleruumis.

«Noh, kuidas nüüd on? Või lähme Aafrikasse tagasi, mis?»

Ruts võttis haamri ja lõi suure söekamaka kildudeks. Ka Eerik ei teadnud järsku midagi öelda.

«Noh, mehed streigist saadik nii uhkeks läinud. Noh, Väin» — Väin oli Rutsi perekonnanimi —, «mis te siis elust arvate. Viie päeva pärast oleme Sorokas. Mineva-aastased vene pruudid ikka veel südames?»

Ruts andis ahjudele roopi, Eerik viskas süsi peale tüürpoordi äärmisele ahjule.

«Ja-jah,» ütles teine meister ja läks masinasse tagasi.

«Passi peale,» ütles Ruts veidi aja pärast. «See on sarnane uss, et esiteks määrab koha limaga üle ja siis hammustab. See, et ta venelasi maha tegi... Aga et sealt naisi ei saa, see ajab, tõsi küll, kõige enam hinge täis. Pool kuud mine, pool kuud ole seal, pool kuud tule tagasi, kogu aeg ela nagu kloostriis. Tants — no mis see tants üksi aitab, ainult ärritab närvid üles. Aga nagu, tead, lähed Prantsusmaale — noh, meremees ei saa ju nõuda, et tal oleks vastas just kõige peenem publik — aga ikka...»

Ruts laotas käsi, vihjas masinaruumi poole. Silm läks manomeetrile. Pikk jutt oli langetanud auru 175-le. Jälle paukusid ahjude ukseid, söed suhisesid lõõskavatele restidele ja high leemendas meeste nägudel.

Ka praegu polnud õiget tuult, aga õhk oli teine kui

Aafrikas. Kui Eerik hiljem korstnakapis musserit vin-
nas, tõmbas naha küll üleni märjaks, aga see ei teinud
midagi. Mägedel oli ju alles lumi ja küllap see mõjus
ka siia fjordi põhja.

Järgmisel hommikul pärast vahti tegid Ruts ja Eerik
pesupäeva. Nad olid üsna sõpradeks saanud. Ja vaata-
mata streigi äpardumisele oli tal ka teiste meestega
vahekord tunduvalt paranenud. Streiki ega selle luhtu-
mist ei pandud Eeriku arvele, kõige suurem patt langes
stjuuardi kaela. Kuid üldse ei räägitud sest palju, püüti
unustada nagu muudki ebameeldivad seigad. Hea, et
sellest jandist terve nahaga pääseti — katsu nüüd keset
suve rahapennita koju minna. Muidugi, kui uhkustami-
seks läks, siis sõitis üks juba ameeriklasel, teine ingla-
sel, kolmas ja neljas rootslasel või prantslasel, aga
omas mõttes oldi rahul, et koht oli käes ja «KAPELLA»
polnud kõige halvem laev. Siin olid ruhvid ahtris, pere-
konnainimesed said abiraha, ja kui võrrelda seda, mis
mõned Saaremaa laevaomanikud oma purjekatel mak-
sid, olid «KAPELLA» palgaolud hiilgavad. Nojah, Balti
mere puukastidel saadi küll lisa salaveoga — pabe-
rossipaberite ja piirituse pealt —, aga valve oli nüüd
igal pool juba kindlam ja salakaup oli rohkem risk ja
õnneasi. Jüris ajas oma äri varem — aastate eest ja
suurest käest — ja õigel ajal pani oma raha kaubalaeva
sisse. Aga kui sina, väike mees, hakkad lisaraha tegema,
siis oled alati omadega sees. Vana nali: suured vargad
istuvad tõllas ja väikesed ripuvad võllas. Noh, juhtus
ju sedagi, et ka siin müüdi norralastele mõni liiter
prantsuse veini — suurt äri küll ei saadud teha, aga
tursad olid prii. Neist võttis stjuuard iga reisi aegu
mõne pudeli eest poole paadilasti.

Muidugi polnud ka meeste eluruumid teab mis, aga
see, et nad asetsesid ahtris, andis «KAPELLALE» pal-
jude teiste aurikutega võrreldes mitu silma ette. Ruhv
vööris oli tormiga viimane nuhtlus. Tulid öösel vahist —
seks ajaks, kui ükskord ruhvi said, polnud hamba
all kuiva kohta. Polnud seepärast ime, et mõned tule-
mehed laevadel, kus ruumid olid vööris, tormi aegu
ruhvi ei läinudki, sõid kambüüsis ja magasid masina-
restidel.

Aga oma laeva hüvedest kõnelemine ei kuulunud
tavaliseltki hea tooni hulka, ammugi veel nüüd, pärast

streiki. Sarnased mõtted tulid tasapisi omaette. Hulga-
jutus kiruti aga «KAPELLAT» vana viisi edasi.

Pool tundi enne vahi lõppu pidi trimmer oma suure-
mate töödega valmis olema. Siis tuli võtta koka käest
toit ja ruhvi viia, äratada järgmine vaht, rutata tagasi
masinasse, viia vett ekstsentrikutele ja tugilaagrite
kasti. Mahajooksnud oli ära koristada ja pühkida
masina- ja tuleruumi põrandad. Ruts teinekord pühkis
küll tuleruumi põranda ise ära ja Eerik selle-eest pani
masinasse mõlema pesuvee jahtuma. Kui nende töödega
valmis sai, siis olid juba uued mehed all, aeg täis ja
võis ennast pesema hakata. Viie minutiga oma üleni
söetolmust ja higist keha puhtaks nühkida polnud palju
väiksem kunst kui veerand tunniga ahjudesse uus tuli
teha. Ruts oli saavutanud mõlemal juhul suure kiiruse
ja põhjalikkuse, polnud mingit mõtet pesuämbri juures
oma vaba aega raisata. Öösel vahti tulles olid nad too-
nud oma linad, särgid ja püksid likku, nüüd tambiti
kord jalgadega ämbrites ja valati uus vesi peale. Täna
oli ka pesupesemine kavas ja põhjalik ligunemine oli
puhta pesu saamiseks peaasi.

Vahepeal mindi üles, söödi. Hommikuse vahitrim-
meri kohuseks oli peale kohvikruuside pesemise ka
ruhvi põranda pühkimine — laupäeval pesemine. Ja et
täna oli laupäev, siis läks Eerikul aega, enne kui jõudis
tagasi masinasse pesu kallale. Ruts oli oma särkidega
juba valmis. Pesupesemisel arvestas ta peamiselt üht
tegurit — kiirust. Hästi palju ligunemist, palju rohe-
list seepi — seda sai tõmmata kolmanda meistri, teine-
kord touruumist ka pootsmanni järelt —, aga liigne nü-
kimine polnud pesule hea, tegi rabadaks. Ja miks peaks
särk just valge olema? Ta võib ka hall olla, on ise näi-
nud, et ka lordid kannavad halle särke — peaasi, kui
pesust tulnud.

All right, please! — ta ulatas Eerikule oma ämbri.
Aga assistent tuli, silmitses pesu, võttis väljavääna-
tud särgi ääre kahe näpu vahele. «Ohjoo, kjuuradi
poiss!» naeris valju häälega, «pjaha aisu sjees olema
tjeegema!»

«Kuradi vaimuhaige, tead,» kirus Ruts hiljem, kui
Eeriku pesu oli ka juba tekil kuivamas — üks nööri ots
ahtrimastis ja teine taavetis. «Mis temal minu pesuga
asja!» Ja edasi ütles ta juba väga ropusti.

Oli keskpäev. Päike seisis lumiste klippide* kohal, aga siin all oli siiski palav, sest täna polnud niisket udu ja pesu laperdas nõrgas pooltagatuules. Laev sõitis tühjalt ja ulatus kõrgele üle vee. Vint tagus õhku. Kui vindi üks tiib oli vees, siis teine samal ajal lõikas õhku.

Juba neljandat vahti sõideti nagu mägijärves. Tundus imelik, kuidas üldse siia pääseti, sest kaljud olid nii külgedel kui ka ees ja taga. Andis sõita, kuni mingi märgini jõuti, sest kaugused olid petlikud. Aga siis kalju nagu libises eest, jäi kõrvale ja ruumi oli küllalt. Mõni tuleboi. Terve trobikond norralaste kalakutreid. Kuigi neist vaevalt ükski oli pikem eesti neljamehe räimepaadist, oli kõigil tekk peal, kõrge püstasendis kajut, milles ka pikk mees võis püsti seista, ahtris popitsev mootor ja sappa seotud tilluke sõudepaat, mis, nina ees õieli, nagu kutsikas vana järel vadis. Mõnel veidi suuremal rippus sõidupaat taavetite küljes.

«Sarnasega tõmba või Ameerikasse, siia ei hakka ilm peale ega kedagi,» ütles Ruts. «On külje- või taganttuult, lapi puri ka püsti.»

Päike tegi eredavärvilised majade-tikukarbid mäekülgedel imelikult rõõmsaks. Tundus, nagu oleksid need mõne trolli mängukannid.

«Noh, tore küll?» küsis Ruts.

Suur inglane, sügavalt tekilastis — lauad ulatusid poolte mastideni, tuli vastu. Tagant sõitis mööda kiire rootsi mootorlaev. Siin oli tihe liiklemine. Tee ümber Lofootide polnud palju pikem, aga meri oli suur. Klippide vahel käis aga ainult paaris-kolmes kohas Atland peale — muidu sõida tervelt 360 miili, üheksa vahti, nagu piimapütis. Seetõttu tasus juba süte kokkuhoid üksi lootsile makstava summa. Muidugi polnud piimapütt alati nii sõbralik. Teati mitut juhtu, kus vool oli vedanud laeva vastu kaljusid ja see koos meestega oli nagu kaevu vajunud. Polnud ime, et lootside kulmud olid paksuks kasvanud, väiksemgi tähelepanematus sõidus, vale käik masinas või rike roolimehhanismis võis laeva uputada. Ja ühes kohas oli sõidutee siiski nii kitsas, et kaks tugevat madrust võisid otsad teine teiselt poolt maale visata.

Aga praegu oli ilm ilus, ruumi küllalt — kapten sillal.

* Klipp — kalju.

Ja loots usaldas kaardikambri kõrval lootsikajutis poolteisetunnise uinaku teha. Tromsø majadekobar tüürpoordis käändus uute, veest tõusvate mäehiiglaste varju. Lõunaoode oli söödud, pesu kuiv. Rutsil ilusasti hall — müü või lordile maha — ja kaks tulemeest lasksid pesul lausa ilu pärast tuules lehvida, ise ahtriluugil lesides. Oli vaba aeg ja nad ei lasknud ennast häirida möödakäivatest madrustest, ka tüürimeestega polnud neil mingit pistmist. Kell neli algas jälle vaht ja senikaua olid nad enda peremehed. Hagjas, paks madrus, tuli touruumist kitti viima ja kōditas Rutsi paljaid taldu.

«Käi eemale, kaigas!» Ruts tõukas jalaga. Kui läbi saamine oli hea, kutsusid tulemehed madruseid kaigasteks ja madrused tulemehi loomadeks.

Siis vaadati jälle lehvivat pesu, korstnast keerduvat laeva suitsujuga ja kumbki mõtles oma mõtteid.

Veel kaks vahti, siis jõudsid nad skääridest välja ja andsid Honningsvågis lootsi maha. Põhjameri oli pilvine, niiske ja tuult täis. Ööd polnud. Nad piirasid ümber Skandinaavia põhjanurga, rand nihkus kaugeemale, aga jäi siiski kogu ajaks tüürpoordi. Vaid paarist kohast kadus ta veejoone taha.

Norra, ikka veel Norra. — Seal vahel pidi olema ju ka kübeke Soomet. Ühe hommikuse vahi ajal tuli teine meister jälle juttu ajama.

«Minge vaatama, Venemaa,» ütles ta Eerikule.

Kui vaht sai mööda, ei viinud Eerik korraga toitu kambüüsist ruhvi, vaid käis paar-kolm korda toidu järel, ja nõudepesemisega oli samasugune asi. Ei tahtnud jääda seisma ja ainiti vahtima, seda oleks kõik tähele pannud. Aga niipalju kui käimise kõrvalt nägi, polnud midagi näha. Rand ei paistnud enam sama järsk kui fjordides, aga see oli hakanud juba Honningsvågist alanema ja Vene-Koola sulas muu Skandinaaviaga ühte.

Soomlane tuli laualastiga. Üleval Põhjamere pool ristlesid paar kalalaeva. Aga tüürpoordis oli Venemaa, ja lauad, mis vastu ujusid, näitasid, et ta elab.

Eeriku uni oli läinud. Polnud ööd, päike-rippus paar tundi merele lähemal ja hakkas siis madalas kaares uuesti itta nihkuma. Ruts norskas, vanal Mõntul olid gaasid, Keerd ja Buu-Buu rabelesid ja häälitseisid unes.

Kell oli üks, pool kaks. Alles kolmveerand neljaks tuleb Vihalemm äratama, siis peab tegema, nagu magaks. Eerikule kui nooremale oli antud ülemine koi, sinna oli raskem ronida, õhk oli halvem ja illuminaatorist nõrgus tormiga vett. Aga praegu poleks Eerik vahetanud oma koid ühegi teisega ruhvis. Aken oli otse päitsi kõrval, oli tarvis pöörata vaid pead ja Venemaa paistis.

Ja ta lebaski kogu aeg ühel küljel, silmad kohe vastu akent. Mõni tilluke majakasõrm, möödasõitev laev. Ja ikka seesama kauge, ühetooniline rand. Kas siis siin mõnda linna pole? Küllap on, aga need on lahtedes. Talle meenus Venemaa kooli seinakaardil — idapoolkeral. Seal oli ta nagu mingi määratu keha, ulatudes üle mandrite ühest ookeanist teiseni.

Aga üks vaht teise järel viis neid Sorokale lähemale. Paar korda päevas nihutati kellasid, et Ida-Euroopa ajale üle minna, ja poisid rääkisid, et propuski saab, kui templid raamatus on hästi selged.

Lõuna paiku oli «KAPELLA» Valge mere suus, Püha Nina juures. Kurss muudeti kagusse ja Venemaa paistis kahelt poolt. Aga kui Eerik vahist ära tuli, ei paistnud enam kummastki. See oli nagu narritamine. Öösel, õigemini sel ajal, kui päike rippus jälle veele lähemal, paistis maa uuesti ja varsti võeti ka loots peale.

— Vene loots! Ja sest hetkest alates tundus Eerikule, nagu oleks elu laevas mingi erilise pinge all. Võib-olla polnud teistel midagi, aga tema süda tagus.

Madalad lahed, kaks aurikut reidil laadimas, puulastidega praamid, vedurlaeva vile, kaugemal sadamasausus bager ja veel kaugemal udust väljaulatuv vabrikukorsten. Oli seal linn? Oli see Soroka? Ka mujal üle lahe venis aeglaselt udutompe, mis peitsid endasse maa kontuurid. Lõpuks ometi — Venemaa — töörahva riik! Ta tajus asju ja inimesi nagu läbi ebaühtlase loori, millest läbivaadatuna detailid ei paistnud enam silma. Ja kuna ta ei mõistnud vene keelt — koolis seda ju ei õpetatud —, siis tegi see nagu omakorda araks.

Ankur kolises sisse. Kaks musta vormi riietatud meest ja tüse, noor, lihtsalt rietatud naine tulid laeva. See viimane olevat arst, kuulis Eerik teistelt. Kõik fotoaparaadid tuli viia tüürimehe kätte — praegu polnudki neid rohkem kui kaptenil enesel ja kolmandal mehaanikul, kästi avada kõik lukud ja nii meeskonnal kui juht-

konnal koguneda midsippi. Ainult üks mehaanik võis jääda alla masinasse ja vana ise oli kajutis. Esimene tüürimees käis teise meesametniku ja arstiga laeva läbi.

Soriti raamatuid, assistendi Eestis ilmunud venekeelsed ajalehed lasti panna laeva väljumiseni pitseri alla. Arst soovitas Buu-Buule pehmemat kaeluserihma ja pikemat ketti. Teine ametnik seisis niikaua midsipis meeste juures. Suitsetati, aga õiget juttu polnud. Kolmas meister päris midagi vene keeles, püüdis vist naljagi teha, aga ametnik oli napisõnaline.

Aeg venis. Propuskid anti kaardikambris meeshaaval. Ametnik vahtis teravasti Eeriku nägu ja uuris mere-mehetönnistusele kleebitud pilti. Vihjas templile, mis oli küll tugevasti löödud, aga enne kokkupanemist polnud hästi ära kuivanud ja oli jätnud oma jälje esilehele. Propusk ise oli väike, hallivõitu paberile trükitud leheke venekeelsete tähtedega. Ta ei tundnudki neid kõiki, aga oma nime ja «KAPELLA» veeris siiski üles.

Assistent, teine tüürimees ja Ruts ei saanud propuskit. Kahel viimasel polnud templid korras, assistent jäeti aga küllap ilma Eestis trükitud venekeelsete ajalehtede pärast.

Vastu õhtut pukseeriti pooleldi lastis lätlane sadamast välja ja neid viidi asemele. «KAPELLA» tonnides laev võis siin ainult ruumilaadungi peale võtta. Suured puulodjad, umbes samasugused nagu Emajõel, laadisid laudu reidile viimiseks, paaril olid üleni peal katused — need olid kohandatud sadamatöölise korteriteks. Tagapool lõputuna näivad lauariidad, millede vahelt pugesisid läbi nupukalt konstrueeritud veokid. Šassii ja juht üleval, kõorem aga all rataste vahel. Ei mingit laadimist ega mahalaadimist. Veok sõidab parajalt valmislaotud koormale juurde, krabab paari kangiliigutusega lauad kõhu alla ja tuleb. Mahalaadimine käib sama lihtsalt.

«Vaata, kui hästi tehtud,» tähendas Eerik.

«Vahi jah, suu ammuli, sul propusk taskus,» urises Ruts mürgiselt, «aga mina maale ei saa. Tempel pole õige, lasku uuesti tembeldada?! Kurat! Ja mis asja seal maal!»

Madrustel oli askeldamist, luugid tuli lahti võtta, sest nüüdsama läks laadimiseks. Vintsidel lasti aur peale, poomid seati korda. Landgang anti maale, vahid asusid

selle juurde ja venelased, mehi ning naisi segamini, lasti ükshaaval laeva. «KAPELLA» tekk oli kõrge ja sild madal. Vahid toimisid nüüd samuti oma töölistega nagu toll ennist «KAPELLA» meestega. Paistis, et neil olid samuti oma tööproposkud.

Tööliste riidetust ei saanud küll võrrelda skandinaavia või inglise tööliste ühtlaste, praktiliste overallidega, kuid Eeriku omad katlakotad olid räbalamad. Ta ei öelnud Rutsile midagi, see oli niikuinii proposki pärast vimma täis.

Sõiduauto sõitis silda ja mingi ülem, rubeliku näoga noormees kinnises pintsakus läks laeva. Temalt proposkit ei küsitud.

«No mis sa kostad, kui lähed tollesamaga ütleme Marusja pärast riidu. Oled korra vaadanud komissari tüdrukut, maale ei lasta. Aga vat, meil Eestis, ma ise olen paarile, noh nii — ikka päris kõrge saksa prouale... Mõtlevad, meremehe asi, press järel. Kurat, tead, pärast on kõik nii ilusasti vait ja asi vask.»

Töölisi askeldas nüüd nende lähikonnas. Ruts viis Eeriku ahtrisse ja kirus siin edasi. — Võid sa siis, teinekord on eestlasi hulgas — ja kui teada saavad, et oled nende korra vastu...

Ent Eeriku armastus oli siiski tugev. Kui hakkas poistega koos maal käima, kurnas laitmise kiusuks mingi muljetesõel meelde ainult selle, mida Venemaast ei saadud laita. Või kui naised laadisidki lauad veidi hõredamalt soome põlistest sadamatöolistest ja laev jäi pisut viltu, mis sellest siis veel katki oli! Küllap vene oskustöölised tuleksid soomlastega võrdselt toime, aga neil muudki tegemist. Vene naised töötasid. Paljud prantsuse tüdrukud samal ajal istuvad kõrtsides ja müütavad oma ihu.

Lauavirnad, mitme kilomeetri ulatuses. Vahid, inglise ja venekeelsed plakatid — suitsetamine kõvasti keelatud. Vahiputkade juures telefon ja tulekustutamishahendid. Andis käia, enne kui lauavirnade vahelt linnakesse jõudis. Narvikist või Lödingenist minnes tundus see küll kehavõitu, kuid Eesti Mustveega laskis Soroka end julgesti võrrelda. Puumajad pikas reas kolme asulasse viiva peatee ääres. Puusild, kaljudel pahisev jõgi. Ses soises, kivirunkalises pinnases oli midagi soomelist.

Teede hargnemiskohas suur Lenini kuju, käega sadama poole näitamas. Tagasihoidlik, kuid seest päris mugav söögisaal — sööjaid oli palju ja toitu näis ka küllalt. Eerik kutsus poisse järele, et oleksid küsinud, palju toit maksab, aga poistel puudus hoog. Kõrtsi polnud, viinapood oli — vodkara polnud. Nad pöördusid terve kambaga tööliste klubisse, ikka suures summas koos nagu eritõug kalu tundmatus vees.

Ruumikas madal hoone pikkade koridoridega, ümber ehitatud endisest saevabriku kuurist. Aga toad korras ja hästi sisustatud. Jalutusruumis parteijuhtide büste, keset seina tabel eeskujulikkude tööliste piltide ja nimedega. Klubisse lasti neid takistamatult sisse. Sorisid venekeelseid ajakirju, mängisid kabet. Siis paluti neid kinno. Maksta polnud tarvis. Film käsitles Oktoobrirevolutsiooni sündmusi. «Propaganda plärts,» ütles Seltskonnategelane. — Eerik ei tahtnud hakata vaidlema.

Järgmisel öhtul tulid «KAPELLA» proposkiga mehed jälle. Noorukesed poisid mängisid klubiesisel platsil käsipalli. Eerik püüdis oma meestest organiseerida vastasmeeskonna. Samad mehed, kes Danzigi kõrtsis midagi ei hoolinud, olid nüüd arad, ütlesid, nad ei mõistvat. Lõpuks sai Eerik siiski neli-viis meest kokku. Oskasid küll. Venelased, kolme-neljateistkümnepäevased poisid, mängisid väga ausalt. Kui tekkis kahtlus piiri suhtes, jäeti alati õigus «KAPELLA» meestele, ja kui eestlased võitsid, hüüti braavo.

Päev edasi oli klubis tantsuõhtu. Aga sinna ei pääsenud eestlased sisse. Pilet maksis kakskümmend kopikat ja neil polnud ühelgi kopikat vene raha. Kirudes mindi laeva tagasi.

Pühapäeval — venelastel käis laadimistöö küll kogu aeg edasi — läks Eerik Keeruga juba hommikul vara välja. Hulkusid linna vahel, käisid paaris kaupluses, aga osta midagi ei saanud. Asju kauplustes oli, aga räagiti, et või kilo maksvat 15 rubla. Olgu kuidas tahes, ära nad elasid, sest klubis ja tänavatel olid inimesed küll lihtsalt, kuid päris korralikult riides ja õuedes lehvis rõõmsalt valge pesu.

Kõige parem maja linnas, valge kahekorruseline kivi-ehitus, oli lastekodu. Veranda, suured avarad aknad. Keerd oskas veidi vene keelt. Nad tahtsid sisse minna,

aga ilma arsti loata ei lastud. Läbi akende paistsid puh-
tad voodikesed ja mängivad lapsed.

«Näed, mõni asi neil ju päris hästi!» rõõmustas Eerik.

Kuna Sorokas ei saadud tantsida, siis polnud varsti
enam meest, kes Eerikuga vabal ajal oleks tahtnud
linna tulla. Tekipoiss proovis jälle oma atskoo uut
nõksu. Oli juba laadimise neljas päev, kaua ei saadud
enam sillast olla. Eerik otsustas üksi minna.

Kuid täna vahile propuskit näidates hakkas eba-
mugav. See madrus oli juba vähemalt kaheksa korda
võrrelnud ta päevapilti ja nägu. Viimaks pidi see ometi
meelde jääma. Ta polnud sellele varem mõelnud, aga
täna üksi minnes, kui Seltskonnategelast oma pläraga
polnud selja taga, tabas teda hirm nagu karilooma, kes
teiste hulgast eksinud. Polnud enam, kellega vaielda.
Karjas oli igauhel oma osa. Üks oli poolt, teine vastu,
aga kokku moodustasid siiski mingi kaitsva terviku.

Kui Eerik oli juba puuriitade vahel, kujutles ta iga
uue vahi silmis ühesugust umbusaldust nägevat... Ta
samm kiirenes iseenesest. Saaks lauavirnade vahelt
ära, näeb ehk linnas mõnda poissi, kellega viimati palli
mängisid. Need tundusid ju päris sõbralikud.

Aga lauavirnad katsid mitme ruutkilomeetrise ala,
pidi hoolega vaatama, et ära ei eksiks. Peatee hargnes
vasakule ja paremale ning andis käia, enne kui sai
väravani. Siin jälle propuski vaatamine ja kahtlev pilk.

Eerik pöördus ringi ja hakkas tagasi laeva minema.
Päike rippus juba jälle vee kohal ja lauavirnad õheta-
sid roostepunaselt. Laoplatstil oli kaks väravat. Eerik oli
neist mõlemast käinud ja ta valis nüüd selle, kus tema
mõtte järgi oli olnud leebem vahimees.

Aga täna oli väravas uus sõdur ja see uuris ta nägu
ning pilti veel õieti põhjalikult. Isa mahalaskmisest saa-
dik oli talle jäänud kõigi relvakandjate vastu alateadlik
hirm. Püüdes kätte saada endist, rohkem tuntud teed,
läks ta lauavirnade vahelt otse. Kuid laoplatstil oli nagu
suur labürint, päike oli madalas, ei paistnud siia alla ja
lõpuks ei mõistnud ta enam ka endist teed kätte leida.
Tal hakkas hirm — teelt kõrvaleminek oli ju keelatud,
ja kui teda siit tabatakse. — Ta pistis jooksma.

«Stoi,» karjus keegi otse ta selja taga. Eerik tõstis
automaatselt käed ja pööras ringi. Püssitoru oli temast
paari meetri kaugusel.

«Paidjom!» ütles vaht.

Eerik vahtis hirmunult ringi ega teadnud, mida teha.
Vaht näitas käega. Kui poiss ikka midagi ei taibanud,
võttis venelane püssi paremasse kätte, haaras vasakuga
poisi õlast, ja Eeriku käed ikka veel üleval, lükkas teda
riitade vahel edasi. Poiss oli hirmust kange ja peas oli
ainult üks mõte: kui ainult seekord veel pääseks.

Vaht kirus midagi oma keeles ja viis ta vahiputkasse.
«Ruki vnisl!» Aga Eerik ajas käed veel õieti sirgu —
teadis, et «ruki» on käed.

Vahid rääkisid midagi omavahel ja Eeriku taskud
otsiti läbi. Soome puss, taskurätt, meremehetunnistus
ja propusk, Liina kiri — kõik laoti ritta laua peale.

«Kus tikud on?» küsis nüüd teine vaht. Venelane pani
pulga suhu paberossiks. Nüüd Eerik taipas. «Njet,
njet!» oskas ta. Käed olid väsinud üleval hoidmisest,
ta oli nutu lähedal. Suitsetas rohkem poiste peale-
käimisel, ise paberosse ja tikke pole ostnud.

Lõpuks, kui taskud olid põhjalikult pahupidi pööra-
tud ja midagi ei leitud, kärgatas venelane jälle: ruki! —
Ikka Eerik ei tajbanud. Venelane võttis ta käed ja tõm-
bas alla. Davolna! Käed olid valgunud verest tühjaks,
tundus, nagu poleks neid enam otsas. Siis võeti telefoni-
ühendus. Pärast ärakella rääkisid mehed omavahel,
vihjasid arreteeritule, teine läks välja. Eerik seisis,
vaht istus, märkides midagi taskuraamatusse.

Aeg seisis paigal. Eerik heitis värgsi pilgu oma käe-
kellale, see ei nihkunud üldse. Väljas olid kellegi sam-
mud. Kui Jüris või keegi «KAPELLALT» siit mööda
läheks, nad ei jätaks teda venelaste kätte. Kui ainult
veel siit pääseks...

Viimaks tuli keegi pikk erarõivais noormees. Eerik
nägi ta nägu, kui noormees ratta vahiputka seinale äärde
asetas. Püssimees võttis valvelseisangu, ja ilma et vöö-
ras midagi oleks küsinud, hakkas sorima Eeriku pabe-
reid ja Liina kirja. Kiri oli süütu, jumalast ja oxfordi-
liikumisest. Mees silmitses poissi teravalt ja ütles selges
eesti keeles:

«Mis te hulgate öösi laoplatstil. Kas te ei tea, et see
on keelatud. Suitsetate, mis?»

Eerik rääkis puhtast südamest üles, et ta nüüd laevas
on hakanud veidi tõmbama, kui poisid just pakuvad,
aga ise ei osta.

«Kes teil see Liina on? Pruut?» muigas tšekist, nagu Eerik teda mõttes nimetas.

Poiss kogeles midagi jaatusetaolist. Teine, taibates, et tegu on vaid tavalise teelt eksinud noorukesega, seletas midagi naerdes vahtidele. Eerikule anti puss, kirjad ja propusk tagasi ja ta võis minna. Vaht saatis teda kuni sillani.

Saades tagasi laevale, nõjatus Eerik uimasena reelingu toele. Püssimees silla teises otsas pöördus ringi ja kadus lauavirnade vahele.

Eerik ei rääkinud oma seiklusest kellelegi, kuid ei julgenud sestpeale enam üksi maale minna. Ta nõjatus kaua veel reelingu toele. Kell oli kolmveerand üks, päike oli ligi veepiiri. Vintsid seisis, venelased tegid oma öist puhke- ja söögitundi, naistepraami ümmargune korstnajupp teispool kaid ajas suitsu. Riisik, vahimadrus, tukkus kambüüsis, ahtris kuuldus kaardimängimise juures vandumist.

Nüüd, pärast suurt hirmu oli poisi pea tühi. Kui poleks taibanud õigel ajal käsi üles ajada... Ruka on käsi, ruki — käed... Kadunud, kust teised teda otsida teavad.

Töölised tulid jälle laeva, vaht seisis redeli juures — propuskid! Nupukalt konstrueeritud veokid kõristasid lauakoormaid sadamasse, pootsmanni pea paistis ahtritrepil, tüürimehed tulid välja. Keegi punase rätiga naine laskis ahtrivintsile auru peale. Vajutas kangile — hiiu-hei — trossid naksatasid pingule, lauakoorem kõikus üleval õhus luugi kohal, paar planku libises välja ja kukkus tekile. Salkkond mehi töötas vööris. Naised ruttasid, jooksid, aga sinne töö paistis neile harjumatu. Kui koorem ahtriluugist alla lõngerdas, vajus see teistele laudadele küljeli ja oli tegemist, enne kui trossid laudade alt kätte saadi. «Veera! Veera!» vehiti vintsil seisvale naisele.

Messboi tuli ruhvist. Tal ei vedanud kaardimängus, nüüd paar õhtut järgemööda oli ta juba kaotanud teki- poisile sada marka. See oli norm, rohkem ei võtnud raha ruhvi kaasa. Muidu riskis ta naistega — nii nooruke nagu ta oli — ja nendega vedas tal ka rohkem.

«Noh. Kannu-poiss, mis sa vene naistest vahid. Tule, ma näitan sulle.»

Köögipersonali kajut oli midsipis. Messboi koi oli

ülal, kokal all. Seinad tihedasti täis prantsuse ajakirjadest lõigatud pilte, igaüks kinnitatud hoolikalt nelja knopkaga.

«Noh, mis sa arvad, teine asi. Kurat, naistega peab oskama ümber käia, naine tahab hoolt. Siis on tal alles õige maitse. Kui sa naise aga tööle ajad, on vormid ja peenem erutus kohe kadunud. Tsst!»

Messboi pilgutas silmi ja otsis koi ning seina vahele peidetud miniatuurformaadis raamatukese.

«Noh, mis sa arvad, selle oleks toll küll mälestuseks võtnud. Kaksikümmend viis franki. Vahi, mees — teine õhk, teine elu. Puusad, rinnad — üks võte, tead! Noh, ühe otsa me Prantsusmaale ikka ära teeme.»

TORM

Tuul oli loodest. Ta mühises pikkade, paisuvate sõõmudega alla mööda merd, kobrutas üles veemasse ja surus need vastu Koola poolsaare tühje, kaljuseid randu. Taevast oli üksainus urisev lõõtsasuu. Polnud pilvi ega päikest, oli vaid tuul, hall määratu kosk, mis ülevalt Jäämerelt pahises. Venelased olid ladunud seegi kord ruumilasti hõredalt ja et saada standardite arvu kätte, ajanud tekilaadungi ülemise sillani. Raskuspunkt nihkus kõrgemale, meri ajas tüürpoordkülje lauad soolast merevett täis, need vettisid ja laev kaldus paremale viltu. Aga kuna torm oli samuti rohkem parema hõlma pealt, takerdus ta mõnikord laeva taha ja lükkas selle sama nurga all vasemale.

«Läheb jälle!» karjus Ruts. «Hoia eest!»

Ülevalt pahmas alla laeva põhja läbi restide mitu toobritäit vett. Laine lõi poolte mastideni, nina oli sügavalt vees. Vint ahtris rapeldas närviliselt tühja õhku. Aur, leidmata masinas tööd, pahises välja kaitseventiilidest. Laev peatus, taarus ja kaldus uuesti paremale. Raudroobid prantsatasid põrandale, raske alas, kahe mehe tõsta, kolises ühest tuleruumi äärest teise.

«Hoia sääred!» karjus Ruts.

Juba oli nina üleval ja ahter vees. Täistuurid olid peal, ja kuna laev seisis, muutus surve vinđi tiibadele äkki mitmekordseks. Masin pahmis suurte sõõmudega auru, manomeeter tuleruumis oma järskude tõusude ja

langustega näitas nagu rängalt haige inimese palavikukurvi. Auru oli raske hoida, aga sillalt kästi panna kõik jõud peale, sest logi näitas veel ainult kuus miili vahis. Aeglasema käiguga poleks laev enam rooli kuulnud. Sadamat, kuhu varju minna, polnud ja ta võis neid külgepidi kaljudele peksta.

Kahel mehel oli ahjudega niipalju tööd, et musserit ei jõutud vahi ajal üles anda, see tuli pärast oma vabast ajast sikutada. Oli hea, kui söed jõuti ees hoida ja auruga saadi kuidagi hakkama. Nad lõristasid märgi süsi ja viskasid ahjudesse. Ahjud aga põiksid eest, labidad kolksatasid vastu pelti. Iga uue kühvliäie pärast tuli nagu mäekallakut pidi üles ronida. Pakpoordkatlast lekkis keskmine ahi, seal võis hoida ainult poole tuld. Kogu tähelepanu tuli pöörata viiele tervele.

Jälle pahmatas ülevalt vett ja laev pöördus tüürpoordi tagasi. Alasi tegi tiire ühest tuleruumi äärest teise.

Tund, poolteist, kaks. Ühtlane, lakkamatu pingutus auru pärast. Eerik tegi mis suutis, ka Rutsile oli asi tõsine. Ta ei kirunud enam, vaid jaotas ettenägelikult oma hiigla jõu vahi neljale tunnile. Ülevallalt nõuti auru juurde. Ta ei hakanud rabelema, uskus, et teab paremini kui need seal sillal, mis katlad suutsid.

«Mine vaata kella!» ütles ta vahetevahel Erikule. Ta ise usaldas ennast rohkem tuleruumi.

Meister tõi käsu võtta süsi tüürpoordist, laeva kalde-nurk paremale oli suurem. Süsi polnud kummaski enam üleliia. Järg punkris oli, jõudnud juba kaugele, tuli visata kaks korda, enne punkriaugu ette ja sealt tuleruumi. Purjus petrooleumitattina taarus ja suitses laevakaare küljes. Kuna punkri põhi oli kitsas, ei saanud poiss ringi keerata ja viskas üle pea. Meri nagu hiiglaloom küünistas oma käppadega teisel pool seina, püüdis sisse pääseda, pörutas vastu raudplaate ja pani kogu laeva värisema. Eeriku süda läks äkki pahaks. tuli paar lonksu okset. Rohkem ei tulnud, ta ei teadnud isegi, oli see hirmust või merehaigusest. Töö tahtis teha, pidi saama söed kähku tuleruumi, Rutsile läks sinna abi vaja. Ta polnud enam hädapude, lihased olid muutunud hulga sitkemaks. Korra sööstis pähe tilluke üürikas armutuba Tallinnas, kus nad emaga mineval

talvel olid elanud. Kuid see tundus nii kauge ning kättesaamatu ja ta andis jälle sütele pihta.

Viimaks ometi sai vaht läbi ja ka musser üle parda. Läks ilma rennita, sest meri oleks renni kus seda ja teist viinud.

Madrused olid kõik väljas, tulemeeste ruhvis magasid Mõntu ja Keerd. Ahter tõusis ja vajus nagu haardamite otsas. Plekktaldrikud ja kruusid rallasid kapis, pink oli ümber kukkunud ja tagus ühest seinast teise. Aga mehed norskasid valjult. Nende pikad, higist ja söetolmust läbisöödud ninad venisid ahtri kukkudes veidi kõrgemale, käed vahetevahel haarasid nagu midagi ja laeva uuesti tõustes pressisid nende kehad tugevasti vastu koikotte. Buu-Buu oli klammerdunud oma pere-mehe jalutsisse ja laskis vahetevahel kuuldavale hirmunud kurguhäälset kisa.

«Vait, pärdik!» kätatas Ruts. «Mülletis,» ütles ta siis asjalikult. «Aga sügisel pimedaga veel hullem — praegu kogu aja valge väljas, näed, kust sa kinni saad võtta.»

Ta sidus pingi kinni ja toppis puuvillanarmaid illuminaatori vahele, kust vahetevahel ahtri vajudes vett sisse pressis.

Eerik, heites selili koisse, pidi kahe käega kinni hoidma, et välja ei lendaks. Ta imestas, kuidas Keerd all kois võis magada. Sellesama mõttega ta ise uinus.

Ärkas prahmaka peale, mis pani kogu laeva väbi-sema. Ja enne kui ta väsimusest, pingutusest ja vähesest unest pondunud laud jõudsid uuesti kinni vajuda, tuli pootsman ja kiskus nad maast lahti.

«Midsipis lõi sisse. Kähku!»

Kõik neli kargasid koidest ja tõmbasid tunked selga. Tulemeestel polnud säärikuid ega vihmakuubi.

«Touruumi! Touruumi!» karjus pootsman. Tuul kiskus hääle suust ja ta pidi mehi lükkama.

Midsipi raske tammeuks oli purunenud pilbasteks. Siefi kajuti plüüsvaibad rullusid vees nagu pesunartsud. Osa lainest oli pladisenud alla masinasse. Kuumad silindrikatted ajasid aurutossu.

Mitmekordne present kisti tühja ukseaugu ette ja hakati laadungi plankudest uut hädaust kokku taguma.

Riisik oli roolis. Ta oli rahulik poiss ja mõistis paremini kui teised pareerida mere hoope. Kapten seisis roolimehe kõrval. «KAPELLA» nina oli vastu tuult,

kurssi ei saanud enam hoida. Teriberka sadamasse oli 50 miili, polnud mõtetki sinna varju pääsemiseks.

Raadioteate järgi pidi olema kuue-seitsmepalline tuul, nüüd aga paisus tugevamaks kui mõni hilissügisene maru. Siinsamas Koola kandis ta peksis talvel «URANUSE» põhja. «KAPELLA» oli aga alles kümneaastane laev ja kindlustussumma oli pigem alla kui üle. Kuigi Jüris oli mõnikord pannud kõik ühele kaardile, polnud ta sellele mängule mõelnud. Sarnane asi tahab pikka kavatsemist. Uduga kusagil Ahvenamaa kaljudel, et inimestega õnnetusi ei juhtuks...

«Võtke tüürpoordi!»

«Tüürpoordi!» kordas madrus ja pööras ratast. Kapten nende kolme-nelja aasta jooksul, mis oli abielus, nõudis nii eneselt kui juhtkonnalt, et ka tormi aegu poleks laskutud meestega familiaarsustesse. Säärane kord hoidis mehed käsuvalmis.

Terve mägi vajus laevale peale. Vöörilast vajus vee alla, lainehari tuiskas vastu tollipaksusi roolikambri klaase, mis hädapärast veel hoopi talusid. Aga paar-kolm niisugust tõuget ja siis pühib meri silla minema.

Jüris haaras ise rooliratta ja käskis madrust kutsuda üles teise tüürimehe, kes ühtlasi ka raadiooperaatori kohuseid täitis. Süüdvestris ja kummisaabastes, üleni vett tilkuv tüürimees avas alttuule roolikambri ukse. Riisik, kes oli selle paari minutiga märjaks saanud, võttis uuesti ratta.

«Kuidas midsipis? On uks nüüd terve?»

«Saab, härra kapten.»

«Niipea kui jõuate, hakkate andma vöörilast laadungit üle poordi. Vint rohkem vette. Süsi on vähe ja kui ta päeva veel kestab, siis oleme kaldal. Venelastega saite ühenduse?»

«Käsivad sõita sadamasse varju.»

«Seda ma arvasin. Andke SOS. Appi meile siin keegi paugupealt ei tule, aga et pärast poleks ütlemist laadungi pärast.»

Kapten saatis ka Riisiku alla teistele appi, jäi ise rooli. Kogu juhtkond ja meeskond oli väljas peale vahikütiate tuleruumis ja siefi masinas. Vana Tānak ja pootsman ees, hoides kinni trossidest, ronisid nad üle lauakuhila, kadusid vahel rinnuni, vahel üleni vette, kuid vööri tõustes veest olid kõik üheksateist alles. Osa

mehi sidusid end pealtnuule laadungitugede külge. Pootsman lõi esiteks ettevaatlikult ees ninas paar-kolm sidetrossi lahti, need hüppasid keskelt kahele poole ja jäid rippuma üle parda — terve esiosa tekilaadungi mere võimusesse andmine oleks võinud kallutada laeva küljeli. Ja siis, juhitud punetavaist kätest, hakkasid lauad merde kaduma.

Varem madrusena oli Jüris teinud sama tööd, mis mehed praegu tegid. Ta teadis, mis see tähendab. Kui ta rooliratta tagant õiendas vaatama neid külmas vees läbiligunenud kogusid, kes, nõõrid järel, pärast lainet laadungil lõmitasid, hakkas tal neist kõigist hale. Missugune neist nüüd seal tüürimees või missugune madrus, missugune trimmer või meister. Praegu kõik riskisid ühevõrra eluga ning klassi- ja palgavahed tundusid ülekohtused. Vanal Tānakul oli neli last, kõik käisid koolis, pootsmanil samuti neli ja Mõntul viis. Temal oli üksainus. Ta teadis, et kui praegu laev oleks alt vajunud ja iga mees poleks jõudnud haarata muud kui lauatuiki, siis tema oleks suutnud hoida ennast kõige kauem vee peal.

Ta helistas alla masinasse.

«Sief — jaah? Õelge vahitrimmerile, et ta läheks vööri ja kutsuks esimese tüürimehe sillale!»

Vihalemm karjus käsu Tānakule kõrva. Vanamees vaatas korra üles, andis plangu tuule kätte ja tuli. Ta turi oli kumeras ja ta hingeldas tugevasti, kui treppidest üles sai.

«Seiske roolis. Hoidke nii teist külge pidi, muidu võib lüüa lauad vindi ette. Ma lähen vaatan, kuidas neil läheb.»

Ta võttis õlikuue, surus nahkkindad kätte ja pressis end läbi veetuisu teiste sekka. Tüürimehed ja pootsman kartsid, et tuleb ütlemist, ja ka mehed panid tööle juurde. Aga vana ei öelnud midagi — hakkas samuti nagu kõik teised laudu üle parda viskama. Ta oli puhanud ja suutis teha kahe Tānaku töö.

— Vana ise, mõtles pootsman, kui lõi uue trossi lahti.

Ent siis mühises määratu laine üle laadungi. Mehed kummardusid alla ja katsusid haarata, kust keegi sai. Kuid pind nende jalge all hakkas libisema. Kostis pragin, alttuule küljetoed murdusid, laev kaldus pool-küljeli ja kolmandik vööri-laadungist läks üle parda.

Kaptenile lõi midagi vastu pead. Hoop oli küll tugev, aga ta ei kaotanud teadvust ja püüdis millestki kinni krabada. Must, raske vesi, lauad. Mingi asi jäi talle kämbla vahele. Ta mõistis — tross. Haaras sellest mõlema käega ja laeva uuesti otse pöördudes kiskus vaier ta läbi lauapudru veepinnale. Ta rebis ennast poordile ja sealt allesjäänud laudadele. Esiteks tundus, nagu oleksid kõik mehed alles. Aga kaks puudusid. Üks pealttuuletugedest, mille külge olid ennast sidunud teine tüürimees ja kütja Ruts, oli murdunud ja viinud mehed kaasa.

Täna sillal andis laevale tagasikäigu. See oli ohtlik vindi pärast. Aga niikaugale kui silm võttis, polnud midagi näha peale lainetel ulpiva lauaräga.

«Kaks,» ütles pootsman ja «KAPELLA» hakkas ennast jälle poolvastutuult ajama.

«Pihta saanud, härra kapten!» Jürise süüdvestri alt nõrgus verd.

«Sai veel keegi viga, poisid?» hüüdis Jüris.

Vihalemm oli väänanud jala ja Riisikul oli murdunud rangluu. Ta laskis nad salongi viia. Vööris polnud enam suurt tegemist. Toed olid murdunud, trossid ripnesid mööda külgi. Laine uhtus ühe standardi teise järel üle parda. Pootshaagid toodi välja ja aidati takka.

Jüris läks salongi ja sidus kõigepealt kinni oma peahaava. Siis asus meeste kallale. Ta ei teadnud arstiasjandusest palju, aga esimest abi mõistis anda.

«Noh, poisid» — ta ütles jälle poisid — «Petersonil ja Väinal läks halvemini. Teist saavad veel mehed, kui peaksime siit pääsema.»

KREMATORIUM

See oli läbi-läbi õnnetu reis. Norras, Tromsøs, võeti küll kõva punker peale, aga nad said Shetlandi juures uuesti tuult ja sütest ei piisanud Newportini. Tuli pöörduda Šotimaale, Ardrossani, uue punkri järele. Söetipi all läks kiiresti ja taheti õhtuse tõusuga välja saada. Loots ja vana ise olid sillal, Riisik roolis. Masinas oli teise meistri vaht ja Keerd, trimmer, märkis käike. Oli õhtu, sadas peenikest vihma. «KAPELLA» istus rohkem tagumise otsa peal, ahtri tekilast oli poolenisti alles.

Puksiirtross tõmbus pingule, laeval enesel oli peal tasane käik ja ettevaatlikult möödus ta vanarauda losivast kreeklasest. Täna kahe madrusega oli vööris, kolmas tüürimees ahtripuubil.

Roolimees võttis vasemale ja lootis andis pool-tagasi. Ent meister all läks segi, andis poolkäigu edasi. Laeva hoog ei vaibunud, lootis sillal lükkas telegraafi närviselt kõige äärmisse hambasse: täis-tagasi. Mehaanik telegraafiga kordas käsu õigesti, kuid tegelikult suurendas endist viga. Samas märkas ta küll oma eksitust ja andis ka masinale täis-tagasi. — Ah sa raibe, vandus ta tasakesi. Keerd oli tahvlile kirjutanud käigud õigesti, paistis, et poiss ei märganud midagi. No mis siis ikka, rahustas end mehaanik ja pani tagasikäigule kõvad tuurid peale. Tekil juba märgati, et kokkupõrge on vältimatu. Vana pootsman jooksis ninasse ja hoidis korkvendrit, maalt vehiti kätega, tagasi, tagasi! Tühja laeva oleksid vindi tagasilöögid suutnud veel ehk takistada, nüüd oli aga inerts liiga suur, laev jooksis aeglaselt, aga otse ninapidi vastu tsementkaid. Oli tunda tasast tõuget, pragin, mehed nõksatasid korraks ettepoole. Laev peatus ja hakkas siis õige aeglaselt nihkuma kaist uuesti kaugemale. «Blady!» kirus lootis ja andis masinasse stopp. Alguses ei paistnud muud kahju, kui et vender, mida hoidis pootsman, oli ilusasti pooleks. Aga kui Täna läks alla vaatama, oli ketikasti alune jooksnud juba pooleni vett täis. Täav ällpool veepinda oli mõlkiis, paksud raudplaadid olid pragusid täis rebenenud.

Täav oli veekindlate vaheseintega eraldatud muust laevast. Häda polnud suur, aga sekeldusi tuli palju. Kindlustusseltsi esindajad, ülekuulamine, protokollid. Mehaaniku paberid olid korras ja mees polnud purjus. Keerd oli tahvlile kõik õigesti märkinud ja kaldalolijad teadsid tunnistada, et tagasikäik oli tõesti peal olnud. Loeti õnnetuseks, kindlustusselts maksis kulud. Siinsamas Ardrossanis pani tuuker ninale ajutise presentplaastri peale, mis seestpoolt tsementeeriti, nii et lubati välja sõita ja Newportis pärast lossimist läks laev dokki.

Kindlustusselts maksis küll avarii — see väike kõks tähendas kaks ja pool miljonit. Raha läks firma «Sheriff Dry Docks'ile», meeste palgad aga laeva dokisolemise ajal tuli Jürisel omast taskust maksta. Veel rohkem

tähendasid need 450 naela, mis läksid kaduma dokis viidetud poole kuu eest. Lepingu järgi maksid venelased ainult selle aja eest, mis laev oli sõidus — laadimas, lossimas või söetipi all. Miilide miinimum ööpäeva kohta oli välja arvestatud.

Õieti oleks kogu kahju pidanud kandma esimene meister. Seaduse järgi peab manööverdamise aegu kapten olema sillal ja esimene meister masinas. Kuid sief oli haige, praavitas end meremeeste kõige enam proovitud arstimiga ja laskis paberitel sõita.

Lihaval heasüdamlikul siefil oli muresid, millest keegi ei teadnud. Esimene naine suri, teisest läks lahku. Ta polnud mees, kes oma asja oleks kõrtsilaua taga kurnud. Sõpradel olid hambad suus. Kajutis kapis oli pudelitagavara, sinna uppusid tasapisi kõik mured ja polnud karta, et midagi oleks tagasi kaldale loksunud.

Kuigi ta laskis paberitel sõita ja jättis töö juhtimise teisele meistrile, tundis ta masinat hästi ja kogu pika meistriaaja jooksul polnud tal ühtki prohmakat juhtunud. Ta ei viinud vahel nädala jooksul jalga masinasse, aga kui midagi korrast ära oli, aimas ta nagu seda ja laskis vea kõrvaldada. Nüüdne prohmakas viis ta tasakaalust välja. Ta hellik sisetunne ütles, et oleks pidanud vanale kulud välja maksma. Ta polnud päris rahadeta mees. See tasane, püsiv uim, mille all ta ennast hoidis, maksis küll kenakese summa, aga muu peale ta ei kulutanud ja palk oli suur. Ta oli tulnudki «KAPELLALE» sellepärast, et Jüris ei kannatanud joodikuid, nii ei saanud ta lasta ennast ülekäte minna ja raha jäi rohkem järele. Aastat kaks mõtles ta veel sõita, siis ostab Haapsallu maja. Ent nüüd? On ju teada, kuidas Jüris sai oma varanduse. Aga neis asjus tahab ta oma südame puhta hoida. Sief hakkas käima ise all masinas tööl, ronis kateldesse. Kuid ta keha polnud pingutustega enam harjunud, lõtv õlleliha ajas ülemäära higi välja. Ta külmetas, võttis oma alatist iga haiguse rohtu sisse ja määris peale, aga enam ei aidanud. Kapten sõidutas ta Cardiffi haiglasse. Viie päeva pärast tuli telegramm — «KAPELLA» esimene meister oli surnud.

See oli omapärane testament, mis ta järele jättis. Testamendi täitmise usaldas Jürisele. Raha — 540 naela on «Midlandi» pangas, sealt kuulub kaptenile 250 naela avarii kahjude tasuks, 100 naela parandab ta ühele

suguhaiguste vastu võitlemise seltsile ja mis üle jääb, selle eest tuleb talle matused korraldada. Laip põletada Cardiffi krematooriumis ja tuhk puistata Põhjamerre, mida ta eluaja jooksul on kõige rohkem sõitnud. Mees-tele korraldada kapteni äranägemist mööda matusepidu ja «Vabas Rahvas» avaldada surmakuulutus. Sugulasi ja omakseid, kui tal neid oli, ei mainitud.

Jüris võttis ära endale määratud raha. Ta oli saatnud uppunud tüürimehe ja tulemehe vanemaile meeste aastapalga, uued mehed tuli Eestist asemele tellida, laeva seisuaeg maksis. Muidugi, oleks sief olnud ise all, poleks seda prohmakat tulnud. Ent tal oli siiski pisut piinlik. Pidas siefi tossikeseks, aga näed, aus mees.

Suruõhuhaamrid tärisesid vööris, kraana vinnas kõvera, tonnise täävi üles taeva alla ja laskis ta siis paranduskuuri lõõtsade ette. Dokipumbad kiskusid igal hommikul kuivaks läbi väravate doki põhja nõrgunud vee. Nüüd oli ka oma meestel tööd palju. Laev tuli alt kuni veejooneni värvida. Masinas mõlemad katlad lasti kuivaks ja tulemeestel oli käsil kõva katlakivi kloppimine. Teine meister püüdis pärast seda prohmakat eriti kraps olla — kartis koha pärast.

Jüris andis meestele matusepühad.

Ühel juulikuul reedel 1929. a. põletati Cardiffi krematooriumis eesti kaubauriku esimese meistri laip. Newportis võttis sel ajal süsi Portugali viimiseks väike tuhandetonnine eesti aurik «IIDA». Sealt sõitsid matusele kapten, kapteni proua ja esimene meister. «KAPELLALT» läksid kõik mehed peale kolmanda tüüri.

Kapten jagas raudteepiletid — kõik teine klass. Kolmveerand tundi sai sõita, siis oldi Cardiffis. Haigla kabelis võeti kirst lahti. Köhnaks, nii köhnaks oli jäänud sief, et raske oli teda ära tunda. Haigus oli võtnud õlleliha ja kollane nahk tõmbus kontide ümber kokku. Koolnu pikaks veninud nina ulatus nagu pruun luisk silmakoobaste vahelt välja.

Kolm pärga — Cardiffi Eesti konsulaadilt, «IIDA» kapteni proualt ja üks, kõige suurem, «KAPELLA» kaptenilt, juht- ja meeskonnalt.

«Aga tead, me oleksime pidanud tulemeeste nimel ka eraldi veel ühe panema,» sosistas Seltskonnategelane Keerule kõrva.

«Vaimuhaige! Mine too siis, kust sa selle võtad,»

soistas Keerd pahaselt vastu, sest «IIDA» kapteni noor priske proua nuttis, mehed võtsid ennast poolsõõri ja kileda häälega ning sirge seitliga soome meremisjonär hakkas matusetalitust pidama.

«Nüüd laulame üheskoos — «Las' ma läen».»

Lauluraamat oli esimese tüürimehe Täna käes, see ütles sõnu ja võttis ka hääle üles. Alguses laulsid nad «IIDA» kapteni prouaga päris kahekesi, aga siis laskis Seltskonnategelane lahti oma ilusa tenori ja teiste meeste jorinaid ühines kord-korralt sinna sekka.

Siis pidas vennasrahva misjonär oma soomekeelse kõne, mida mehed mõneti taipasid.

«Ja Issand Jeesus Kristus tuli ning kõndis vee peal. Ja Jumala vägi oli temas ja ta ei kartnud surma.

... Eesti kaubaaurikut «KAPELLA» tabasid ühtejärge mitu rasket õnnetust. Põhja-Jäämere tormis on ta kaotanud osa oma lastist ja kaks meest, teise tüürimehe — raadiooperaatori Herbert Petersoni ja tulemehe Rudolf Väina... Ja nüüd kutsus Issand ka esimese meistri Peeter Mikkau oma armu sisse. Inimese liha on kui lilleke ja ta maapealne elu...

Issanda Jeesuse Kristuse nimel... seepärast ma matan sinu... ja ei mitte merede tormidesse nagu su kaks kaaslast, vaid maa mulda...

Mullast oleme kõik võetud ja mullaks peame kõik jälle saama.»

Meeste näod tumenesid ja pead langesid allapoole. Siis võttis kapten koolnust paar pilti, kirsi kruviti kinni ja tõsteti suurele mustale, kinnisele sõidukile. Matuselised istusid autodesse — kõik oli tellitud — ja aeglasel sõidul veereti linnast välja, krematoorium pidi asuma Cardiffist paarikümne miili kaugusel.

Tulemehed istusid viimases, seitsmendas autos — peale Mõntu, kes oli nagu enam ja sõitis pootsmanni ning assistendi kambas.

Eerik istus Keeru kõrval, see oli nüüd ülendatud trimmerist kütjaks ja nad olid ühe vahi mehed. Viha-lemm ja uus, Eestist kohale tellitud trimmer Anupõld istusid vastas. Seltskonnategelane istus autojuhi kõrval.

«Ülikool,» tähendas Vihalemm, vihjates avarale platsile ja suurele uhkele majaderühmale. Ta oli varem olnud Cardiffis. Aga ka Keerd oli olnud Cardiffis.

«Vaimuhaige! Ülikool! Inglismaal polegi ülikoole, Inglismaal on kolledžid. Börs!»

«Ise oled börs!»

Uus trimmer naeratas andekspaluvalt. Ta polnud veel kuskil olnud. Ja üldse paistis ta imelik poiss olevat. Suurte kätega, suure pea ja kitsaste pruunide pilusilmadega. Masin huvitas teda niivõrd, et ta teadis juba selle lühikese ajaga masina ventiilidest rohkem kui Eerik. Ta oskas käsitseda puurmasinat ja rauatreipinki, paari päevaga oli juba saanud assistendi paremaks käeks. Kaasas oli tal väike, pudelist kokkumeisterdatud detektoraparaat. Kui tõmbasid «päitsed» pähe, kuulis meeshaaval päris kenasti. Anupõllul näis oma aparaadi pärast piinlik olevat. Kui raha on ja aega juhtub, siis teeb uue, lampide ja valjuhääldajaga. Sarnast ju küll ei saa nagu raadiokajutis, aga ka vähemaga kuuleb — merel hea selge õhk.

Eerikul oli Rutsist puudus. Kui teine meister oli käskinud Eestisse vanematele saatmiseks Rutsi asjad pakkida, siis see töö iseenesest oli tema kaela langenud. Paljude seda varandust — üks uuem ülikond, sinine suvepalitu, sama, mille pärast Keerd oli kannatanud, taldrik, kruus, paar piipu ja all masinas katlakotad — neid ei sündinud saatagi. Kastist prantsuse žurnaalide vahelt leidis paar armastuskirja ja tüdrukude pildi. Ühel ümbrikul oli tagasiaadress. Kirjad pani ta Inglismaal posti, teised asjad viis esimese tüürimehe kätte. Vana Täna jättis žurnaalid nimekirjast välja — pornograafilise sisu pärast poleks toll neid läbi lasknud.

«Tahate endale?» küsis tüürimees.

Ja nii jäidki need neli «Le Parisien'i» Rutsist Eerikule. Lehtede vahel oli tubakapuru. Mõnda figuuri oli Ruts ilustanud tindipliiatsiga ja kirjutanud eestikeelsed märkused juurde.

Mõnikord vabavahi tundidel kois või seltsis linnas käies oli pudenenud Rutsilt üht-teist ta elust. Saaremaa poiss, Karalast. Veerand puumaakohta, vend oli vanem ja võttis naise. Mis sa veerandist enam jagad. Oleks seal siis õiget merdki. Kurna sügise läbi võrkudega, paar tursapoega, mõni lestasaba ja pool tündrit siigu, millega sa seal naist-last toidad-katad. Käis Tallinnas puutööl. Polnud viga, teinekord teenis päris kenasti, aga tulid sügisel koju — laadapäevad, mardi-

päevad, jõulupühad, teinekord läks käest joomaks. Maja palgid ostis ta siiski ära ja tüdrukuga olid asjad kindlad. Mõtles, tuleb laeva, teenib aastat-poolteist, siis läheb koju, ehitab plekk-katusega maja ja kahhelahjud sisse — sarnase, kus võib mõne pisikese käsipoe oma küla jaoks käima lasta. Aga nüüd juba viies aasta — polnud ikka seda õiget raha ja tripperijandid tulid vahele — kuhu sa lähed. Tüdruk ootas ja kirjutas usinasti, siis jäid kirjad äkki katki ja oli kuulda sellist kõmu, et saanud lapse.

... Ja nüüd istus Rutsi kohal uus mees. See oli teistmoodi poiss. Anupõld on viie aasta pärast meister — veel paar aastat — sief. Olgu kord mis tahes, tsaarivalitsus, demokraatia või kommunism...

Ja siiski oli Eerikul Rutsist puudus nagu oma vennast.

Eesti loopealsed on vist kõige lausjamad paigad maailmas. Ka Inglismaa oli mäginine — mäed olid aga palju pehmemad kui Norras. Seljakutel niidud ja karjamaad, veiseid ja lambaid sõi paarisajameetrise kupli otsas. Metsa polnud. Ainult siin-seal majade ümber mõned lehtpuud.

«Said sa aru, mis see soomlane Rutsist ja tüürimehest rääkis?» küsis Vihalemm.

«Ristimata mehed laevas, üks õnnetus käib teise sisse,» ütles Keerd.

«Sa oled ka, kurat, täitsa lame inimene. Surm sõidab ees ja sina ajad möga.»

Siefi matuserongi viimases autos pidi minema pea-aegu tülik, sest Keerd omateada ei teinud mingit nalja. Sel ajal, kui misjonär rääkis, oli tal selline mõte tulnud ja pärast nagu oleks misjonär tõesti nõnda öelnud.

Ja tal oli õigus — Eerik oli ristimata. Purjelaevade kadumisega kadusid ka vanad kombid. Uus äri vaim oli karm ja asjalik. Ja kui mõne auriku pardal ristimist veel harrastati, siis oli see rohkem naljategemine.

Tornita kirikut meenutav tellisehitus lehtpuude keskel. Matuseliste autode karavan peatus, kirst kanti ruumidesse. Ka seestpoolt meenutas krematoorium kirikut, vaid pühakujud ja altar puudusid.

«KAPELLA» siefi ei takistanud enam miski tuhaks saamast. Aeglaselt kadus kolme pärjaga kirst eesriiete taha ja sealpool seinu tegi juba tuli oma töö.

Tagasisõidul Keerd seitsmendas autos selgitas, kuidas õieti näeb välja see protsess, mis toimub siefi lai-baga krematooriumi ahjus. — Kuumuse tõttu hakkavat surnu veri uuesti käima ja hing tulevat lühikeseks ajaks tagasi. Mõistus küll ei tulevat, olla sarnane looma olukord. Kõigepealt lükkab laip kirstu kaane pealt ja tõuseb istukile. Vehib kätega ja liigutab suud, nagu tahaks appi hüüda. Aga vat, mõistust pole ja sellepärast ei tule ka sõnad välja. Kui palavus tõuseb, siis mõnikord ajab surnud mees end püsti ja katsub paar sammu astuda. Ahju seinas on klaas, sealt läbi see elus mees, kes gaasituld tellib, saab kõik näha, mis sees sünnib. Teinekord surnu ajab ennast selle akna juurde, kraabib kätega seina ja jõllitab silmi.

«Tead, mees, sul lihtsalt puudub hingeline tasakaal.»

«Tasakaal! — Kask, «ANTONIA» madrus, nägi ise oma silmaga, kuidas sõber Helsingi krematooriumis põletati. Kask oli kõvade närvidega ja vaht arvas, et las vaatab. Aga näed, sest ajast on mehel närvid läbi. Merekoolis olid Kasel kõvad järjed sees, aga nüüd ainult lakub ega julge üksi püksikorra minna.

«Kui sa tal seal abiks käisid, siis ta selle jõmina sulle rääkis!»

Nüüd hakkas ka Seltskonnategelane omakorda Keerule appi. — «Ei, spiritistid, tead, noh räägivad, et hing ei lähe ihust kohe välja, vaid lehvib seal ümberkaudu nii umbes paar päeva. Surm, tead, see on tõsine asi. Inimene elab, aga näed, enam ei ela. Nagu Ruts oli. Kust sa tead, et ta ei istu siinsamas kusagil autos ja kuuleb kõik, mis me räägime. Palju asju on ilmas veel ära seletamata ja tervet seda taeva janti, mis papid räägivad, ei saa ka veel päris naeruks panna. Tead, meil Mändveres seltsi raamatukogus oli üks sarnane raamat, keegi doktor oli veel välja andnud. — Merel sõidab laev, tead, laev. — Järsku põmm — jäämäe otsa. Teine laev sõidab kurssi mööda, kapten istub kajutis ja imeb piipu. Äkki seisab ta ees valges riides naisterahvas. — Härra kapten, võtke otsekohe kurss NW en W 3/4 W. Tunni aja pärast on ta merehädaliste juures. Seesama valge naisterahvas naeratab kaptenile paadi-põhjast vastu. Ise ei tea midagi, kord ainult olnud minestuses. Näed, sel ajal kui ise oli kange, uitas ast-raalkeha mööda merd ja käis abi toomas...»

«Aga sa ei tea, mis edasi sai? Kapten võttis selle astrahaan-keha naiseks ja sina oled nüüd selle valge astrahaani tütre pojapoeg.»

Seltskonnategelane ohkas. «Tead, Vihalemm, mis ma sulle ütlen: meie külas on Korbi Mari. Kui ma kord talle rääkisin, et maakera on ümmargune ja virab ringi, pani naerma: «On ka lolli nähtud, maa ümmargune ja virab ringi — oled sa nüüd või hakkad jääma — hii-hi-hii! Ümmargune ja virab ringi! Kuule, poiss, vaata, mis sul omal selles ülemises ümmarguses keras ringi virab!» ... Noh — aga ütle siis, miks täna ei lastud kolmandat vaatama, kui esimene põles? Kolmas küsis, aga — no, no!»

«Igaühte — kui sind näiteks sinna lasta, siis...»

«Ei ole midagi mind või igaühte. Kolmandal on keel suus, aga tead, ära keelatud, närvide pärast. Surnu praadijaks on valitud juba sarnane morgan välja, kes enam ühegi asja ees risti ette ei löö. — Mis sina, Kann, sest asjast arvad? — Astraalkeha — noh nii — öhk, eeter, millel hing sees?»

«Ah, mis mina seda tean!» ütles Eerik tüdinenult. Paistis, et need inimesed olid võimetud sügavaks, tõsi-seks tundeks, isegi kaaslaste surm uputati oma lõõpiva žargooni solki... Surm, tead, on tõsine asi... Aasta eest ta poleks uskunud, et selline ellusuhtumine on üldse võimalik. — Kas pole need kuud, mis ta sadamast teise on loksunud, ka talle juba oma armid jätnud. Liina on raskesti haige, temal aga tekib sadamas, kus veidi kauem peatub, Danzigi Rita-taolistega uus suhe. Ja kellelegi pole ta raha andnud enam muidu, kõik šillingid olid läinud asja ette. — Siga, siga, kordas ta enesele. Jumala arm, et pole veel haigust saanud.

Uus mees Anupõld oli teistmoodi loomuga. Tal oli all tugev, sitke põhi. See võis küll veidi painduda, aga järele ei andnud — kohe olemusest näha. Kui kõik oleksid sarnased, siis oleks revolutsioonil ja uuel korral oma mõte. Kui need tahavad ilmas midagi parandada, siis hakaku maailmaparandaja enesest peale.

Suurte osavate töömehekätega poiss oli kogu aja vaikselt teiste juttu pealt kuulanud. «Ei tea,» ütles Anupõld nüüd, kui keegi ei tahtnud enam rääkida, «kui toorest puud põletada, siis ta ka praksub. Või teinekord liha pannil praadides tõmbub ka kõverasse. Võib olla,

et surnukeha nõndasamuti, aga et ta ringi käib, seda nagu ei usuks.»

«Ära siis usu!» ütles Keerd.

Cardiffi esimesed majad. Suur hoonetekobar, mida Vihalemm ennist oli ülikooliks pidanud ja Keerd bör-siks. Aga Vihalemmal paistis olevat õigus, peauksest voolas välja noort mappidega rahvast, ja ta ei jätnud seda Keerule ütle mata.

Neid sõidutati kõrtside rajooni ja autod peatusid «Red Lioni» ees. Mehed sirutasid koibi ega mõistnud järsku midagi peale hakata. «Red Lion» oli keskmist sorti kõrts. Noh, käib ka. — Saksad sõidavad muidugi tagasi kesklinna mõnda peenesse restorani — «kapte-nisse» — konsul juba neid kohti teab.

«Noh, pootsu?» küsis Hagjas, paks madrus. «Sulle räägiti või? Lähme sisse, mis?»

«Ei hakka mina sind oma raha eest lakutama. Mine küsi Mõntu käest.»

Ka Mõntu ei teadnud midagi.

Kuid siis tulid ka saksad välja kolmest esimesest autost ja kogunesid ühte kobarasse. «IIDA» kapteni proua, mõlemad vanad ja ohvitserid. Mehed vaatasid üksteise otsa. Tohoo, kurat! Ja siis kuulsid need, kes lähemal seisis, kuidas «KAPELLA» vana ütles:

«Meil oli selle reisi aegu mitut sorti surnuid. Tüüri-mehe ja kütja viis üks ja seesama laine minema, ma arvan, et nüüd teeme matuse ka ühiselt. Noh, poisid!»

Ta korraldas daami ja ohvitserid ees minema, neile järgnes kõhklev, peatu meestekamp, ise tuli kõige vii-maks. Lauad ja söömad-joomad olid ette tellitud, aga kõik kujunes siiski liiga ametlikuks ja puiseks. Mees-tega koos ühes kõrtsis istumine käis risti Jürise seniste põhimõtete vastu — nendega oldi aga harjutud. «KA-PELLA» polnud mõni kast ja kapteni kestev treening oli olnud põhjalik.

Osa meeskonnast tundis ennast meelitatud ja püüdis nüüd näidata, et ta ülendust väärisk. Püüti võtta soliidne, väarikas toon, napsiga oldi tagasihoidlik. Selts-konnategelane arvestas, et kui ohvitseride lauast tuleb lahkunutele järelhüüdeid, siis tema omaltpoolt peaks lühikese sõnavõtuga Rutsi mälestama. Nagu välgu-sähvatusena lõi talle meelde see tõsine silmapilk, kui

kui vahest härra kaptenil vaja oleks... Õiget osa selle eest ju ei saa... Aga see on koguta varandus ja ta võiks selle anda niisama, protsentideta, nagu garantii — või on härra Jürisel seks korra, kui ta ise uue laeva peale läheb, mõni teine kapten juba «KAPELLALE»...?

«Tahate jääda ikka veel vanuigi merd loksuma?»

«Viiskümmend kaheksa. Õpitud amet — pojad võtavad naised, ei taha nende juurde ka armuleiba sööma minna. Eks vahisiseks käi jalgade peale, aga kaptenil rohkem sisemine töö, neid sõidab veel kuuekümnelt viieselt, seitsmekümneselt. Kas siis minust nii kauaks, kolm-neli aastat. Ehk saaks maale talukoha või linna pisikese majahüti üles, kapteni palk ju teine.»

«Aga kas pole parem, kui panete selle 150 naela maal mõne väikese ettevõtte sisse, olete kohe oma peremees.»

«Mis ettevõtet saja naelaga, selleks kuluvad miljonid ära.»

«Nooh, aga rendite näiteks mõne restorani. Kelneritele pole midagi maksta — need maksavad peremehele juurde, jootrahast. Noh, kulusid ju on, aga selle-eest on ka lähikäik kindlustatud. Viina juuakse alati.»

«Härra kapten teeb nalja.»

«Mitte mõtetki. Vahest müüme veel vana «KAPELLAGI» maha ja paari aasta pärast istume mõlemad kõrtsile taga.»

«Vaestelt inimestelt leivaraha — see käib nagu südametunnistuse vastu.»

«On teil aga südametunnistus! Teil pole praegu kõrtsi, aga on keegi sellepärast joomata? Noh, ja kui vaestega ei taha asja ajada, misjaoks siis just kõrts, aga mõni peenikene baar' õieti rikka rahva tarvis. Noh nii, teate neid Prantsusmaal. Või pole me mõlemad neid näinud!»

Vanamees naeris abitult. Kaptenil hakkas tast pisut kahju. Lubas enesele familiaarsuse ja patsutas tüürimehele sõbralikult õlale. «Pole viga, mister Tānak! Nüüd vaadake, ehk näete ka Inglismaal midagi õppimisväärtset — surnu tahtmist tuleb täita, kui ei taha nee-duse alla langeda. Mina sõidan tagasi ja vaatan, kas saab tuha kätte, hakka teinekord veel Cardiffi tagasi tulema.»

Tüürimees läks, aga kapten viivitas. Tellis endale pudeli head veini ja jõi. Naaberlaudades naeris lõbus

rahvas. Nendes keskklassi inglases oli süütut, lapse-likku enesekindlust: usaldati oma suurt impeeriumi, naela kullakate oli tugev, armaada võitmatu ja demokraatia püsinud juba Magna Chartast alates. Seetõttu vilistati ka ajutistele raskustele.

Ent Jüris polnud keskklassi inglase, ta mõtles oma mõtteid. Veinil polnud õiget maitset — ta peaks sobima kõrtsmikuks. Südametunnistus — miks peab tal olema südametunnistus? Kaksteist miljonit tapeti sõjas, kaksteist miljonit tehti santideks — ja nüüd peab temal, Kõlu Juula pojalt, südametunnistus olema...

Osa «KAPELLA» mehi tuli siiski «Red Lionisse» tagasi. Seltskonnategelane ja köögipersonal täies koosseisus: stjuuard, kokk ja messboi.

«Kaks sinist s... võru on ümber korstna toru — vana Jüris sõida põrgu ja pea oma orjaturgu!»

Nad kõik olid juba kõvasti täis, okupeerisid laua ja tellisid kärarikkalt viina juurde. Alles siis stjuuard märkas, et vana on siin, ja müksas teistele külge. Kokk ja messboi pöörasid häbelikult pea kõrvale, Seltskonnategelane langes korra mõtetesse ja vahtis viinaklaasi. Siis tõusis ta püsti, ajas ennast sirgu, läks kapteni laua juurde ja kummardas nii viisakalt ja alandlikult, nagu lõtv keha andis:

«Härra kapten... väga austatud härra kapten Jüris... ärge pange pahaks... teate, laul...»

«Laske aga käia!»

«Teate, ega see teie pihta, härra kapten Jüris, teie olete, kui julgeks öelda...»

«Noh, mida te siis kardate! Kõrtsis ma teid logima ei hakka.»

«Härra kapten Jüris... seitsaadik kui te oma naise... noh, proua minema ajasite, olete täitsa... olete hulga täitsam mees. Võtke teine naine jälle... härra kapten Jüris... ja minge jälle lahku...»

ROSY

Läbi kõnesuma ja tantsusahina kostis neegerdžassi lakkamatu, monotoonne tam-tam. Värvilised kuplid laes võbelesid selle rütmis, nende all keerlevad näod muutusid vaheldumisi ruugeks, punaseks, violetseks.

Hiiglaneeger puhus vahel sekka saksofoni, pikka ning huilgavalt, ja daam baarileti taga naeratas lakkamatult.

Jüris oli ekselnud «kaptenist» «kaptenisse». Ta oli pisut purjus, üksikud pildid täppisid läbi pea. Esmakordselt tundis ta täie selgusega, kuidas ta jalgealune oli õõnsaks jäänud. Viieaastane ülepingutatud režiim ja seltskonda kuuluvuse toonitamine olid varisenud tühja. Ja seal polnud võimalik enam midagi parandada. Ta oli jälle üksi ja salgašt hüljatud loom nagu piirituse-ae-gadel. Ent täna tundus üksindus siiski liiga piinavana. Ümberringi tühjad maskid. Ainult saksofon huilgas pikka nagu laev udus.

Jüris tõusis ja astus tüdruku juurde. See noogutas ükskõikselt ja vaatas Jürist laugude alt pika mõtliku pilguga. Ta kitsas nagu ning paljad õlad olid suitsuses hämus õige tõmmud.

«Teil on palju raha, eks? Tahan šerrit.»

«Mulatt,» mõtles Jüris. Tüdruku inglise keel tundus kohmakas.

Rosy oli tüdruku nimi. «Ah, ükskõik mis!» — Tüdruk lükkas põlglikult alahuulega ja lisas siis äkki häält helistades ning silmi välgutades — «Rosita!»

Jüris vaatas tüdruku kulunud brokaatkleiti, odavaid kõrvarõngaid ja blaseerunud lapsenägu. Ta näis loid ja tige nagu nälginud kassipoeg. Jüris vinnas püsti oma kere ja nad tantsisid, nagu Jüris oli tantsinud piiritus-mehe-päevil. Eval polnud juhust talle midagi peenemat õpetada. Nad kadusid keerlevasse hulka ja hakkasid tammuma üldises rütmis. See oli peaaegu lõbus, tüdruk näis elustunud, piht väänles Jürise käe all. Nad komistasid ja naersid. Jüris nägi nüüd esmakordselt ja erilise heameelega, et Rosy nagu oli siiski ilus — suure võbeleva suu, peente sõõrmete ja säravate silmadega, mida poolenisti tumedad kiharad varjasid.

— Eksootika, mõtles Jüris. Oleks siisugune Tallinnas kuskil peenes kohas, ajaks mõnegi marru. Mõte, kord juba Tallinnas, hulkus edasi Narva tänavale, libises tuttavaisse tubadesse, jõudis Saaremaalegi, hüples siia ja sinna.

Nad istusid. Äkki märkas Jüris endal Rosy pilku, suurt, nukrat ning kartmatut, ja hetkelises haledus-hoos näis talle kuskilt selle pilgu põhjast vaatavat Tiimi, Oskar, ta ise ja palju teisi samanoolisi.

«Väike tüdruk!»

Rosy pilk muutus jälle hüplevaks ja ta lausus kareda ning loiu häälega:

«Aga sina — melanhoolne! — Ja nii, nii rumal!» Tüdruk vaatas Jürisele väljakutsuvalt otsa ja jätkas:

«... Ta oli õrn ja hele, eks? Ei sallinud poriseid saapaid, ei sallinud, et puistatakse sigaretituhka vaipadele, et istutakse kodus vestiväel... Ja ta vedas panti kõik oma ehted mõne lakitud peaga narri eest. Eks ju?»

«Rosy ei teeks seda?»

«Ei, Rosy peaks ehted endale.» Tüdruk naeris lühidalt ja võttis Jürise käenahka näppude vahele.

«Külm ja paks. Te olete sealt kuskilt põhjast... Need joovad enne kümme viskit, kui inimeseks muutuvad.»

«All right, väike Rosy. Kus sa seda õppisid?» Jürisele hakkas tüdruk nalja tegema.

«Ah, igal pool. Kord Pariisis üks...»

«Pariisis? Miks sa sealt siis ära tulid?»

«Niisama. Tüütab. Nizzas, Viinis, Bordeaux's. Igal pool hirmsasti tüütab.»

Rosy jõi ja lõuga peopesadele toetades jäi Jürisele otsa vaatama.

«Melanhoolne!» kordas ta peaaegu põlglikult. ««Jolly Moonis» tantsisime hommiku kella kolmeni. Päeval küürisime põrandaid. Vana aga sõimas. Viimaks võtsin kinga ja virutasin talle kontsaga pähe. Lendasin. Tahtsin siia, ei võetud. Nüüd — paremat mulle ka ei juhtunud kui sina...»

«On sul siis minuga igav?»

Tüdruk elustus. «Ei, mis nüüd igav, sa oled ju nii naljakas!»

Kui Jüris sai tüdruku uuesti käte vahele, märkas ta peaaegu imestades, et tüdrukuga oli mõnus olla. Ta oma pea surises ja jalad olid kerged. Džäss möirgas, Jüris surus tüdruku enda vastu ja sosistas:

«Tule, Rosy! Laeva!»

«KAPELLA» seisis kai ääres. Auru sumin puudutas Jürise kõrvu nagu sõbralik inisemine. Sõidukist väljudes haaras neid tugev jahe tuul, ahtripoom kiiksus haagil. Jüris lõi hetkeks kahtlema, Rosy aga jooksis mööda treppe üles. Ta peened sääred välkusid nagu süstikud.

Õõtuul kainestas meest. «KAPELLA» oli väga omane. Talle meenus, kuidas oli esmakordselt näidanud Evale laeva. Siis oli samuti tuul, kuid naiste kleidid olid tookord palju pikemad. Eva oli läinud tema ees saamatult, arglikult, hoides põlvedega seelikut, ja sillal oli jäänud unelevalt vaatama kevadist merd. Jüris mäletas veel oma tookordset imelikku õnnevärinat, kuid see tundus juba kauge ning kahvatunud. Seekord õnne polnud, aga Rosy oli kadunud laeva soojadesse, tuksuvatesse varjudesse. — Ainult mitte jälle üksi jääda...

«Rosy! Rosy!»

Kapteni hüüd kostis alla tuleruumigi, kus Mõntu loksuvat tangipumpa valvas. Vana sõrulane võpatas hetkeks, kuulatas, kibutas murelikult otsmikku ja vee-
retas uuesti oma kodumõtteid.

— Sedasi ta siis on.

Kui Jüris ärkas, valgus illuminaatorist juba kahvatut hommikuhämu. Kirjutuslaua läheduses konjakipudelid, vaibale oli pudenenud klaasikilde. Rosy lebas Jürise kõrval, pea tagaspidi vajunud ja pikk tume kael lookas. Temast levis imarat ihu- ja viskise gust hõngu. Jüris tõusis tuikavate meelegahtadega, vaatas merd, võttis kord raamatu vahelt Reini pildi, jõi paar lonksu vett. Ta pea oli õõnes, ta nagu valmistus end iga hetke jälestama, kuid tundis ka kerget rahuldustunnet. Päh, milleks talle see väarikus ja millest oli Eva parem Rosyst või nii... Ta läks uuesti magava tüdruku juurde. Selle tume nagu päis nüüd väga kurnatud, ta suu oli abitult lahti vajunud, sinised soonekesed silmade all ja meelegahtadel moodustasid tumedaid varje. Jumaluke, ta on ju päris laps alles. Jürisel tuli meelde, mis Rosy oli õhtul rääkinud oma emast, tantsust ja «Jolly Moonist». Ta nihutas vaiba hellalt üle tüdruku lapserindade. Äkki aga avas tüdruk pärani oma suured silmad ja kraaksus:

«Sleep, my baby, sleep!

Your mother was a sheep,

your father was a kangaroo —

what has the poor child to do!

— Sleep, my baby, sleep!»

* Maga, mu lapsuke, maga! Su ema oli lammas, su isa oli känguru — mis saab vaene laps sinna parata! Maga, mu lapsuke, maga! (Ingl. k.)

Jüris põrnitses talle mõistmatult otsa, haaras siis kätega peast ja tormas üles roolikambrisse. Kui ta tüki aja pärast tagasi tuli, oli tüdruk kadunud.

«KAPELLA» oli ikka veel dokis. Haamrid täristasid vööris, alla pandi slengerkiilu. Vanarauaturult osteti kokale uus pliit. Pärast toda kõrtsiööd olid asjad laevas näiliselt jälle endised. Kapten uskus ennast siiski olevat veel niivõrd väarika, et võis vahel ka ebaväarikas olla.

Ühel päeval, kui ta teise tüürimehega korraldas kaardikambris raadio peilingaatori kallal, nägi ta kleepnukest tõmmut tüdrukut treppe kaudu üles ronivat. Jüris jahmatas. Mis pagan ta siia! Pealegi oli tal piinlik tüürimehe ees. Ta haaras Rosy käsivarrest ja lükkas ta oma kajutisse.

«Mis sa tahad?» küsis ta karmilt.

Rosy istus sohvale ja vaatas talle nukralt otsa.

«Ma tahan siia jääda.»

«Kuidas? Ega me siis Inglismaale jää!»

«Mis sellest.»

«Kuhu sa siis minna tahad? Me sõidame põhja, Norrasse. Jäämerele.»

«Ükskõik. Mulle ei meeldi Inglismaal. Ah, ma olen nii tüdinunud.»

«Ei, see ei lähe, mis ma sinuga peale hakkakan?»

Rosy muutus järsku elavaks, ta liibus Jürise vastu ja sosistas: «Võta, noh, võta! Sa meeldid mulle. Ma tantsin sulle, tahad?»

«Ei, see küll ei lähe!» Jüris tõusis püsti ja käis kannatamatult mööda kajutit. — Tühipaljas lipakas. Kes teab, mis tüdruk on teinud, et tahab Inglismaalt jalga lasta. — Teeäärest leitud inimene. Aga siis tuli Jürisele meelde, et ta ka ise oli seda.

«On sul raha tarvis?» Ta võttis paar naela, andis tüdrukule. Rosy pigistas raha rusikasse, tõmbas end sohvanurka kerra ja vaatas Jürist suurte läikivate silmadega.

«Ma tahan siia jääda!»

«Sina tahad...» Tüdruk oli jonnakas laps. — Korraga Jüris kujutles, missugune lärm läheks lahti, kui ta tüdruku siia jätaks. Eva krimpsutaks haletsevalt huuli, «IIDA» kaptenil oleks rääkimist, ja mis ütleb

maailmaparandaja ruhvis... Ei, see mäng hakkas juba huvitama. — Segavereline, no särtsu ikka rohkem sees kui Marani naisel.

Rosy sohval muutus elavaks, ta pugus Jürise vastu ja anus. «No võta, võta, tantsin sulle!»

Jürisel käis järsku uus mõte läbi pea.

«Tantsid?»

Ta võttis Rosy süle ja hakkas mängima ta väikeste teravate põlvedega.

«Hakkadki vahest seal üleval põhjas tantsima...»

HYDE PADFIELD

Laupäeval, siefi suurejoonelise matuse teisel pühal istusid trimmerid Kann ja Keerd Newport-Monis autobussi ja sõitsid Risca-Moni, alevikku, mille lähedal pidi asuma söekaevandusi. Et ise oma ihusilmaga näha, kust kõik see must värk ja vägi tuleb, millega tulemeestel niipalju rähklemist. Uus mees Anupöld oli jäänud laeva raadiot ehitama. Kuigi ta polnud siefi mujal näinud kui kirstus, sai ka Anupöld kuus naela viis šillingit ja nüüd valis kahelambilise asemel kolmelambilise skeemi.

«Hyde Padfield, Cross-Keys Coalmines, Risca, Mon» — luges Eerik dokitöömehe Edward Padfieldi käest saadud aadressi. Oli hakanud pärima palku, töötingimusi ja saanud jutu peale, niipalju kui ta puudulik inglise keel lubas. Padfield andis poisile kirja kaasa, viigu Hyde'ile. Võõrastel kaevandusse pääsemine on küll kaunis raske, aga vahest vend leiab nõu.

Pärast Sorokat oli Eerikul hakanud tekkima umbusaldus kõikide võõraste paikade vastu ja oli hea, et Keerd oli kaasas. Pärast Rutsi surma olid nad ühe vahi mehed. Keerd oli Rutsist nõrgem, järsem, ägedam, aga nüüd oli Eerik oma tööga rohkem harjunud ja pärast paari-kolme vahti said auru seisma.

Keerd oli Tartu poiss. Müünud ajalehti, äritsenud turul kapsaste ja porganditega, lappinud kingi, lõiganud kraavi, uuesti kingsepa juures, kord töötanud päris omal käel ja olnud heal järjel. Ehtasid kolme peale — isa, tema ja vend — Tammelinna väikese maja. Isa suri ja vend hakkas majaosa välja maksma. Ehitamine ja arvepidamine olid käinud venna kaudu, ja kui tema,

Keerd, oma osa nõudma hakkas, siis vaata, et oled veel korteriüüri vennale võlgu. Ent tal polnud sellist südant, et hakkab lihase vennaga kohtuuksi kulutama. Ta tuli merele.

Kaugemale ta jutt enesest ei ulatunud, viskas käega, kuid teised rääkisid, kellelgi jõukal vallalisel daamil juhtunud Keeruga õnnetus, saanud lapse. Ka Eerikule paistis, et Keeru järskude vihahoogude taga pidi midagi olema. Ent nüüd istusid kaks «KAPELLA» ühe vahi meest mugavas punases autobussis — tänu vanale siefile, kes hästi ja õigeaegselt surra oskas. Keerul rippus üle öla uus naelane fotoaparaat, püksid olid pressitud, pintsakud harjatud — nad ei tarvitsenud oma inglased kaasasõitjaid häbeneda. Ilm oli soe, selge. — Siin Wellsis, Bristol kanali ääres oli küllalt päikeselisi päevi.

Eerik proovis keelt ja näitas aadressi. Inglased olid sõbralikud, juttu sai, ainult sõnadest tuli puudus. Seda ei pandud pahaks, leiti, et kõik on all right. Sõidetud paarkümmend miili, juhatati neid maha, see alevik olevatki nüüd Risca ja need korstnad ja hooned seal mäeküljel söekaevanduse pealisehitused. Just, just, see sama vedur söevagonettidega tulebki kaevandusest.

Buss sõitis edasi ja kaks «KAPELLA» tulemeest vahetisid raudteel lähemaleveerevat sõerongi. Süsi... Söest olenes, kas restid seisid puhtad, manomeetri osuti püsis, said lõõlata, ajada sõbraga paar sõna juttu — või pidid nagu higist leemendav neeger jooksma restide, tule-ruumi ja musserivintsi vahet. Olid ju tulemehedki omast kohast söetöölised, ainult et nende kaevandus, nende ujuv vabrik liikus, käis sadamast teise.

«Vahi, hea must, esimene sort,» hindas Keerd. «Kui vana seda võtaks, oleks põli!» — ja Keerd tegi vagonettide reast uue aparaadiga esimese võtte. Ta tundis seda kunsti, ta oli ka kunagi varem olnud aparaadi omanik.

Kaevanduste pealisehituste juures oli liikvel vähe inimesi, liftiga ülesvuhisevate söevagonettide rööbastele juhtimiseks jätkus neljast-viiest mehest. Eerik küsis Hyde Padfieldi. — Padfieldi? Eestlased juhatati söetöölise pesemismajja, mis jõujaama kõrval asus.

Eerik andis kirja üle. Padfield oli muhe, hallide hiire-silmadega vanamees. Lugenud kirja läbi, naeratas ta sõbralikult. — Te tahate kaevandust näha? Harilikult

töö ajal sinna ühte-kahte võõrast ei lasta, ainult kui mõni ekskursioon, siis tuleb insener ise kaasa. Eesti — kas see pole kusagil seal...? Soomet ta teadis hästi — Paavo Nurmi maa.

Hyde Padfield, kes oma noorpõlve ja meheea oli kaevanduses töötanud, oli nüüd vanul päevil saanud tööliste pesemisruumide korrastaja koha. Ta näitas eestlastele ta enese järelevalvele alluvat hoonet. Nendesse kappidesse panevad töölt tulevad töölised oma mustad riided ja jalanõud. Siis pesemisruumi. Ligi lage aknad, valged kahhelkiviseinad ja loendamatult palju dušše külma- ja kuumaveekraanidega.

Eerikule meenus, et neil ruhvi ei saadud isegi õiget pesukaussi. Kui tahad käsi pesta, mine masinasse. Mis sa seal veel dušist räägid.

Selles teises ruumis olid meeste tänavariiete kapid. Vahetusele minnes alustavad mehed siit, kaevandusest tulles aga lähevad siit igaüks koju, keegi ei tunne tänavat, et söetööline.

Ta toimetas siiski nii, et poisid said ka kaevandusse minna. Rääkis midagi juhataja abile, see vaatas neid terava, arvustava pilguga, muigas poiste surmtõsiste nägude üle. — All right, let us go! Tikud ja fotoaparaat võeti ära, paberossid võisid taskusse jääda. Söetööliste kiivrid suruti pähe, nende ette kinnitati laternad. Polnud vabu overallisid, mida oleks saanud riietele tõmmata. Noh, ega see asi nii hull ka pole. Läksid lifti — sinna kogunes peale nende ja juhataja abi veel kolm töolist — ja vuhisesid mõnekümne sekundi jooksul seitsesada meetrit maakera tsentrile lähemale. Oli sõit! Tundus, nagu oleksid lennus, muutusid kergeks, siseorganid pressiti ülespoole. Eerik hoidis kõvasti raudadest, oli tunne, et muidu oleks võinud jääda teistest maha õhku rippuma.

«No kurat!» ümahtas Keerd, kui lifti langemishoog tasandus ja nad kindlale alusele kolksatasid. «Sõida nagu põrgu põhja.»

«Mis ta ütles?» küsis juhataja abi. — Pole, pole viga. Money, money. Kui palju nemad laevas kuus saavad?

Poiss nimetas summa.

«Mis te räägite? Ja peate sellest veel sööma?» Inglane ei tahtnud uskuda.

Juhataja abi ees, läksid nad oma kiivrite külge keeratud laternatega pikki hämaraid stolle nagu jaaniusside rivi. Suruõhumootoritega käivitavad teraskööied vedasid täis ja tühje vagonette, sisesid rööbastel nagu pikad lõputud maod. Peastollist hargnes vasemale ja paremale kõrvalkäike, see oli terve maa-alune labürint. Kui siin midagi järele annaks — seitsesada meetrit! Kogu labürint on aga ise kolmekordne, söekihid asuvad umbes kümnemeetrite vahedega horisontaalselt üksteise peal. Töö käib praegu kõige alumises, tasuvas kihis. Labürinti stollide ja käikude kogupikkus teeb välja üle kolmekümne miili. Tee veeres oli hobuse-sõnnikut. Eerikule meenus E. Zola «Söekaevurite» vana pime veoloom. Jah, on veel paarkümmend hobust, varem ulatus nende arv kaheksakümneni. Ikka rohkem võtab suruõhk inimeste ja hobuste tööd üle. Kaevandushobuste laul on varsti lauldud ja ka inimeste töö on muutunud hõlpsamaks.

Peale vagonetisaatjate ei tulnud neile stollides ühtegi hingelist vastu ja polnud muud valgust kui see, mis nende omad lambid andsid. Siis pöördusid nad kõrvalstolli, pugesis raskete, söetolmuste puldaneesriiete vahelt läbi, mis olid asetatud siia tuuletõmbuse takistamiseks. Ventilaatorid pumpasid kogu aja ülevalt värsket õhku, käikudes valitses ülesurve. Nüüd hakkas kostma töömürin ja varsti paistiski viiemeheline grupp, kes, valgussilmad otsaes, liikuvast lindilt sütt vagonetidesse juhtis. Raud põrus, kolises raskete kamakate all, meeste käed olid nahkkinnastes nagu kütjatelgi laevas.

«Good luck!»

«Good luck.» Ja vanem mees kirjutas vagonetile numbri — 115. Ainult kriit ja meeste hambad, kui nad kõnelesid, olid valged, kõik muu oli tihedalt söetolmu täis.

Möödunud laadijaist, muutus käik veelgi madalamaks, kivirisu vedeles jalus. Peastollide seinad olid tsementeeritud, siin oli aga kõikjal propse, võib-olla neidsamu, mida «KAPELLA» oli vedanud, ja paaris kohas kindlustasid mehed käigu lage. Seni olid nad näinud vaid abijõudusid, nüüd hakkasid paistma päriskaevurite madalad koopad, igaühes lamp ja mees. Üksteise kõrval kolme- kuni viiemeetristel vahedel imesid

puurid endid paksu, läikivasse kihti, kirkad ja kangid tegid oma töö ja liikuv lint, ulatudes kogu viie-kuue-kümnemehelise kaevurite grupi eest läbi, korjas ära musta kulla. Kivirisu lükati kõrvale ja tunnimehed ladusid selle lagede kaitsesammasteks.

«Good luck!»

Mehed seisatasid ja tõmbasid hinge. Neil oli tüki-töö. Maksti mitte sõe, vaid selle pealt, kui suure augu ükski mees oli jõudnud nädala lõpuks välja kaevata. Nii oligi õiglasem — ruumimõõt oli ühtlane, söekiht võis aga olla õhem või paksem, pehme või raskesti kättesaadav. Lagede kindlustamine oli päevatööliste hooleks ja seetõttu oli tööõnnetuste protsent alla viidud.

— Eestlased, meremehed, esitles juhataja abi. Väike vabariik seal kusagil põhjas, Soome ja Venemaa kandis. Teenivad viis naela kuus ja ei taha uskuda, et teist mõni teenib kakskümmend viis.

Mehed vahtisid neid nagu imeloomi. Eestist? Kas see pole sealsamas, kus Poolamaa? Poola töölistes teenivad umbes sama palju või veelgi vähem. — Palju teil siis ülikond maksab? Eerik arvutas. «Nelikümmend viis või viiskümmend šillingit.»

«No meil saab selle eest ka ju korraliku kottoni kätte. Palju suhkur? Leib? Või? Palju elekter? Palju korter? Ainult piim oli Inglismaal hoopis kallis, muidu aga riided, suhkur, jahu olid odavamad kui Eestis.

Viis naela. Blady! No millest kuradist te siis elate? See on ju Poolamaa! Näete, üks ja sama süsi, mis laevast põletate, tulgu Poolast või Risca-Monist, aga meie teenime poolakatest kolm korda enam. Kas teil ametiühinguid on? — Mis te seal siis teete? küsis keegi noor tööline naerdes. Inglased olid muidu viisakad, lahked, aga see naer polnud enam kõige sõbralikum.

Siis surisesid puurid jälle musta seina ja Eerik jälgis, kuidas aastamiljonite eest maakera koorikute alla peidetud päikeseenergia läks inimkätest juhitud maapinnale tagasi. Poiss võttis mälestuseks söetüki, milles troopikalise puu koed veel selgesti näha olid. Sel ajal kui see puu kasvas, võis inimese esiisa alles mingi lõpustega lojus olla ja kas ta kalaajus oli umbmäärastki aimu sellest, kuidas ta järglane kord need hukkunud metsad uuesti välja kaevab. — Ja kuidas see lapselaps neid veel kasutab...?

Juhataja abil polnud aega. Kokku töötas kaevanduses viissada meest, aga teisi gruppe nad enam ei külastanud. Lift vuhistas uuesti üles, seekord neid tugevasti vastu põrandat surudes.

Ka Eerik ja Keerd proovisid dušše. Kell kaks tuli kaevandusest hommikune vahetus — mustad mehed, söetolmu võrud silmade ümber. Aga kui nad pesemist läbi olid käinud ja puhtad ülikonnad selga tõmmanud, ei võinud tõesti keegi öelda, et need pidid just söetöölised olema ega mitte mõned ametimehed.

Vana Hyde vabanes samuti kella kahest ja kutsus kaks eestlast endale külla. Ametiasutused, kirik, arst, lastepark, telliskivist tööliselamud kahe rohelise mäe vahel. Mr. Padfield tutvustas neid oma perekonnale. Neil oli kasutada viietoaline korter — kolm tuba üleval, kaks tuba ja köök all. Raadio, piano, vaibad põrandal. Seinal klaasi all mälestusdiplom: «See on tõend, et seltsimees Hyde Padfield on olnud kakskümmend viis aastat Risca-Moni ametiühingu sekretär ja selle pika aja jooksul hoolsasti täitnud oma kohustusi, mille eest ühingu juhatus oma sügavaimat tänu ja lugupidamist väljendab.»

Eerik oli saanud Zola «Söekaevurite» järgi söetöölise elust hoopis teise pildi. Võib-olla Londoni East-Endis oli tõesti armetuid viletsusurkaid, need töölistes elasid siin aga viietoalistes korterites — majad paraku sarnanesid ju üksteisega nagu munad — ja igaühes elas kolm perekonda.

Pärast lõunasööki viis mr. Padfield oma külalised jalutama. Näitas noorteparki. Poiste klubiruumid, spordivahendid, noorte raamatukogu ja ajakirjad. Saal, nõõride otsas rippusid poksikotid. Puisse oli aga praegu veel siin mõni üksik, tulid alles koolist, aga õhtupoolikul olla nii spordiväljak kui klubi kära täis. Praegu oli elav müttamine vaid väikelaste nurgas. Oma lühikestes püksikestes või kleidikestes siblisid nad liivas nagu kollased ja kirjud kanapojad.

Noortepark on ametiühingu üritus, tööliste eneste poolt ehitatud, kaevanduse omanik annetas ainult väikese summa.

Mr. Padfield, tahtes näidata oma külalistele Risca ümbrust, viis nad Wellsi lausja mäe otsa. Vaatamata oma aastatele, oli ta hakkaja mees. Alevik, kaevandus,

kaugemal farmid ja üle teiste roheliste kuplite paistis naaberkaevanduse jõujaama korsten. Bristol laht jäi mägede taha.

«Tore küll!» ümahtas Keerd. Tal oli juba pool filmi läbi. Ka Eerik ei olnud kiitusega kitsi.

«Maa ja mere on jumal loonud, aga muist asju on ta jätnud inimeste teha. Te ütlete, noormees, et meil on siin hea elada. Aga see pole alati nõnda olnud.» Ta näitas tühjadele, lagunenud kivibarakkidele. «Näete, seal olen mina sündinud. Tahtsime saada paremaid, tegime streigi. Kompanii sõdureid toodi kohale. Kaks meest said haavata, teine suri, aga ka laipa ei viinud me enne kaevandusest, kuni meie nõudmised olid vastu võetud. Tööline võib ainult iseenesele ja oma seltsimeestele lootda.»

Nad läksid künkast alla, mr. Padfield näitas neile oma aialappi. Keeru lindil oli järel veel kaks võtet. — Kui ta tohiks paluda, mälestus. Keerd oli kuus aastat merd sõitnud. Söetöoline Hyde Padfield oli esimene, kes oli teda välismaal oma korterit külastama kutsunud. Ja kuigi Keerd ei mõistnud seda väljendada, oli ta tänulik ja liigutatud. Kohe homme laseb filmi ilmutada ja saadab pildid — kui neist ainult midagi välja tuleb, uus, harjumata aparaat.

Enne minekut andis mr. Padfield neile oma õpetatud poja aadressi. Johnil on koolis palju maateaduse tunde, teda huvitaks eesti meremeeste külaskäik. Ja kui nad marke korjavad, viigu Johni juurde minnes oma kogud kaasa.

LIINA

Pikk aeglane Atlandi laine sai oma hoo loodest, Gröönimaa või Newfoundlandi kuivade kohalt. «KAPELLA» sõitis tühjalt ja ulatus kõrgele üle vee. Pärast dokki oli ta nagu noorem. Kaks sinist võru korstna ümber olid üle värvitud, pakpoordi oli pandud slengerkiil, katlad ei lekkinud — aurü oli kergem hoida. Põltsid ütlesid, et madam on lasknud iluravi teha.

Aga üldiselt polnud meeste tuju siiski roosiline. Vana oli saanud ennekuulmatu tükiga hakkama.

Asi oli nii imelik, et sest ei osatud öieti rääkidagi. Vana Mõntu oli täis kõlbelist meelepaha. Keerd tundis

mingit ebamäärast ülekohtutunnet, ta uskus, et see tüdruk toob õnnetuse laeva, ja kinnitas teistele, et uut sadamat nad enam ei näe. Salajas südame põhjas olid mehed kaptenile tigidad just sellepärast, et see oli võtnud endale kaaslaseks hariliku kõrtsiplika, pealegi veel segaverelise ja mitte mõne leedi. Kapten oli mõnel määral igaühe eesmärk, unistustes asetuti tema asemele.

— Kurat, neegriveri, säh sulle distsipliin!

«Einoh, oleks siis veel, et kõikide jaoks, tõmbaks vastu vesti!» Vihalemm haaras kätega õhku. «Närvid sööb läbi.»

Ja siiski olid mehed elevil. Messboi võidis iga päev juukseid ja stjuuardi falsetti oli sagedamini kuulda. Seltskonnategelane vajus vahel unelussisse ja talle kangastusid sadamakõrtsides nähtud eksootilised filmid. — Tütarlaps üksi selle vana jõmmiga... Kui nüüd oleks bajaan käes, mängiks kuupaistel tekil, tütarlaps käib mööda, tema aga ei tee väljagi, ainult mängib...

Tõmmut tüdrukut nähti aga harva. Mida enam põhja poole, seda rõskemaks muutusid ilmad ja kogu aeg puhusid vilud loodetuuled. Ainult paar korda oli Rosy palitutesse ja sallidesse mähituna laevalael jalutanud. Kord oli purssinud stjuuardiga inglise keeles rääkida, kuid kapteni tulles oli kiiresti lahkunud. Stjuuard viis toidu kahele. Kaptenikajutist ei kuulnud muud kui nõrka jutusuma ja mõnikord karedahäälset laulukööri-tust.

Eerik tundis poolvenna vastu üleolevat haledust. See oli siis see tugevahambuline, tahte- ning sihikindel mees! Kord kambüüsist toitu viies sattus ta tüdrukuga esmakordselt silm silma vastu. See astus talle lähemale, välgutas silmi ja lausus:

«You little boy, you are sweet!»*

Ise puhkes valjusti ning pilkavalt naerma, hõõritas puusi ja klõbistas kannaga kergelt vastu põrandat.

Eerik läks näost punaseks, supikaar läigatas tekile ja poiss tormas minema.

Kuid ühel päeval ilmus Rosy otse meeste keskele. Ta tantsiskles üle põranda, läks Buu-Buu juurde, vabastas selle rihmast ning võttis hellasti sülle, hoolimata Keeru

* Sa väike poiss, sa oled armas. (Ingl. k.)

kohkunud sõõrsilmist. «Monkey, affi, valus,» purssis tüdruk eesti keeles ja silus pärdiku rihmaarmi. Siis kepsles ta jälle minema, pigistades Buu-Buud vastu rinda ja pudistades talle igakeelseid hellitusi.

Buu-Buu äraviimine tuli nagu löök selgest taevast. Mehed olid tükk aega nagu meeletud.

«Näeb siis teda enam,» ütles lõpuks Seltskonnategelane. «Pisike kena loom...»

«Ei no, kurat, niisugust asja pole!» ähvardas Viha-lemm. «Oma raha eest ostetud!»

Keerd ei lausunud sõnagi. Lasetas põrandale sülje-pläraka ja heitis prantsatades koisse.

Õhtusöögi ajal tuli stjuaard pärdikuga. «Ahv kuulub ruhvi,» oli kapten käratanud ja käskinud Buu-Buu tagasi viia.

«Mis nad su'ga tegid, Buu-Buu,» haletses Seltskonnategelane.

«Nüüd neitsi au on röövitud
ja roosililled tallatud...»

laulis ta. Laul küll siia kohta ei sobinud, aga ta tahtis kuidagi väljendada oma erilist hellust ja siis nagu iseenesest meenus see kurb ringmängu vahelaul, mida Teele Mändvere rahvamajas oli nii ilusasti laulnud.

Keerd ei saanud tükil ajal tagasi mõnusat peremehe-tunnet ja kohtles Buu-Buud umbusklikult.

Vihalemmale käis kestev nukker meeoleolu närvidele. «No mis sa, kuradi Kannu-poiss, vahid, keel suulae külge kasvanud ja seatapja nägu ees!» käratas ta Eeri-kule.

Kuid Eerik ei öelnud nüüdki midagi, pööras selja ja hakkas lugema Liina kirju.

«...Kevad teeb mind väsinuks. Aga vahel olen jälle elevil, et tahaks kohe joostes kuhugi tõtata. Lootsin ju, et saan nüüd välja, oleksin ehk saanud suveks midagi kergemat. Ema oli kuulnud Miti juurde jäätisemüüja kohta. Doktor aga ütles eile, et kolm kuud läheb kindlasti veel, ja lubas muretseda prii ravi.

Sain sõbraks ühe tüdrukuga, Hannaga. Ta on väga haige, kuid alati rõõmus. Temaga rääkisin jumalast, ja anna andeks, sinust ka natuke. Mõnikord tundub ka sina juba nagu unena ja siis teeb sinust sõnadega

rääkimine sind rohkem olevaks. Kas sa tead midagi oxfordiliikumisest, tahaksin, et sa natuke uuriksid seda. Siin sanatooriumis ei kõnelda palju muust kui enda kehast ja surmast. Vahel öösiti muutub mu keha ääretu kergeks. Liigutan kätt, see on kerge nagu sulest. Ja poolunes tundub, nagu vaataksin enda keha kuskilt ülevalt ja kaugelt.

Surm jälle näib siin mõne salapärase isikuna. Esi-mesed kuud tundus ta mulle päris meie majapere-mehena Narva ajast. Too ähvardas mõnikord kepiga, teinekord andis jälle kompvekki. Hannaga kõneldes on surm muutunud väravaks. Hanna igatseb siit ära, ta ainult naeratab üleolevalt, kui doktor teeb talle pritse. Vahel ma olen tabanud end oma mõtetes temaga kaasa tõttamas.

Sa streigid ja mõtled ikka veel ühiskonna paranda-misele. Kas sa tõesti usud, et inimesed hakkaksid iseenesest selles uues ühiskonnas üksteist armastama? Et nad oleksid õnnelikud ainult sellest, et nende kõhud on täis ja et teistel pole rohkem?

Hanna kannatab nüüd suuri valusid. Ta eraldati teistest. Oleksid sa, Eerik, näinud ta nägu. See pol-nud üksnes naeratus ta näo kohal. See pidi olema hing. Ma kohe usun, et on mingi hiiglajõud, jumal või armastus, ükskõik kuidas öelda, ja selles on õnn. Ainult inimene ei oska seda eneses leida, inimene trambib ta jalge alla ja eksleb edasi.

Siin on imelik õhk, kerge ja otsekui magus. Ma pole kunagi olnud veel nii ilusas looduses. Sanatoo-riumi ümber on suuri metsi. Iga päev kõnnin natuke. Jah, ma olen jäänud päris nõrgaks alatisest lebami-sest. Õhk on nagu soe piim, jood natuke, siis tuleb jälle puhata.

Hanna suri. Ma nägin ta keha, see polnud midagi. Kuid Hanna on alles, ta on ju mu mõtetes, mälestus-tes. Ma olen nüüd palju mõtelnud sellest, millest sulle varem kirjutasin. See peab olema õige. Inimene tuleb ümber kasvatada. Uuest inimesest võrsub uus ühiskond.

Mul oli tookord Stroomil imelik mõte, aga ma ei ütelnud sulle seda. Kui sa nii lebasid, pea mu süles,

sinised silmad rõõmsalt männilatvade poole ja heledad kahlud mu sõrmede vahel, siis oli see pea nii õrn ja soe... nagu lapsel. Ja imelik, ma ei mõtelnud meie last, vaid sind oma lapsena. Nüüd, kus ma tean, et ma kunagi su naiseks ei saa, teeb see mind õnnelikuks. Mul on tunne, nagu elaks midagi minust sinu kaudu igavesti edasi, sest sina oled tugev. Oled ju, Eerik!

Jah, Eerik, ma vist ei saa sind enam nähagi. Ühel päeval, kui istusin metsas puu all puhkamas, tundsin seda. Kõik oli järsku teistsugune, puud, rohi, taevas, niisugusena pole ma seda varem tundnud. Siis ma teadsin seda. Sa ütled, et ma ei tohi niipalju surmast mõelda. Kuid ma nägin seda ka doktori pilgust, kui ta mulle julgustades õlale patsutas. Ma ei karda. Ma olen kõnelnud oma jumalaga ja tean, et nii on parem.

Kohe on õhtusöögi gong. Ma olen nüüd teises, nn. haigete toas. Mul tuleb pisut röga, sellepärast. Siin on palju ilusam, on ka parem toit ja üldse vaiksem. Hoian puujumalat alati padjaveere all. Ära muretse ainult, Eerik, mul ei või ju mitte midagi juhtuda. Ah jaa, see kaskedega tee, millest kirjutasin, see viib mõisa vanale kalmistule. Ma olen nüüd mitu korda seda käinud. Hea on teada, et sina kusagil maailmas oled, niisugune hele ja rõõmus. Ja armas.

Eerik, Eerik! Nii ei tohi sa rääkida ega mind piinata! Minu külge ei tohi sa ju rippuma jääda. Pead võtma endale kord tugeva ja rõõmsa naise. Kas sa arvad, et mul pole vahel räske. Siiski on parem, et ma pole sulle andunud. Me poleks kunagi võinud saada last. Kuule, ma pole seda sulle rääkinud. Tead ju, et mu isa jõi. Kuid see pole üksi. Ta suri joomahaigena ja elu lõpul seltsisid sellega langetõvehood. Mu kaks venda surid kohe peale sündimist. Mina suren nüüd. Nii on parem ja sa ei tohi kurvastada.

Täna ütles doktor, et ma võiksin nüüd mõneks ajaks koju minna. Siin teatakse, mida see tähendab. Tuleb minna. Eile käisin veel metsas. Kõik on uus ja lõpmatult kaunis. Puudutasin kõike oma käega, puid, rohtu, mulda ja õisi. See on nagu suur osasaamine.

Ma olen sinuga nii palju kõnelnud, et nüüd sa kõnid igal pool mu kõrval heledas päikesepaistes. Läheks sul hästi, Eerik...

Poisi silmist tilkus tähtede sekka pisaraid. Ta pani kirjad suurde ümbrikusse, milles hoidis Liina surma-kuulutust — väljalõiget «Vaba Rahva» kuulutusteküljelt.

Tõusis, tõmbas selga parema pintsaku. Augusti lõpul korraldab Tallinna Pedagoogium sisseastujaile võistluseksamid. Seda aega, kui laev ükskord Venemaalt tagasi tuleb, ei jõua ära oodata. Kuigi kaks nädalat peab ette ütleva, vahest vana lubab juba nüüd tagasi Tallinna minna. Ta oli tundnud poolvenna vastu aukartust, aga nüüd polnud seda enam. Albert Jüris oli õnnetu, valesti kasvanud inimene.

«Noh?» küsis kapten ja silmitses teda pikalt.

Poisil oli lause valmis mõeldud.

«Nii, nii,» tähendas kapten. «Kord olime ju sinamehed. Või oled sa vahepeal sugulussuhete kohta uusi eitavaid andmeid saanud? Noh, istu, ajame juttu.»

Poiss istus, kuid käsu teine pool polnud sama kerge täita. Ta märkas ainult, et salongi riiulitele oli siginenud hulk kõige uuemat kirjandust.

Istusid tüki aega vaikselt. «Miks sa siis ära lähed, palka vähe, mis?»

«Ei, palgast...»

«Kuidas! Ise ju streigid. Ekspluatatsioon, ega see pole naljaasi. Nüüd lähed Eestisse ja katsud üle traat-aia pääseda.»

Eerik ei öelnud midagi. Näppis sõrmi, peitis neid peopessa. Kuigi pärast vahti ta pesi käsi tugevasti, olid sõrmenukid jäänud liialt söetahma täis.

«Inglise koolmeistri juures käisid?» võttis Jüris jutu üles teisest otsast.

«Käisin küll.»

«Kuidas oli?»

«Lahke mees.»

«Koolis ka käisid? — Noh, kas poisid teadsid, kus Eesti asub.»

«Juut teadis.»

«Muidugi,» naeris kapten, «juut teadis. Geschäft. Inglased maadleavad hindulastega, pool maailma käes,

või neil see pisike rahvakild Balti mere ääres meeles seisab.»

Eerik tänas vaba päeva eest, tal oli John Padfieldi pool hästi läinud. Inglise algkooliõpetaja elas jõukalt. Mugav korter, oma auto, õhtul oli Eeriku sellega tagasi dokkide rajooni sõidutanud.

«Näed, ise teed Inglismaal karjääri, varsti sõidad audientsile kuninga juurde ja nüüd tahad laevast maha minna,» pilkas kapten.

Kapten silmitses teda tükk aega, siis libises naer ta suunurkadesse.

«Ja nüüd ise ka õpetajaks. — Aga mis siis revolutsioonist saab?»

Poiss ei öelnud midagi.

«Noh, oled sa Martinile oma kava kirjutanud? Mis tema sest asjast arvab?»

«Mis see tema asi.»

«Kuidas — asi? Vennad, aatekaaslased. Sina õpetad, kuid Martini revolutsioon pöörab kõik pea peale.»

Masin tuksus, sametkardinad akende ees liikusid. Roolimasina lögin, tüürimehe sammud. Tüürimees nende pea kohal peatus vahel, siis hakkas jälle tam-muma risti üle laeva ühest silla otsast teise nagu orav puuris.

Kapteni silmad olid kinni, näis, nagu tukuks ta. Siis, ilma et oleks silmi avanud, hakkas tasakesi naerma.

«Õpetajaks... õpetajaks... Ega see pole laita mõte. Olemegi Lääne-Euroopast paljudes asjades maha jäänud. Inglismaal on vähe näha, siin aetakse rohkem salaja oma peenemat kultuuri. Kannata veel niikaua, kuni me ühe reisi Prantsusmaale teeme, siis on sul Eestis teistele ka midagi rääkida.

Kunstid... armukunst — meie keskmine inimene armastab alles labaselt nagu loom. Oojaa, üksikud õied muidugi välja arvatud, Kinokunst — mis on meie kinokunst, meil ei julgeta sissegi tuua sarnaseid filme, mida Prantsusmaal nauditakse. Baarikunstis oleme küll kvantitatiivselt kaugele jõudnud, aga kvaliteet kannatab alles tugevasti. Minu teada pole Tallinnas veel ühtegi aristokraatset restorani. See on ju lausa skandaalne!»

Kapten toetas oma tüseda kukla vastu sohva seljatuget.

«Baarikunst ja maalikunst... ega ka meie kirjandus pole veel teab kui kaugele jõudnud. Meil pole veel ühtegi õiget kriminaalromaan, ja ometi pole me varguste, tapmiste ja kuritegude poolest muude haritud kultuurrahvaste seas viimasel kohal. Samuti ei saa me uhkustada ka oma armastus- ja seiklusromaanide produktiooni ja turustamisega. Meil ilmub küll kuukiri «Laevandus ja kalandus», aga pole veel ühtegi õiget žurnali daamidele — vahest ka härradele —, ja ometi võiksid need levida kümnetes tuhandetes eksemplari-des. Näed, noormees, siin on uudismaa, mis ootab töö-käsi ja rotatsioonimasinaid, seni on seda ala meil adra ja hanesulega viljeldud.

Ja lõpuks, ega meie kõrgemat sorti ilukirjandus pole ka teab veel kusagile jõudnud. Oled sa lugenud neid asju —» ta vihjas raamatutele, oli tellinud endale järele kogu 1927. aasta toodangu. «Noh, võtsin aega. Ega saa neist ühtegi eriliselt esile tõsta. Maa- ja alevikumiljöö, popside hütid, turbalõikajate elu, üks talumees kakleb teisega, uurib piiblit ja peksab naabrimehe koera. — Orjade lektüür. Ja ometi elame vabas, iseseisvas Eestis! Senikaua, kuni meil pole veel jõutud aadliseisuseni, peaks kirjandus meie elu rikastama. All right — krahvid olid võõrast rahvusest, uue mentaliteedi pärast võib nad ju esialgu mängust välja jätta —, aga meil on Lembitu, Sigtuna ja teised ülemad-vanemad ja lahingu-paigad. Vaat kus oli alles aeg: eestlased tagusid sisse rootslaste päid — meie poistele meeldiks sarnane asi. Rahvas õpib ajalugu ja vabadusevaim kasvab!

Mis sa arvad sellest asjast, kui mängime Martinile vingerpussi kahe peale! Kahju, mina olen juba vana, gümnaasiumiharidust pole, pedagoogiumi sisse ei võeta. Noh, aga ma püüan sulle jõudumööda teisiti kaasa aidata... Ilus restorani-ke — tõesti, meie rahvas sööb ja joob alles väga labaselt. Kui aega saab ja raha jät-kub, lasen kinokese käima ja pikkamööda hoolitsen, et turule tuleks rohkem väärtkirjandust. Ära karda, ega minust enesest kirjanikku saa, aitab küll, kui ostan paberi ja lasen ilusad jutud peale trükkida. Siis sina jälle koolis lastega loed neid minu trükitud raamatuid, käite minu kinos — ja kui me kahe peale kokku oleme niiviisi ühe telli poisse üles kasvatanud, tehku Martin siis veel oma revolutsiooni!»

Eerikul oli palav hakanud. Poolvend võis tema ja Martini üle naerda, võis pilgata kultuuritust, kinosid ja kõrtse, võis olla sarkastiline, sest lahusus polnud talle kindlasti kerge — Eerik püüdis mõista oma poolvenda. Aga kui Jüris labase paroodiaga ligastas ta uue unistuse, õpetajakutse, hakkas tal kurgus pitsitama.

«On asju, mille üle ei irvitata!» ütles ta ja vahtis oma poolvenda fanaatiku pärani, liikumatute silmadega.

«Ohoo, kes siis see sarnane on, keda naerda ka ei tohi? Naer on ju terviseks,» muigas Jüris.

Uks läks lahti ja Rosy tuli sisse. Tüdruku mustad juuksed ulatusid peaaegu õlgadeni ja ta kandis kiiskavkollast, kanaari lindudega hommikumantlit. Ta pilgutas Eerikule silma, istus sohvale ja hakkas pikka sigaretti suitsetama.

Jüris jälgis poolvenda nagu mõnd katselooma. Poiss hingas kiiresti, sõõrmed liikusid, käed kobasid laualt mingit tuge ja lause, mis oli tulemas, takerdus suulae külge.

«Noh, mis sul siis pakitseb. 1. detsember — vanamehe surm, või armusid Newportis mõnda leedisse ja nüüd kange südamevalu. Jajah, on tõesti asju, mille üle ei tohi irvitada, eriti kui ollakse üheksateistkümnenda aastane. Truudus surmani ja pärast surma, jumal ja hauatagune elu, hingede rändamine, okultism ja esmakordne tripper. Või oled avastanud uue filosoofilise süsteemi ja lähed seda nüüd lastele õpetama...»

Kapten tõusis, läks Rosy juurde ja patsutas talle põsele.

«Ilus, mis?» ütles ta Eeriku poole. «Kui vana Kann oleks käinud Inglismaal, võiks arvata, et peaaegu poolõde...»

Õnneks juhtis Eerik oma mõtted Liinale ja Hyde Padfieldile ja tal ei tarvitsenud teisele karjuda oma sõnu nagu talvel.

«Ainult sinusugune... sinusugune õnnetu inimene võib kõik väärtused prügikasti tampida... ainult sinusugusele pole enam elu ega inimene püha.»

Kapteni muie kadus ja salongi sigines pikk vaikus. Rosy suitsetas edasi ja jälgis laugude alt teiste ilmeid. Elektripirni traadid helendasid kord tugevamini, samas

muutusid peaaegu punaseks, olenedes roolimasina löginast või paigalpäsimisest. Tühjalt sõites ei tahtnud «KAPELLA» rooli kuulda, siia polnud dokk midagi aidanud.

«Nii, nii, sina pead mind õnnetuks inimeseks,» ütles kapten lõpuks. «Nojah, sinna ei saa ma midagi parata. Aga mis puutub sellesse, et sa tahad elu ja inimest pühaks kuulutada, siis ma mõtlen, et pead ennast targemaks kui loodust. Võib olla, et sa oled targem, kõik on ju suhteline, aga minule kui õnnetule inimesele paistab asi küll vastupidi. Pealegi võin ma sinu juttu kasutada ka enda positsiooni kindlustamiseks. Sina ütled, et elu ja inimene on püha? Hea küll, sa arvad, et ma olen õnnetu, aga ma olen siiski inimene, ja sellega olen ka nii mina ise kui ka mu õnnetus ja mu elu pühad. Ja tahad sa kuulda, mida see õnnetu püha inimene arvab elust ja inimese pühadusest...?»

Jüris käis salongis paar korda edasi-tagasi. Siis vaatas ta pikalt oma poolvenna otsa. Äsjane pilge oli ta näolt kadunud.

«Sa, Eerik, oled alles noor mees,» — ka ta rahulikus hääles polnud enam pilget, «ja sul on eluga oma mõtted. Sa oled käinud koolis ja sul on tark vend. Minu haridus on poolik, merekoolis ei õpetata filosoofiat, vaid laevajuhtimist. Aga ma olen sinust oma viisteist aastat vanem ja selle aja enamasti lahtiste silmadega elanud. Ma ei usu, et inimene kunagi targaks saab, aga mõnda asja jõuab ta siiski tähele panna. Sina arvad, et ma olen õnnetu inimene. Ma ei hakka sinuga vaidlema, aga ma mõtlen, et sinul kuluks siiski ka kord kuulda, mis ma sinust arvan. — Sina tahad laevast ära minna, võib olla, et ka mina pööran merele selja, aga millal me teineteist jälle näeme, on iseküsimus. Mis sa arvad, kui räägime kord nagu vend vennaga?»

«Noh, muidugi,» kogeles poiss, vaatas aga vilksamisi Rosy poole.

«Ma olen sind nüüd pisitasa tähele pannud ja mulle tundub, et sa oled päris lapsukene alles. Pole sul veel ei selgroogu ega silmi. Sind peeti Venemaal puuriitade vahel kinni — ja kohe selgrool krõks sees. Aga on neil Venemaal vähe ladusid põlema pistetud! Kus nemad võisid teada, missuguste mõtetega sa seal ringi hulkusid? Kus nemad võisid teada, et sinu isa, et sinu ja

minu isa oli kommunist ja pärast 1. detsembrit maha lasti?! Ja Inglismaa? Sa näed kümmet söetöölist ja ühte koolmeistrit silmi taeva poole pööritamas ja kohe selgroog lääne poole lookas. Aga India — see «kõige suurem ja kallim pärl Inglise kuninga kroonis» — oled sa näinud, missuguses vaesuses seal inimesed elavad?! Su kurss oli eile ost ja täna vest, homme nordost ja tunahomme süüdvest.»

Eerik näris huuli, Jüris aga jätkas.

«Kust tuul, sealt meel. Ja seejuures peate ennast veel Martiniga prohvetiteks. Prohvet on aga nagu püss, mis alati mööda laseb, või nagu kompass, mis vale kurssi näitab. Võib sihtida küll hästi, aga ikka laseb mööda, sest elu kompassil pole nordi ega süüdi, head ega kurja. Elu on mäng, prohvet võtab aga asja tõsiselt ja sellepärast ta valetabki. Kõik on ju mäng, tühine mäng. Kas see pole ükskõik, oled sa õige või petis, ühtemoodi võid sisse lennata või rikkaks-kuulsaks saada. Ükskõik, kas oled Kristus või röövel, kui partii sedamoodi veab, ripud nagunii ristil, üksinda või mõlemad kõrvuti. Miljonärid — sa ju peaksid teadma, kuidas mõni neist rikkaks sai? Sa muidugi oled kuulnud, kuidas mina oma raha sain, aga ma ei tunne, et sa oma «aususega» minust sellepärast parem oleksid, samuti nagu ma ei tunne, et ma mõnest miljonärist õigem oleksin. Võimetum küll — minu mänguvõimalused on miljonäri omast väiksemad.

Praegu olen mere-veovoormees. Üksluine, tüütav ära. Kui mina, kunagine kerjuspoiss, asja südamega võtaksin, jääksin sellesama reisi aegu Venemaale. Koos laevaga. Miks pean ma siin olema oma poolvenna kurjana, neetud vereimeja, buržui? Seal oleksin kapten, aus kapten — ja kellelgi poleks õigust ka Rosyle ülevalt alla vaadata. Mehed valigu ise enestele koht-paik: koju tagasi, osti või vesti... Aga ma ei võta asja südamega, ei võta ülearu tõsiselt. Võib-olla olen varsti samuti tagasi Tallinnas, seal on asi huvitavam. Sa ütled, et elu ja inimene on püha — prohveti jutt! Looduses on surm ja tuhk sama pühad. Ja miks üksnes surm ja tuhk, miks ei või pühad olla laev, vesi, plangud, sool, puuvill, püssikuul, suurtükk ja völla. On ju ka pühi lehma ja härgi, pühasid libusid. Aga kui kõik on pühad, miks siis veel sarnast tiitlit tarvitada?»

Ta oli võtnud riiulilt urni ja jätkas: «Kas see aine — ma ei tea, kuidas keemikud selle oma tähtedega üles kirjutaksid — oli siis parem, kui see oli veel siefi kontides ja aitas vanamehe suurt õllekõhtu kanda? Kes on elus, tahab elada, kes surnud, tahab olla surnud. Katsu sellest tuhest veel inimest teha! Kui see tuhk oleks põllule külvata, siis muist tuhest kasvaks vahest kartuliks ja satuks supi sisse, nüüd aga tuleb see krempel — see mäng merre visata ja seal ta loksub pikka-mööda põhja. Peeter Mikkau oli mängu nimi. Aasta pärast ei mäleta teda enam keegi. — Ja sina, prohvetihakatis, ütled, et mängu peab tõsiselt võtma, mängu juures ei tohi naerda...»

Ta vaatas kella — üksteist.

«Noh, prohvet, koksasin ma sind valusasti? Ei, mängu juures just tuleb naerda, olgu või vendade, poolvendade värk. Oled sa kuulnud seda juttu, kuidas Saaremaal, Kuninguste külas kaks venda, Paul ja Juhan, sindlikatust parandades tülli läksid? Ei ole kuulnud? Põrsaste pärast. Ega põrsad üleval katusel olnud, jooksid õues, mustakirjud. Paul üleval katusel ütles, et need nende oma pere emise mustakirjud põrsad on Otise kuldi tehtud. Juhan sealsamas katusel vastu, et ei ole, et tema teab kindlasti, et Tuuliku valge kuldi tehtud, et põrsaste mustakirju karv on pärivus. Paul: Otise kult. Juhan — pärivus. Läksid sõnelema. Paulil, vanelmal vennal — mitte poolvennal — sai hing täis, koksas Juhanile sindlilöömise vasaraga pähe. Juhanil veri väljas, andis Pauli kohtusse. Kohtumees küsib Pauli käest, et miks sa, Paul, oma venda Juhanit vasaraga löid? Paul vastu, et omaste asi, et muud suuremat ei juhtunud käes olema, et ju vasarast vendade vahel aitab...»

Sa ei naeragi. Ma kuulsin selle jutu juba siis, kui ma alles kerjuspoiss olin. Siis ei osanud naerda, nüüd naeran. Vendi, poolvendi, sind ja mind.»

Ta vaatas uuesti kronomeetrit. «Päeval olime nelisada kaheksakümmend miili tulnud Shetlandi otsast — üksteist korda üksteist — sada kakskümmend üks miili juurde. Põhjameri on Põhjameri, kus see parem koht. Hakka siin pidama veel tseremooniat, rallutatud küllalt.»

Ta pühkis mõned helbed, mis olid lauale varisenud,

urni tagasi. «Noh, tule ka,» lõi kapten poolvennale õlale.

Nad läksid alltuule poordi. Oli juba öö. «KAPELLA» tuled näisid olevat ainsad kesk ääretut, hämarat ookeani. Jüris võttis urni kaane pealt ja koputas nõu vastu talreppi tühjaks. Tuhka polnudki liiga vähe, kambüüsi nurga tagant vuhisev tuul keerutas Eerikule ebemeid silma. — «Vaata, mis tüki meister tulemehele veel viimase otsa peal mängib.» Siis sulpsatas ka urn järele ja laev, pikil laineil tõustes ja vajudes, kiirustas masina tuksudes edasi ühesuguse rahuliku nahinaga, mille tekitasid vindilöögid ja vee rõngaskeerlemine vastu külgi. Laev kuulas elavate sõna, surnud ei tähendanud talle midagi.

«Noh, ja sina tahtsid koolmeistriks hakata. Hakka pealegi. Lõdingenis lähed maha, aga senikaua pead vahid välja ja saad palka edasi. Head ööd.»

Kapten läks kaardikambri ja märkis kursile risti. Siis käskis ta kirjutada päevaraamatusse, millal ja kus kohas siefi soov täideti. Ent ta polnud siiski nii rahulik, nagu väliselt paistis ja nagu ennast oli Eerikule näidanud.

— On asju, mille üle ei irvitata... Ta võttis riiulilt väikese Reinu pildi. Ennist oli pannud laualt — ei tahtnud näidata poolvennale, naist polnud enam poja kõrval. — Reinukene, Reinukene... ning siludes tasakesi lapse põski, värisesid ta suured jämedad sõrmed.

KUI RÄNDAJALT MA KÜSIN...

Trimmer Eerik Kann pakkis asju. Kahed aluspüksid, kolm särki. Laudlina emale, mõned käterätikud ja muud odavat pudi-padi. Martini jaoks oli saanud antikvaarilt paksu «The Famous Doctors» nelja šillingi eest. Oleks teadnud, et see minek juba selle reisi aegu tuleb, oleks võinud ju vennale ka paar kaelasidet vaadata. Teisalt pidi rahaga olema kokkuhoidlik, niikuinii on seda kulutatud tühja-tühja peale, kas on Tallinna jõudes veel neliteist tuhat järel. — Mis sa sellest koolis käid?!

Üldiselt oli ta siiski päris enesekindel ja lootusrikkas meeleolus. Kriitikavõime? Ah, Jüris võis rääkida, mida

soovis! Poiss teadis, et ka temal on täita elus oma osa — olgu siis kui väike tahes. Kes tahab maailma muuta, peab algama enesest. Ta oli sellele otsusele jõudnud ja uskus, et seda kurssi ei kõiguta enam keegi. «KAPELLA» meestega streiki teha ei saa. Pooled neist ei saanud oma eluga hakkama, olid maalt merele surutud. Alles kui on kasvatatud üles uus, parem inimene, võib loota, et mees oma õiguste eest julgemini välja astub — kui seda siis veel tarvis on, sest ka Rein Jüris saab oma kasvatuses uues eesti koolis. Küllap on ükskord inimlikum tööliste vastu kui isa.

Aga Martin? Jüris oli teda ja Martinit ühte laiuspatta ajanud. Eerik pidas Martinist lugu, kuid nende vahekorras oli alati varjatult immitsenud ka terake protestivaimu venna vaidlematu autoriteedi vastu. Nüüd tema ja Martini ühele tasemele asetamine leevendas ka Jürise halvustust.

Keerd higistas kirja kallal. Seltskonnategelane lesis kois ja jälgis kurvalt Eeriku pakkimist. Tuleb sügis... Mändvere haridusseltsis «Täht» algab hoogus tegevus. Näidendiproovid, laulu- ja pasunakoori harjutused, raamatukogunduse kursus, kõik, millest tema peab eemale jääma. — Küll nad tast seal puudust tunnevad, võib-olla mõnelgi kultuurilisel koosolekul mainitakse kahetsusega Valentin Meieri nime. Oli ta ju jõud, kes alati abivalmina kõikjal käed külge lõi, olgu üritus milline tahes, kes ei hoolinud aust ega kuulsusest, vaid tegi tööd idee pärast. Ainult isa ei mõistnud teda. Jah, ega vanamees nüüdki veel pole aru pähe võtnud. — Jätku seltsiruidutamine, nagu isa toorelt oma kirjas tähendas. Maaral olid kaksikud vasikad, sea tapsid ära, kartulid kasvasid kenasti. Tulgu koju ja hakaku tööle, muidu läheb koht õele. Ah, andku ja võtku, ei tahagi seda kuut karges vakamaad, kolme lehmakintsu ja kahte räpast seapõrsast! — Näitekunst ja lehmade aluste kohendamine — mis on neil ühist! — Võtku Tiina koht, võtku pealegi, võtku mees ja tehku lapsi. Tuleval kuul saab itaallase kätte — pärlmutrid, neli koori, sada kaksikümmend bassi, hääled nagu hõbe. «Mio ami»... Peod, pulmad, ristsed, linnas saab teenistust, mängib grammofooniplaatidesse — ja eks edaspidi näe, ringhääling... Muidugi, mis seal siis nõnda võimatut?

Ta tõusis. Anupõld oli monteerinud raadioaparaadi oma koi kohale — Anupõld magas ülal. Aku ja patareilaud olid vastu lage. Aparaat töötas kõige paremini muidugi meistri enese käes, teistele ajas sõrad vastu.

Keerul oli parajasti hea kirjause pooleli: «— Mul pole sarnast südant, et vennaga, lihase vennaga...» Raadioviile puuris teravasti läbi pea. Õnneks tuli Anupõld ruhvi, kaotas ragina ja keeras välja akordionimuusika, ta juba teadis Seltskonnategelase soove.

«Kuradi vaimuhaige!» kirus Keerd tagantjärele. «Ise näeb, et mul on mõttetöö. — Noh, lasse veel tasemini, ah, närvid on läbi.» Seltskonnategelane oli tõmbunud kaugemale, Anupõld keeras muusika õige vaikseks.

Ent siis hakkas kostma trepilt stjuuardi hääle: «Või mina olen varas! Kurat, või mina olen varas! Eks me näe, vahel on juhtunud, et kohus ka vaesele õiguse kätte mõistab!»

Uksed mürtsatasid lahti ja valge kitliga mees prantsatas ruhvi. Vehkis kätega, lärmas: «Või mina olen varas! Eks me näe, kurat, kas ilmas on veel õigust. Pole need advokaadid üksi sakste jaoks. — No ütle, mis ma olen sinult varastanud?» ta jäi Keeru ette seisma. «Ütle üks kõrs, mis ma olen sinule võlgu? Noh, mis sa jõllitad, ütle välja! Millal ma olen su toidurahast kõrvale pannud, millal sa oled lirri lakkunud?»

«Mis joba sa ajad? Kokk virutas kulbiga pähe või?»

«Pähe — vaata kui lasetan sulle siit ühe vastu molul! Kurat, inimesi vargaks tegemas!»

«Sa oled tõesti nupust nikastanud,» ütles nüüd ka Seltskonnategelane. «Kes sind siis vargaks teeb?»

«Teeb,» stjuuard heitis põlastavalt käega, «kus kurat inglid, elavad tähtede taga vaikuseriigis ega teagi, mis laevas sünnib! Iga kajakaski juba masti otsas karjub: stjuuard on meeste toidurahast kõrvale teinud, stjuuard söödab meestele lirri, stjuuard lakub varustajaga Newportis, stjuuard veab naisi laeva, stjuuard maksab meeste rahast oma võlaprotsente, stjuuardi arved pole korras. — Nemad, tead, neljakesi koos, muusika, üks kirjutab kirja, teine pakib asju. Noh, minul ka asjad pakitud, kes siia küna peale enam jääda tahab... Kapteni poolvend ja varas sõidavad koos,» ta istus koi veerele ja tegi, nagu naeraks eriti lõbusalt. «Naah, kurat, on alles nali.»

Teised hakkasid taipama ja vahtisid üksteise otsa, vaid Anupõld, uus mees, nagu aimates tormi, naeratas lepitavalt ja keeras raadio veidi valjemaks.

«Palju sa siis sisse tegid?» küsis Keerd.

Stjuuard viskas kõigile põlastava pilgu, itsitas, toppis närviliselt piipu ja itsitas jälle.

«Palju sa sisse vehkisid?» Ka Seltskonnategelane, kes tavaliselt tüli ei sallinud, unustas kurva akordionitango ja tõusis püsti. — Nüüd on teada, kuhu rahad kaovad. Teistes laevades kulub meestel söögi peale kolm tuhat, neil kolm tuhat kolmsada. Ja oleks siis toit! Norrakate käest võetakse jälle laadung turska peale, liha ei näe mujal kui Inglismaal, kurat, kes see hüljes on! Mis eest sa veel elad või pilli ostad, kui teine mees iga kuu su rahast kolmsada marka viluks lööb. — Kümne mehe peale kolm tuhat, kahekümne pealt kuus tuhat kuus. Need polnud küll vana miljonid, aga miljon oligi liiga suur arv. Seltskonnategelane polnud kunagi näinud sarnast rahahulka, miljonit oli raske ette kujutada, ja seepärast ka viha, mis ta tundis miljonäri vastu, oli umbmäärane, pisut aukartlikki. Miljonär juba oli midagi, stjuuard polnud aga midagi, omasugune kõnn, ja kui see ka veel hakkab sind varastama... Ei, tema oli küllalt pika kannatusega, aga niisugune häbematust...

«Too siia kuus tuhat marka!» ütles ta stjuuardile.

Keerd pani tindipotile punni peale, kohendas pooleli kirja lauvalt koisse ja jäi siis pilukil silmadega piipu imevat meest vahtima. Stjuuard ei itsitanud enam.

Vihalemm, hiline ja söetolmune, tuli supiämbriga. Taldrikud parisesid lauale. Toidulõhn lõi küll ninna, aga ükski mees ei tormanud ämbri kallale, olgugi hernesupi päev. Ruhvi siginenud ähvardavas vaikusse kostis vaid Buu-Buu toiduhäälitsemise kugin.

«Oled sa kuulnud?» küsis Keerd lõpuks Vihalemmalt.

«Meister rääkis.»

Keerd nukerdas käsi, Vihalemma selg tõmbus kühmu ja kaelasooned paisusid välja nagu trossid. Aga stjuuard oli libistanud ennast ukse poole, ja enne kui teised jõudsid ta kinni nabida, rabeles haruldase kiirusega mööda treppe üles.

«Püüa kinni!» hüüti Hagjasele, kes nokitses rooste-haamriga trepi ülemisel otsal.

«Mis hinda te teete?» naeris paks madrus ja tuli alla.

«Hinda! Kuradi krae, määrib sulle kaela norrakate streigipäevad, näljutab turskadega ja kõige lõpuks vehib raha ka veel sisse!»

«Pole see asi nii hull. Teine tüür ütles, meeste arvetega olla asjad enam-vähem joones, aga juhtkonnast olla tehtud igale mehele küll tuhat või tuhat viissada mööda pükse. Täna ku ajal polnud siin õiget valvet, ja kui vana hakkas nüüd arveid uurima, oli asi väljas.»

«Luiskad, saadanas, stjuuardiga ühes mestis!» Viha-lemm kergitas püksivärvli.

«Luiskad — mis häda mul luisata.» Hagjas oli heas tujus. «Teine tuleb õigust otsima, ja teete külma, niigi juba verest väljas. Ega ta õige mees ole, see ju teada, aga mis tõsi, meil pole häda midagi. Vaat juhtkonna vedasid varustajaga peenelt sisse. Viis tuhat kuus — ligi kakssada päevas — hotellitoit, aga paljude nende lake paar viimast kuud meie omast parem oligi.»

Meeste suurem viha andis tagasi ja see, mis veel üle jäi, kandus supile üle.

Anupõllul ja Seltskonnategelasel algas vaht, Viha-lemm läks tagasi masinasse ja Eerikul polnud enam palju aega. Westfjordi kaljud tõmbusid ikka enam koomale.

Stjuuardi asi ei tulnud Eerikule päris ootamatult. Mehe minevik oli kahtlane. Äritsenud tulekividega, paar korda kinni kukkunud ja trahvi maksnud. Laadalaulja, ja ta oma jutu järgi aastat poolteist vene kiriku köster. Mees pummeldas varustajatega ja vahel kõrtsis püüdis väikest vürsti mängida. Kuid Eerikul jäi siiski kahtlus, kas poolvend ei võtnud stjuuardi asja üles osalt ka tema õrritamiseks. Olid nad ju mõlemad olnud läbikukkunud streigi ninamehed, ja kui nüüd seltsis minema läksid, siis langes ka temale osa stjuuardi halvast kuulsusest.

— Ah, saaks minema. Ta ei püsinud õieti kõhtugi täis süüa, läks tekile. Saaks ometi kord minema! Ta vahelkord meestega oli praegu veel hea, aga kui oleks pidanud siia kauemaks jääma, oleks see võinud muutuda sama halvaks nagu esimesel-teisel laevasoleku nädalal. Nad niikuinii olid jätnud talle juba oma jäljed külge: ta suitsetas ja paar-kolm korda oli olnud kõvasti purjus — igatahes polnud viin enam vastik. On neist pahe-

dest siis nii kerge lahti saada kui õppida. Kuid ta pidi neist lahti saama, pidi vabanema kõigest sellest, mis õpetajale ei sobinud. Ta süütas paberossi — olgu viimane, ja viskas paki merre. Uus mees Anupõld ei suitsetanud, võib-olla oleks temagi, Eerik, suutnud hoiduda, kui see mees oleks oma leebe, tagasihoidliku nauratusega enne teda laevas olnud.

Mida kitsamaks fjord muutus ja mida kõrgemaks kasvasid mäed, seda pingumale poiss tõmbus. Teispool Norrat oli Rootsi, sealt üle lahe Soome ning teispool seda Eesti. Riisik, madrus, arvas, et tund aega on veel Lödingeni sõita, ta tundis paljudest kordadest käänakuid ja nukke.

Siis tulid mehed oma kirjade ja pakkidega. — Mul õemes, tead, dobbelmanni järel, vaata, ehk ruumib kohvrinurka. — Mul eit ammu juba ootab ussinahka, aga ära tollile välja tee, ega nad ise nii põhjalikult sori. — Pudel šerri vanamehe jaoks, Sõja tn. 29—13, minnes annad ära. Kümme-kond kirja, mis tuli Tallinnas eesti margiga posti panna — peene metallraha hulk kotis kasvas. — Ärgu siis jumala pärast unustagu!

Ta oli tassinud oma pakid juba ahtri punkriluugile, nüüd tuli need üha uuesti lahti võtta ja asju mahutada. Aga lõpuks vedas Seltskonnategelane ta tagasi ruhuvi.

«Tead, kuidas ütelda, mul viimasest korrast Inglismaal — peaaegu pruut... Riisik tõlkis ümber, vaata, et pole vigu — näotu ka — mõtleb, matsid.»

«My dear Lillian!»

Eerik ei leidnud suurt midagi parandada. — Ah, käib küll, tee siva!

Seltskonnategelane trükkis aadressi. Eerik oli kannatamatu — aga Seltskonnategelasel oli üks kiri veel. Preili Adeele Toomingale, Mändvere p.-ag., Jõe talu.

Kui nad tagasi tekile said, pasundas «KAPELLA» esimese vile — pikk — lühike — pikk — ja aeglustas käiku.

Stjuuard jalutas oma pakkide juures. Ta iseloom ei talunud püsivat traagilist hoiakut, lihtsam oli asju huumoriga võtta. — Jumaluke, on varem suuremaid vingerpuse mängitud — selle täppe pärast nüüd säärane kisa. Paistis, et tal köögipersonaliga pole tüli olnudki, koka ja messboi Eestisse saadetavad kirjad olid stjuuardi käes. Ka meeskonna järsem viha oli tagasi andnud. Kui

see asi riivas rohkem juhtkonda, siis tsipake nagu kōdi-taski, et näed, oli mees, kes oskas härrade naha viluks lüüa. Veidike oli ju igauks ka kaasa aidanud — palju neid oli, kes vahist tulles polnud juhtkonna juustu vehkinud.

Stjuuard näis ka ise taipavat oma positsiooni paranemist.

«Ah kurat, arved on klaarid,» sosistas ta Riisikule kõrva. «Seda ma tean kindlasti. — Tüdruku pärast. Ei pane enam vana tähelegi!»

Ta kõhistas naerda, lõi hõlmad lahti, tõmbas näole pühaliku ilme — ta oli vist tõesti olnud köster — ja deklameeris paatosega: «Kui rändajalt ma küsin, kus lähed sa?»

Ta peatus, vaatas tõsiselt igauhe otsa ja laskis siis oma kõrge falsetiga laulu lahti: «Ma lähen nüüd koju, nii vastab rõõmul ta!»

Mehed naersid — mis sa kuradiga teed.

Mootorpaat jõudis ikka lähemale, laeva masin jäi seisma.

«Noh, hale jumalagajätmine,» ütles stjuuard.

Assistent, vene emigrant, oli jäänud oma kirjaga hoopis hiljaks. Jooksis puukingade kolisedes alles siis kajutist välja, kui loots oli juba laevas ja kaks äraminejat olid paati ronimas.

«Ohoo, kjuuradi poiss, minema tjeegema. — Vot, naisele, vot!»

— Uus elu, mõtles Eerik, kui paadi mootor ahtris vee keerlema pani. Ent kui «KAPELLA» jälle pasundas — selles oli nagu tagasikutset — ja Eerik nägi sillal poolvenda ning reelingul meeste pikka rida, läks süda imelikult valu täis... Seal nad hüüid kõik on... ka need, keda seal enam polnud...

Salongist tuli mustapäine tüdruk, vaatas imestavi silmi kaugenevat mootorpaati, jooksis paari sammuga reelingu äärde, seadis mõlemad käed suu juurde ruuporiks ja hüüdis:

«Good by, Eerik, good by, dear boy!»

Korstnakapist hakkas paistma Keeru pea, tahmane nägu, higiserka kaela ümber, Buu-Buu süles. Eerik tõusis paadis püsti.

«Keerd, mu tunked jäid masina restidele, võta endale! Masina restidele, võta...»

Korstna kõrvalt purskus valge aurujuga. Vile mattis poisi hääle. Paadimees vajutas mootorile gaasi, laevale pandi tuure juurde — ja «KAPELLA» pikk kere vajus üha kaugemale.

AUTORILT

«Tulemehe» esitrükk ilmus 33 aastat tagasi. Meremeeste elu, millest selle raamatu õhukeste kaante vahel juttu, on nende aastate jooksul palju muutunud. Meredelt on peaaegu täielikult kadunud aurikud, mootorlaevade kütteruumid aga ei vaja kivi-söetahmast ja higist leemendavaid poolalasti tulemehi — kütjaid ning trimmereid. Mootorlaevades keeravad mehaanikud õli-kraane, aatomilaevade jõuseadmeid toidavad-juhivad kõrge eriharidusega spetsialistid.

Laevanduses on toimunud mõnekümne aastaga sama oluline muutus nagu vanas Roomas sajandite jooksul, mil üha arenev tuulejõu kasutamise oskus galeeriorjade elu kergendas, neist purjesid hiiavad madrused tegi, keda polnud enam otstarbekohane aerupinkide külge aheldada. Ent ka madruste elul polnud veel mingit hõlpu — ei tuhat ega isegi sadakond aastat tagasi.

Nii kirjutab E. Past raamatus «Jooni Eesti mereasjanduse minevikust» (Tallinna Merekooli Lõpetanud Kaugesõidukaptenite Ühing, Tallinn 1935) lk. 106: «Purjek «Johannes» laadis 1897. a. sügisel Riias metsamaterjali Inglismaale Grangemouthi sadamasse viimiseks. Laeval oli teenistuses ka noor Kihnu meremees laevapoiss Jaan Umb. Päev enne väljasõitu kadus laevast Umb, viies endaga kaasa paki purjeriiet ja mõnda meeskonna isiklikust varandusest... Kuna samal ajal viibis Riias üks väike Kihnu rannalaev, siis arvati, et ehk põgenik varjab end seal. Otsides leitigi Umb Kihnu laevast ja toodi koos varastatud kraamiga «Johannese» peale tagasi. «Johannes» sõitis välja. Kuna sel ajal kombed olid üldiselt tooremad kui nüüd, siis ei lepitud sellega, et poisile anti tubli keretäis, vaid talle seoti kõis ümber keha ja visati siis üle poordi, lastes teda korduvalt laeva sõidu ajal trossiga meres laeva järel lohiseda. Toiduks anti süüdlasele kartulikoori ja kiusati ka muidu iga moodi.

6. okt. seisis Umb, kes oli kapteni vahis, laeva tekil. Nähes, et kapten lähenes, kartis ta vist mingit uut vintsutust, haaras lähedal oleva kirve ja lõi sellega kapteni surnuks. Laiba heitis ta üle parda. Selle järele surmas ta samuti kirvega roolimadruse ja neli laevameest, kes magasid madruste ruhvis. Ellu jäi ainult laeva tüürimees, ehk küll raskesti haavatult. Paati alla lastes unustas Umb aga paadi põhjas olevale augule korgi ette pane-

mata. Sellepärast jooksis paat vett täis, enne kui ta laeva pardast ära oleks pääsenud. Seda nähes hakkas Umb laeva tagasi ronima. Haavatud tüürimees oli aga vahepeal oma kajutist välja tulnud, ja nähes Umbi üle parda ronivat, haaras kaika ja lõi mõrvarile pähe, kes uimasena langes tekile. Umbi kinni sidudes ei suutnud haavatud tüürimees ometi laevaga oma jõul kuhugi minna. Nii leidis üks Rootsi aurik abitult laineil kiikuv «Johannese» ja viis selle Kopenhaageni sadamasse. Siit sõitis laev uue meeskonna Eestist kohale jõudes edasi Inglismaale. Taani kohus mõistis mõrvari õigeks, kuid Peterburis mõistis kohus Umbi Siberisse sunnitööle.»

Mõnelgi puhul kaldutakse meremeeste elu purjelaevade ajastul tagantjärele romantiseerima-ilustama. Siis olnud «puust laevad ja rauast mehed» jne. Ka kirves on rauast, kuid Kihnu noor meremees ei haaranud seda pihku mitte mereromantika pärast.

Möödunud sajandil, algul kobamisi ja arglikult, sajandi teisest poolest alates aga korrast julgemini ilmusid meredele korstnatega laevad, pakse suitsujugasid pilvede poole pahvivad aurikud. Ometi oli nende meeste töö, kes kivisöesse aastamiljonite eest kätketud päikeseenergia laeva liikumisenergiaks muutsid, küll ehk üldiselt võetuna kergem galeeriorjade omast, siiski veel küllalt raske. Hans Neukirchen oma raamatus «Meresõit eile ja täna» («Seefahrt gestern und heute», Berlin 1971) lk. 176 kirjutab: «Suurte luksusaaurikute väline hiilgus ja kapitalistlike laevanduskompaniide kasumid põhinesid madruste ja tulemeeste rängal töö ja kurnamisel. Nii kinnitab Bremerhaveni Mereameti otsus 16. augustil 1912: «Aurulaeva «Kaiser Wilhelm der Grosse» pardal reisi ajal Bremerhavenist New Yorki surid 5. augustil 1912 kaks abitöölist, trimmerid Johann März ja Johann Lind päikeseviste tagajärjel südamehalvatusse.» Pisut hiljem oli Hamburgi Mereamet sunnitud teatama: «Aurikul «Bosnia» 13. aprillil 1913. a. öise vahi ajal (kell 12 öösel kuni kell 4 hommikul) haigestus raskesti trimmer Johann Richter ja suri 19. aprillil. Pärast haigestumist oli trimmerit vahisoleva kolmanda masinisti poolt ülearu toorelt ja julmalt koheldud ja edasi töötama sunnitud. Säärane haige kohtlemine kahtlemata ei jätnud haiguse kulgemisele oma mõju avaldamata. Trimmer Richter oli käru täis kühveldanud, kui ta aga, püüdis käru edasi lükata, kukkus ta. Kui ta siis ennast uuesti üles ajas ja vastu väheseina toetas, lõi kolmas masinist talle raudlabidaga mitu korda selga vastu ristluid. Haige püüdis edasi töötada, kukkus aga uuesti ning istus siis kivisöehunnikule. Nüüd lõi masinist teda neljakandilise puukaikaga vastu õlga, nii et kaigas murdus.»»

Säärane oli kolme Johanni saatust. Kuid taolised surmad polnud mitte ainult Johannide monopol — samasugune või pisut teistsugune saatust võis tabada ka Juhaneid, Mikkleid, Peetreid jne. «Tulemehe» trimmer on kapteni poolvend ja kapten kohtleb teda väliselt vägagi inimlikult. Seesmiselt aga naerab ta «ausast» abielust sündinud, suhteliselt ärahellitatud poolvenda, kes tuleb laeva täis raamatutarkust ja loodab, et inimeste elu saab üleöö nagu mingi nõiavitsa abil teiseks kujundada.

Kolmandik sajandit tagasi, olles ise tollal mõneti niisama naiivne kui trimmer Kann, aga samuti ka juba Jürise kombel kapitalistliku maailmakorralduse suhtes skeptiline, kavatsesin kirjutada «Tulemehele» järjeks teise ja kolmanda köite, millede alapealkirjadeks oleks teisel olnud «Õpetaja» ja kolmandal köitel «Kütja». Teise köite mustandkäsikirjast ma kaugemale ei jõudnud, kuid seegi läks sõjakeerises kaotsi. Sellest on säilinud «Loomingus» avaldatud ja hiljem «Viimases vandiraiujas» äratoodud katkend «23. juuli 1932».

Kuna «Tulemehe» järgmised köited jäid ja jäävadki kirjutamata, tuli käesoleva töö uustrukis teha mõningaid muudatusi, peamiselt mõne lühikese kärpe näol.

A. Hint

Хинт Ааду. КОЧЕГАР. Роман. На эстонском языке. Оформление:
Х. Аппак. Издательство «Ээсти раамат», Таллин, Пярнуское шоссе, 10.
Тоimetaja E. Lehiste. Kunstiline toimetaja S. Liiva. Tehniline toimetaja
H. Kruustee. Korrektorid S. Aron ja M. Amon. Laduda antud 22. XII
1972. Trükkida antud 11. V 1973. Paber 54x84/16. Trükipoognaid 9,5.
Tingtrükipoognaid 7,98. Arvestuspoognaid 8,36. Trükiarv 48 000. MB-04477.
Tellimise nr. 2911. Trükkikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk tn. 40/42.
Hind 48 kop.